

Konstitutionsutskottets betänkande 2020/21:KU23

Fri- och rättigheter m.m.

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen avslår samtliga yrkanden om fri- och rättigheter och om förebyggande av våldsbejakande extremism i motioner från allmänna motionstiden 2019/20 och 2020/21 samt i en följdmotion.

Motionsyrkandena rör bl.a. förbud mot slöja, förstärkningar av rättighets-skyddet i regeringsformen, negativ föreningsfrihet, utökade möjligheter att begränsa föreningsfriheten, äganderätt och miljöundantag, hot och våld på grund av trosuppfattning, mänskliga rättigheter i Europa, återkallelse av medborgarskap, juridiskt kön, diskriminering, rättighetskydd mellan enskilda, äganderätts- och näringsfrihetskommision, uniformsförbud, förbud mot böneutrop, värdekommission, frihet från religion, Europadomstolens klagofrist och trossamfundens trygghetsarbete, förebyggande åtgärder mot radikaliseringsplan, nationell handlingsplan mot radikaliseringsplan, stöd i arbetet mot våldsbejakande extremism och radikaliseringsplan, s.k. IS-återvändare samt utländska bidrag till trossamfund.

I betänkandet finns elva reservationer (M, SD, C, V, KD, L).

Behandlade förslag

Cirka 140 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2019/20 och 2020/21.

TVå yrkanden i en följdmotion väckt med anledning av proposition 2019/20:36
Ett särskilt straffansvar för samröre med en terroristorganisation.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet.....	7
Utskottets överväganden.....	8
Fri- och rättigheter.....	8
Inledning.....	8
Förbud mot slöja m.m.	12
Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen	20
Negativ föreningsfrihet.....	26
Utökad möjlighet att begränsa föreningsfriheten.....	29
Åganderätt och miljöundantag.....	34
Naturens rättigheter	39
Hot och våld på grund av trosuppfattning	40
Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet	43
Mänskliga rättigheter i Europa	49
Förebyggande av våldsbejakande extremism.....	59
Inledning.....	59
Förebyggande åtgärder mot radikalisering	69
Förenklad motionsberedning	75
Motioner som bereds förenklad.....	75
Reservationer	76
1. Förbud mot slöja, punkt 1 (M).....	76
2. Förbud mot slöja, punkt 1 (SD).....	77
3. Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen, punkt 3 (M) ...	78
4. Negativ föreningsfrihet, punkt 4 (M).....	79
5. Utökad möjlighet att begränsa föreningsfriheten, punkt 5 (M).....	80
6. Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet, punkt 9 (SD).....	81
7. Mänskliga rättigheter i Europa, punkt 10 (C)	81
8. Mänskliga rättigheter i Europa, punkt 10 (V).....	82
9. Mänskliga rättigheter i Europa, punkt 10 (L)	83
10. Förebyggande åtgärder mot radikalisering, punkt 11 (C).....	84
11. Förebyggande åtgärder mot radikalisering, punkt 11 (KD)	85
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag.....	86
Motioner väckta med anledning av proposition 2019/20:36	86
Motioner från allmänna motionstiden 2019/20	86
Motioner från allmänna motionstiden 2020/21	94

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Förbud mot slöja

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:522 av Richard Jomshof (SD),

2019/20:526 av Richard Jomshof (SD),

2019/20:555 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4,

2019/20:594 av Jörgen Grubb m.fl. (SD) yrkande 5,

2019/20:617 av Michael Rubbestad m.fl. (SD) yrkande 4,

2019/20:1893 av Ellen Juntti m.fl. (M),

2019/20:2401 av Sofia Westergren (M),

2019/20:2833 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 29,

2019/20:3118 av Ebba Hermansson m.fl. (SD) yrkandena 6 och 7,

2019/20:3374 av Alexandra Anstrell m.fl. (M),

2020/21:21 av Richard Jomshof (SD),

2020/21:23 av Richard Jomshof (SD),

2020/21:642 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4,

2020/21:656 av Ebba Hermansson m.fl. (SD) yrkandena 6 och 7,

2020/21:1864 av Ellen Juntti m.fl. (M),

2020/21:1934 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 6,

2020/21:1936 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 5 och

2020/21:3514 av Alexandra Anstrell m.fl. (M).

Reservation 1 (M)

Reservation 2 (SD)

2. Skydda individer mot slöjförbud

Riksdagen avslår motion

2020/21:3650 av Leila Ali-Elmi och Camilla Hansén (båda MP)
yrkandena 1 och 2.

3. Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:2722 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 5 och 6 samt

2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 6 och 7.

Reservation 3 (M)

4. Negativ föreningsfrihet

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:2722 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 8 och

2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 9.

Reservation 4 (M)

5. Utökad möjlighet att begränsa föreningsfriheten

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:3212 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3,

2020/21:2876 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3 och

2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 10 och 11 i denna del.

Reservation 5 (M)

6. Äganderätt och miljöundantag

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:2556 av Mats Green (M) och

2020/21:1290 av Mats Green (M).

7. Naturens rättigheter

Riksdagen avslår motion

2019/20:3306 av Rebecka Le Moine m.fl. (MP).

8. Hot och våld på grund av trosuppfattning

Riksdagen avslår motionerna

2020/21:491 av Lars Adaktusson (KD),

2020/21:2513 av Patrik Lundqvist (S) yrkande 1 och

2020/21:3665 av Julia Kronlid m.fl. (SD) yrkande 2.

9. Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:555 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 2 och

2020/21:642 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 2.

Reservation 6 (SD)

10. Mänskliga rättigheter i Europa

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:2055 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkandena 15 och 16,

2019/20:2758 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 15,

2019/20:3261 av Kerstin Lundgren m.fl. (C) yrkandena 6 och 9,

2019/20:3302 av Teres Lindberg m.fl. (S) yrkande 8,

2019/20:3356 av Yasmine Posio m.fl. (V) yrkandena 6–8 och 12,

2020/21:2134 av Daniel Andersson (S),

2020/21:3261 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 19 och

2020/21:3282 av Fredrik Malm m.fl. (L) yrkande 17.

Reservation 7 (C)

Reservation 8 (V)

Reservation 9 (L)

11. Förebyggande åtgärder mot radikalisering

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:2478 av Margareta Cederfelt (M) yrkande 2,
2019/20:2732 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1,
2019/20:3248 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 58,
2020/21:1526 av Roger Haddad (L),
2020/21:2957 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 53,
2020/21:3030 av Kristina Axén Olin (M) yrkande 4 och
2020/21:3498 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1.

Reservation 10 (C)

Reservation 11 (KD)

12. Motioner som bereds förenklat

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:211 av Hans Eklind (KD),
2019/20:521 av Richard Jomshof m.fl. (SD),
2019/20:525 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 1 och 2,
2019/20:555 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 5, 7–10 och 19,
2019/20:583 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 3 och 11,
2019/20:734 av Jonas Andersson i Skellefteå (SD),
2019/20:751 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 1,
2019/20:844 av Dag Larsson (S),
2019/20:946 av Anna Wallentheim (S),
2019/20:1141 av Lars Beckman (M),
2019/20:1971 av Maria Nilsson (L),
2019/20:2014 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M) yrkandena 5 och 6,
2019/20:2722 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 7, 9 och 10,
2019/20:2723 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 1–3,
2019/20:2732 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 3,
2019/20:2758 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 9,
2019/20:2816 av Lars Adaktusson (KD),
2019/20:3052 av Paula Bieler m.fl. (SD) yrkande 6,
2019/20:3056 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2019/20:3067 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkandena 17 och 18,
2019/20:3195 av Markus Wiechel och Lars Andersson (båda SD) yrkande 2,
2019/20:3212 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkandena 1 och 2,
2019/20:3248 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 57,
2019/20:3249 av Ola Johansson m.fl. (C) yrkande 13,
2019/20:3303 av Leila Ali-Elmi m.fl. (MP) yrkande 3,
2019/20:3316 av Teres Lindberg m.fl. (S) yrkande 1,
2019/20:3432 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 5 och 6,
2020/21:22 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 1 och 2,
2020/21:183 av Richard Jomshof m.fl. (SD),

2020/21:371 av Hans Eklind (KD),
2020/21:490 av Lars Adaktusson (KD),
2020/21:497 av Jonas Andersson i Skellefteå (SD),
2020/21:642 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 5, 7–9 och 17,
2020/21:675 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 1,
2020/21:685 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 3,
2020/21:797 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4,
2020/21:1621 av Jonas Andersson i Skellefteå m.fl. (SD) yrkande 8,
2020/21:1998 av Anna Wallentheim (S),
2020/21:2529 av Alireza Akhondi m.fl. (C) yrkandena 17 och 18,
2020/21:2819 av Lars Beckman (M),
2020/21:2876 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkandena 1 och 2,
2020/21:2882 av Markus Wiechel m.fl. (SD),
2020/21:2951 av Martina Johansson m.fl. (C) yrkande 40,
2020/21:3188 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2020/21:3261 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkandena 11 och 13,
2020/21:3304 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkandena 15 och 16,
2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 8, 11 i denna del,
12 och 13,
2020/21:3498 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 3,
2020/21:3526 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M) yrkandena 7 och 8
samt
2020/21:3663 av Hans Eklind m.fl. (KD) yrkandena 48–50.

Stockholm den 15 april 2021

På konstitutionsutskottets vägnar

Karin Enström

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Karin Enström (M), Hans Ekström (S), Ida Karkiainen (S), Matheus Enholm (SD), Per-Arne Håkansson (S), Linda Modig (C), Ida Drougge (M), Fredrik Lindahl (SD), Laila Naraghi (S), Tuve Skånberg (KD), Daniel Andersson (S), Tina Acketoft (L), Mikael Strandman (SD), Anna Sibinska (MP), Erik Ottoson (M), Jessica Wetterling (V) och Lars Jilmstad (M).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet ca 140 yrkanden från allmänna motionstiden 2019/20 och 2020/21 samt två yrkanden i en följdmotion. Av dessa behandlas drygt 80 i förenklad ordning eftersom de rör samma eller i huvudsak samma frågor som riksdagen har behandlat tidigare under valperioden.

Yrkandena gäller förbud mot slöja, förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen, negativ föreningsfrihet, utökade möjligheter till att begränsa föreningsfriheten, äganderätt och miljöundantag, naturens rättigheter, hot och våld på grund av trosuppfattning, förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet samt mänskliga rättigheter i Europa. Dessa yrkanden behandlas i den första delen av betänkandet.

I den andra delen av betänkandet om förebyggande av våldsbejakande extremism behandlas yrkanden som gäller förebyggande åtgärder mot radikaliserings.

Slutligen behandlas vissa yrkanden inom båda ansvarsområdena förenklad i den tredje delen av betänkandet. Motionsyrkanden som bereds i förenklad ordning rör återkallelse av medborgarskap, juridiskt kön, diskriminering, rättighetsskydd mellan enskilda, äganderätts- och näringsfrihetskommision, uniformsförbud, förbud mot böneutrop, värdekommission, frihet från religion, Europadomstolens klagofrist, stöd till hågkomsten av Förintelsen och trossamfundens trygghetsarbete. Vidare rör de nationell handlingsplan om radikaliserings, stöd i arbetet mot våldsbejakande extremism och radikaliserings, s.k. IS-återvändare samt utländska bidrag till trossamfund

En förteckning över samtliga behandlade förslag finns i bilagan till betänkandet.

Utskottets överväganden

Fri- och rättigheter

Inledning

Regeringsformen

Enligt 1 kap. 2 § regeringsformen ska den offentliga makten utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det allmänna ska särskilt trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och goda förutsättningar för hälsa.

Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer, verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden och värna den enskildes privatliv och familjeliv. Det allmänna ska vidare verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Det samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

Bestämmelserna i 1 kap. 2 § regeringsformen ger, till skillnad från reglerna i 2 kap. om de grundläggande fri- och rättigheterna, inte upphov till några rättigheter för den enskilde. Dessa bestämmelser är inte rättsligt bindande utan anger målsättningen för samhällsverksamhetens inriktning. Stadgandets främsta funktion är att ålägga det allmänna att positivt verka för att målsättningarna i största möjliga utsträckning förverkligas. Den enskilde kan alltså inte med stöd av 1 kap. 2 § regeringsformen begära en domstols ingripande mot det allmänna; hur det allmänna lever upp till målsättningarna kan enbart bli föremål för politisk kontroll. Stadgandet kan dock få rättslig betydelse som tolkningsdata vid tillämpningen av olika rättsregler.

I 2 kap. regeringsformen finns bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna. Kapitlet inleds med en beskrivning i 1 § av de s.k. positiva opinionsfriheterna: yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten, föreningsfriheten och religionsfriheten. De s.k. negativa opinionsfriheterna behandlas i 2 § och innebär ett skydd mot tvång från det allmänna att ge till känna sin åskådning i politiska, religiösa, kulturella eller andra sådana hänseenden. I bestämmelsen anges också att det allmänna

inte får tvinga någon att tillhöra sammanslutningar för sådana åskådningar eller att delta i demonstrationer och dylikt.

Kapitlet innehåller också bestämmelser om skydd mot registreringar enbart på grund av politisk åskådning (3 §), förbud mot dödsstraff (4 §), förbud mot kroppsstraff och tortyr (5 §), skydd mot kroppsvisitation och andra påtvingade ingrepp samt skydd mot betydande intrång i den personliga integriteten (6 §), förbud mot landsförvisning och skydd för medborgarskap (7 §), rörelsefrihet (8 §), rätt till domstolsprövning vid frihetsberövande (9 §), förbud mot retroaktiva straff- och skattelagar (10 §), rätt till offentlig rättegång och förbud mot att inrätta domstol för en redan begången gärning (11 §).

Vidare finns bestämmelser om skydd mot diskriminering (12 och 13 §§), som innebär att lagar och andra föreskrifter inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller liknande eller med hänsyn till sexuell läggning eller kön. Vad gäller diskriminering på grund av kön finns ett undantag för de fall då en lag eller annan föreskrift utgör ett led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt.

Föreskrifter om möjligheterna att göra begränsningar i fri- och rättigheterna finns i 20–25 §§. Begränsningar får endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. En begränsning får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen som en av folkstyrelsens grundvalar. En begränsning får inte göras enbart på grund av politisk, religiös eller kulturell eller annan sådan åskådning.

Vidare innehåller 2 kap. regeringsformen bestämmelser om rätten till fackliga stridsåtgärder (14 §), egendomsskydd och allemansrätt (15 §), upphovsrätt (16 §), närings- och yrkesfrihet (17 §) och rätten till utbildning (18 §). Fri- och rättighetsregleringen i 2 kap. gäller till stor del även till förmån för utläningar som vistas i Sverige (25 §).

I kapitlet anges också att lagar eller andra föreskrifter inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen (19 §).

Det skydd för fri- och rättigheter som ges i 2 kap. regeringsformen gäller gentemot det allmänna och inte mellan enskilda. Bestämmelserna om fackliga stridsåtgärder och om upphovsrätt kan dock ses som undantag från detta.

Europakonventionen

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och vissa ändrings- och tilläggsprotokoll till konventionen införlivades 1994 med svensk rätt genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Europakonventionen är uppdelad i tre avdelningar där fri- och rättigheter behandlas i avdelning I (artiklarna 2–18).

Konventionen innehåller bestämmelser om rätten till liv (artikel 2), förbud mot tortyr samt omänsklig och förnedrande behandling och bestraffning (artikel 3), förbud mot slaveri, trældom och tvångsarbete (artikel 4), rätten till frihet och personlig säkerhet (artikel 5), rätten till domstolsprövning och en rättssäker process (artikel 6), förbud mot att döma till straff utan stöd i lag och mot retroaktiva straffdomar (artikel 7), rätten till skydd för privat- och familjeliv, hem och korrespondens (artikel 8), rätten till tanke-, samvets- och religionsfrihet (artikel 9), rätten till yttrandefrihet (artikel 10), rätten till församlings- och föreningsfrihet (artikel 11), rätten att ingå äktenskap (artikel 12), rätten till ett effektivt rättsmedel (artikel 13) och förbud mot diskriminering (artikel 14).

I artiklarna 15–18 regleras möjligheterna för staterna att i vissa situationer göra inskränkningar i rättigheterna.

Europadomstolen

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna, ofta kallad Europadomstolen, består av en domare från varje medlemsstat i Europarådet. Domstolens uppgift är att granska påstådda brott mot Europakonventionen. Europarådets ministerkommitté övervakar sedan att besluten följs i medlemsstaterna.

Om en enskild anser att svenska staten har kränkt hans eller hennes rättigheter enligt Europakonventionen är det i första hand svenska domstolar eller myndigheter som ska pröva om en kränkning har ägt rum. Klaganden måste i de flesta fall ha fört sin sak ända till den högsta instansen, normalt Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen, innan ärendet kan tas till Europadomstolen. Europadomstolen är inte överinstans till nationella domstolar och myndigheter och kan därför inte upphäva deras domar eller beslut. Europadomstolens domar är emellertid bindande för medlemsstaterna. Europadomstolen kan också döma ut ett skadestånd till en enskild.

EU:s anslutning till Europakonventionen

Det framgår av artikel 6.2 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget) att EU ska ansluta sig till Europakonventionen. Avsikten är att det ska bli möjligt för enskilda och stater att inför Europadomstolen påtala att en rättsakt i EU eller EU:s egen rättstillämpning strider mot Europakonventionen.

Ett utkast till anslutningsfördrag mellan EU och Europarådets medlemsstater har förhandlats fram och remitterades sommaren 2013 till EU-domstolen för yttrande. EU-domstolen yttrade sig i december 2014. Enligt yttrandet var utkastet till anslutningsavtal på flera punkter inte förenligt med EU:s fördrag. Domstolen påminde i sitt yttrande bl.a. om EU-rättens unika

karaktär – särskild och självständig i förhållande till både nationella rättsordningar och folkrätten.

Efter att EU-domstolen underkände utkastet till anslutningsavtal har arbetet inriktats på att internt inom EU försöka hitta lösningar på domstolens invändningar. Enligt information till utskottet den 25 februari 2021 presenterade kommissionen i juni 2019 ett förslag till helhetslösning på invändningarna som diskuterades på arbetsgruppsnivå inom rådet. Detta resulterade i att rådet i oktober 2019 antog kompletterande förhandlingsdirektiv och uttryckte sitt stöd för att förhandlingarna om anslutningsavtalet mellan EU och Europarådet snabbt skulle återupptas.

Parallellt med förhandlingarna om ett anslutningsavtal diskuteras även de EU-interna regler som med bindande verkan mot EU och EU:s medlemsstater ska reglera bl.a. förutsättningarna för när EU respektive medlemsstaterna ska begära att få bli medvarande i ett mål och när en begäran om avgörande om en unionsrättsakts förenlighet med unionsrättens grundläggande rättigheter ska inhämtas från EU-domstolen.

Förhandlingarna mellan EU och Europarådet återupptogs i slutet av september 2020 i Strasbourg.

EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna

Stadgans räckvidd fastställs i artikel 51, där det anges bl.a. att bestämmelserna riktar sig till unionens institutioner och organ samt till medlemsstaterna endast när dessa tillämpar unionsrätten. Stadgan medför inte någon ny befogenhet eller ny uppgift för unionen. I artikel 52.3 förklaras att i den utsträckning stadgan omfattar rättigheter som motsvarar sådana som garanteras av Europakonventionen ska de ha samma innebörd och räckvidd som i konventionen, men bestämmelsen hindrar inte unionsrätten från att tillförsäkra ett mer långtgående skydd.

Stadgan innehåller medborgerliga och politiska rättigheter med bl.a. Europakonventionen och gemensamma konstitutionella traditioner som förebild samt ekonomiska och sociala rättigheter. Rättigheterna sammanfattas i följande sex kapitel:

1. Värdighet
2. Friheter
3. Jämlikhet
4. Solidaritet
5. Medborgarnas rättigheter
6. Rättskipning.

Enligt artikel 6.1 i EU-fördraget ska unionen erkänna de rättigheter, friheter och principer som fastställs i stadgan om de grundläggande rättigheterna, som ska ha samma rättsliga värde som fördragen.

Förbud mot slöja m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om ett förbud mot slöja inom skolan och heltäckande slöja eller klädsel på offentliga platser samt om en utredning av förbud mot slöja i skolan. Riksdagen avslår också motionsyrkanden om en skyddsmekanism för att värna grundlagsskyddet för individer i kommuner eller om en definition av frihetsbegreppet.

Jämför reservation 1 (M) och 2 (SD).

Motionerna

Förbud mot slöja

I partimotion 2019/20:2833 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 29 begärs ett tillkännagivande om att utreda ett införande av slöjförbud i förskolan och i grundskolan. Liknande yrkanden framförs i motion 2019/20:2401 av Sofia Westergren (M), motionerna 2019/20:3374 och 2020/21:3514 av Alexandra Anstrell m.fl. (M) samt i motionerna 2019/20:1893 och 2020/21:1864 av Ellen Juntti m.fl. (M).

I kommittémotionerna 2019/20:594 av Jörgen Grubb m.fl. (SD) yrkande 5 och 2019/20:617 av Michael Rubbestad m.fl. (SD) yrkande 4 begärs tillkännagivanden om att värderingsstyrd slöja ska förbjudas inom grundskolan och inom svenska förskolor. Liknande yrkanden görs av Patrick Reslow m.fl. (SD) i kommittémotionerna 2020/21:1934 yrkande 6 och 2020/21:1936 yrkande 5.

Även Ebba Hermansson m.fl. (SD) begär i kommittémotionerna 2019/20:3118 yrkandena 6 och 7 och 2020/21:656 yrkandena 6 och 7 ett tillkännagivande om förbud mot bärandet av slöja i förskolan och i grundskolan. Adam Marttinen m.fl. (SD) begär i kommittémotionerna 2019/20:555 av yrkande 4 och 2020/21:642 yrkande 4 ett förbud mot att bära slöja i förskolorna. Richard Jomshof (SD) begär i motionerna 2019/20:526 och 2020/21:21 att ett förbud införs mot muslimsk slöja i den svenska förskolan och grundskolan.

Adam Marttinen m.fl. (SD) begär i kommittémotionerna 2019/20:555 yrkande 3 och 2020/21:642 yrkande 3 ett tillkännagivande om förbud mot heltäckande klädsel på offentlig plats. Även Richard Jomshof (SD) begär i motionerna 2019/20:522 och 2020/21:23 ett förbud mot heltäckande slöja på offentliga platser.

Skydda individer mot slöjförbud

I motion 2020/21:3650 av Leila Ali-Elmi och Camilla Hansén (båda MP) begärs ett tillkännagivande om en skyddsmekanism för att värna grundlagsskyddet för individer i kommuner utan att inskränka det kommunala självstyret

(yrkande 1). Motionärerna anser att det är oroande att många kommuner vill införa slöjförbud och anser att det behövs en skyddsmekanism för att värna grundlagsskyddet för individer som bor i en kommun som vill införa slöjförbud. Motionärerna begär även ett tillkännagivande om en definition av frihetsbegreppet för individen (yrkande 2). Enligt motionärerna bör frihetsbegreppet vara kopplat till den enskildes vilja och önskan.

Gällande ordning

Regeringsformen

Varje medborgare är enligt 2 kap. 1 § första stycket 6 regeringsformen gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet, dvs. frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Religionsfriheten är den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag enligt 2 kap. 20 § regeringsformen. I en kommentar till regeringsformen anförs att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Vidare anförs att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten (Isberg och Eliason, Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 1 § regeringsformen).

Enligt 2 kap. 20 § regeringsformen kan bl.a. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten begränsas genom lag. Av 2 kap. 21 § regeringsformen följer att begränsningar endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Europakonventionen

Europakonventionens artikel 9 behandlar tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Var och en har, enligt punkt 1, rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor eller ritualer. Enligt punkt 2 får friheten att utöva sin religion eller tro endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra människors fri- och rättigheter.

Den som tar en tjänst eller en anställning kan anses ha underkastat sig de krav som gäller för tjänsten eller anställningen och som ibland kan inkräkta på möjligheterna till religionsutövning (Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 5 uppl., 2015, s. 449 f.). Den anställda kan i princip inte med hänvisning till sin religion vägra att utföra uppgifter som normalt ingår i arbetet, och om tjänsten eller anställningen är organiserad så att arbete ska utföras på en dag som för en arbetstagare har särskild religiös betydelse är arbetsgivaren inte nödvändigtvis förpliktad från att avstå från att utkräva arbete på den dagen. Ett motsvarande synsätt bör enligt Danelius tillämpas när det gäller krav på ett visst uppträdande eller en viss klädsel under arbetet.

Europadomstolen har i några fall prövat huruvida förbud mot att använda slöja, huvudduk och liknande i vissa situationer har varit förenligt med artikel 9. Ett sådant avgörande är det i ärendet *Leyla Şahin mot Turkiet* (10.11.2005). Fallet gällde en medicinstudent vid universitetet i Istanbul. Eftersom hon av religiösa skäl insisterade på att bära huvudduk avstängdes hon från föreläsningar och tentamina. Hon varnades för att hon hade brutit mot universitetets regler och suspenderades temporärt från universitetet för att hon hade deltagit i protester mot dessa regler. Europadomstolen konstaterade att det turkiska samhället bygger på sekularism och att bärande av huvudduk på senare år fått karaktären av en politisk fundamentalistisk handling i Turkiet, där det finns rörelser som vill förvandla landet till en islamisk stat. Eftersom universitetet ska främja pluralism, respekt för andras rättigheter och jämställdhet mellan män och kvinnor, var det inte onaturligt att förbjuda bärande av religiösa symboler. Slutsatsen blev att artikel 9 inte hade kränkts genom förbudet mot att bära huvudduk.

I målet *Kurtumulus mot Turkiet* (24.1.2006) ansågs det inte strida mot artikel 9 att en universitetslärare blev föremål för disciplinär bestraffning när hon trots varning fortsatte att bära huvudduk, och i målet *Dahlab mot Schweiz* (15.2.2001) ansågs ett förbud för en lärare att bära huvudduk under lektioner inte heller strida mot artikel 9. Det franska förbudet mot att på offentlig plats bära en klädsel som döljer ansiktet ansågs i målet *S.A.S. mot Frankrike* (1.7.2014) inte innebära ett brott mot artikel 9.

Barnkonventionen

Enligt artikel 14 i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, ska konventionsstaterna respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Vidare ska konventionsstaterna respektera föräldrarnas och i förekommande fall vårdnadshavarnas rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt. Friheten att utöva sin religion eller tro får underkastas endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna sedligheten eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

Diskrimineringslagen

Enligt 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) har lagen till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

I förarbetena till diskrimineringslagen (prop. 2007/08:95 s. 196 f.) anfördes om klädsel och liknande att särskilt diskrimineringsgrunden religion eller annan trosuppfattning kan aktualisera frågan om huruvida t.ex. en skolas eller en enskild lärares synpunkter på elevernas klädsel kan ha ett diskriminerande inslag. Klädsel är något som normalt bestäms av individen själv. Utgångspunkten bör vara att utbildningsanordnare ska visa respekt för enskilda deltagares val av klädsel och liknande, särskilt när det är fråga om religiöst betingade uttryck. Ett förbud för t.ex. skolelever att i vissa angivna sammanhang bära en speciell klädsel – något som har blivit aktuellt i fråga om heltäckande slöja, s.k. burka – kan dock godtas även om klädelsen har religiös bakgrund, ifall klädelsen i enskilda fall väsentligt skulle försvåra kontakten och samspelet mellan lärare och elever eller medföra särskilda risker vid laborationer eller liknande övningar. Ett avsteg från diskrimineringsförbudet bör emellertid i ett sådant sammanhang motiveras av ett syfte som ligger inom ramen för verksamhet som regleras i skollagen.

Vissa bestämmelser om maskeringsförbud

I 1 § första stycket lagen (2005:900) om förbud mot maskering i vissa fall finns en bestämmelse om att en deltagare i närmare angivna allmänna sammankomster inte helt eller delvis får täcka ansiktet på ett sätt som försvårar identifikation, om det vid sammankomsten uppkommer en störning av den allmänna ordningen eller en omedelbar fara för en sådan störning. Detta gäller allmänna sammankomster som är demonstration eller som annars hålls för överläggning, opinionsyttring eller upplysning i en allmän eller enskild angelägenhet. Detsamma gäller den som på allmän plats deltar i en folksamling som inte utgör allmän sammankomst eller offentlig tillställning enligt ordningslagen, om folksamlingen genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna.

Förbudet gäller inte den som täcker ansiktet av religiösa skäl. Det gäller inte heller i den utsträckning deltagare i en allmän sammankomst, som avses i första stycket, med stöd av 2 kap. 11 a § ordningslagen fått tillstånd att helt eller delvis täcka ansiktet.

När det gäller undantaget för den som täcker ansiktet av religiösa skäl anförde regeringen i propositionen att det rör sig om religiösa skäl om personen täcker ansiktet i enlighet med en religiös sedvana som han eller hon normalt tillämpar (prop. 2005/06:11 s. 50).

Konstitutionsutskottet inhämtade Lagrådets yttrande i lagärendet. I sitt yttrande till justitieutskottet anförde konstitutionsutskottet att Lagrådet hade

bedömt att den begränsning av mötesfriheten och demonstrationsfriheten som regeringen föreslog inte kunde anses gå längre än vad regeringsformen medger och att den även kunde anses förenlig med Europakonventionen. Utskottet gjorde inte någon annan bedömning än Lagrådet i den frågan. Inte heller justitieutskottet gjorde någon annan bedömning än Lagrådet och konstitutionsutskottet när det gällde lagförslagets förenlighet med regeringsformen och Europakonventionen (yttr. 2005/06:KU2y, bet. 2005/06:JuU3).

Den som bryter mot förbudet riskerar böter eller fängelse i högst sex månader, och det som han eller hon har använt för att täcka ansiktet får förverkas.

Ordningens (1993:1617) femte kapitel innehåller särskilda bestämmelser vid vissa idrottsarrangemang. I 4 § första stycket 3 föreskrivs att när idrottsarrangemang anordnas på en idrottsanläggning får ingen på idrottsanläggningen helt eller delvis täcka ansiktet på ett sätt som försvårar identifikationen av personen. Enligt paragrafens tredje stycke gäller inte förbudet den som täcker ansiktet av religiösa skäl eller den som har skäl att täcka ansiktet i tjänsten eller för idrottsarrangemangets genomförande. Förbudet gäller inte heller om det med hänsyn till väderförhållanden, hälsoskäl eller övriga omständigheter är att anse som befogat att täcka ansiktet. Vid bedömningen av om det är befogat att täcka ansiktet ska risken för hot mot den allmänna ordningen och säkerheten särskilt beaktas. I författningskommentaren (prop. 2016/17:41 s. 29) anförs bl.a. att det rör sig om religiösa skäl om personen täcker ansiktet i enlighet med en religiös sedvana som han eller hon normalt tillämpar.

Svar på interpellation

Som svar på en interpellation (ip. 2018/19:163) om ett eventuellt svenskt förbud mot heltäckande slöja på offentliga platser anförde justitie- och migrationsminister Morgan Johansson den 26 april 2019 bl.a. följande (anf. 16):

I grundlagen skyddas fundamenten i vår demokrati. Folkstyrelsen bygger bland annat på fri åsiktsbildning och utövas med respekt för rättsstatens principer. Yttrandefrihet, religionsfrihet och förbudet mot diskriminering är omistliga inslag i vår rättsordning. Var och en som vistas i landet ska ha rätt att göra sin röst hörd och ha en rätt att visa och utöva sin tro, identitet och kultur.

I en tid när demokratins grundläggande värden utmanas och intoleransen breder ut sig är det av största vikt att vi försvarar rättsstatens principer och står upp för alla människors lika värde.

Religionsfriheten är i grundlagen skyddad som en absolut rättighet. Den kan inte begränsas genom vanlig lag. Som konstaterades i lagstiftningsärendet angående maskeringsförbud vid idrottsevenemang riskerar ett undantagslöst förbud mot att bära ansiktstäckande plagg att komma i konflikt med denna frihet.

Jag har inte för avsikt att ta något initiativ till ett sådant förbud som Richard Jomshof efterfrågar.

Förvaltningsrättens domar

Kommunstyrelsen i Staffanstorps beslutade den 29 maj 2019 att huvudduk på barn i förskola och grundskola upp till sjätte klass inte skulle accepteras. Vidare beslutade kommunfullmäktige i Skurups kommun den 16 december 2019 att huvudduk, burka, niqab och andra klädesplagg som har som syfte att dölja elever och personal inte skulle vara tillåtna i kommunens förskolor och grundskolor. Kommunernas beslut överklagades av flera kommunmedlemmar som menade att besluten var olagliga, bl.a. med hänvisning till religionsfriheten.

Förvaltningsrätten i Malmö fann i två domar den 17 november 2020 att besluten av Staffanstorps och Skurups kommun strider mot bestämmelserna om religionsfrihet i grundlagen och Europakonventionen (mål 6754-19 och 113-20). Besluten har därför upphävts.

I målet som gällde beslutet i Staffanstorps kommun konstaterade förvaltningsrätten att kommunens beslut innebar ett generellt förbud mot bärande av huvudduk, varför det rent faktiskt kommer att omfatta enskilda som önskar att manifesteras sin religion på detta sätt. Enligt förvaltningsrättens mening stod det mot denna bakgrund klart att kommunens beslut innebär en inskränkning av enskildas rätt att manifesteras sin religion. Förvaltningsrätten gjorde följande bedömning av frågan om förbudet strider mot religionsfriheten:

Såväl regeringsformen som Europakonventionen tillerkänner enskilda vissa grundläggande rättigheter. Vissa av dessa rättigheter är möjliga att inskränka, något som emellertid kan ske endast under vissa förutsättningar och i särskilt angivna former. Att så är fallet beror på att dessa rättigheter har ansetts vara av central betydelse för enskilda i ett demokratiskt samhälle, såväl i Sverige som i andra europeiska stater. Förevarande mål rör den grundläggande rätten till religionsfrihet. I sammanhanget bör det emellertid framhållas att de högra [sic!] krav som ställs för att kunna motivera en inskränkning av utövandet av denna rättighet på ett motsvarande sätt gäller även vid begränsningar av andra grundläggande rättigheter, såsom yttrandefrihet, demonstrationsfrihet och rörelsefrihet. Gemensamt för alla grundläggande rättigheter är att de är – och ska vara – svåra att begränsa.

Något generellt förbud mot att bära religiösa klädesplagg – i skolan eller i övrigt i samhället – finns inte i den nationella lagstiftningen. I flera fall när frågan om sådan lagstiftning har föreslagits har konstitutionsutskottet framhållit att det är en självklar utgångspunkt att var och en har frihet att klä sig som han eller hon vill och att en lagstiftning som förbjuder slöja ute i samhället eller för barn i vissa verksamheter inte bör komma i fråga.

Förvaltningsrätten konstaterar att rätten att bära religiös klädsel och andra religiösa symboler åtnjuter ett skydd genom både regeringsformens och Europakonventionens bestämmelser om religionsfrihet. Det finns möjlighet att förbjuda barn och elever att i vissa enskilda fall bära viss klädsel. Det kan gälla när klädseln i enskilda fall väsentligt skulle försvåra kontakten och samspelet mellan lärare och elever eller medföra särskilda risker vid laborationer eller liknande övningar. I förevarande fall har förvaltningsrätten konstaterat att kommunens beslut innebar ett generellt förbud mot huvudduk på barn i förskola och grundskola upp till sjätte

klass. Någon individuell bedömning utifrån t.ex. ordningsskäl förutsätts således inte enligt kommunens beslut. Det bör i sammanhanget framhållas att Europadomstolen i flera avgöranden har godtagit generella förbud – på offentlig plats eller i vissa verksamheter, t.ex. i samband med undervisning – mot bärande av huvudduk. Ett sådant förbud kan således inte i sig anses stå i strid med Europakonventionen utan har i vissa fall, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, godtagits av Europadomstolen.

En av förutsättningarna för att en inskränkning av bl.a. religionsfriheten enligt Europakonventionen ska vara tillåten är emellertid att inskränkningen är föreskriven i lag. Exempelvis kan arbetsrättsliga regler möjliggöra en begränsning av en arbetstagares religionsutövning under arbetstid. Som tidigare nämnts finns det ingen lag i Sverige som generellt inskränker rätten att bära huvudduk. En sådan inskränkning kan inte heller, till skillnad från vad som var fallet i flera av de tidigare nämnda avgörandena från Europadomstolen, grundas på några konstitutionella principer i Sverige (jfr i sammanhanget tidigare nämnda uttalanden från konstitutionsutskottet). Förvaltningsrätten kan inte heller i övrigt se att det finns något lagstöd – eller något annat stöd i den svenska rättsordningen med motsvarande förutsebarhet och tydlighet – för en sådan generell inskränkning av religionsfriheten som kommunens beslut innebär. I sammanhanget kan särskilt framhållas att inget sådant lagstöd finns i skollagen; vad som anges i 1 kap. 6 § skollagen – att utbildningen vid en skolenhet eller förskoleenhet med offentlig huvudman ska vara icke-konfessionell – avser skolhuvudmannen och dennes bedrivande av utbildningen, inte eleverna.

Enligt förvaltningsrättens mening kan beslutet, mot bakgrund av det nu sagda, inte bedömas på annat sätt än som stridande mot religionsfriheten, genom att utgöra en otillåten inskränkning av den rätt att utöva sin religion som var och en är tillförsäkrad enligt 2 kap. 1 § första stycket punkt 6 regeringsformen och artikel 9 i Europakonventionen. Det sagda innebär att det överklagade beslutet ska upphävas på denna grund.

I målet som gällde beslutet av Skurups kommun konstaterade Förvaltningsrätten i Malmö att den motion som kommunfullmäktige i Skurup biföll är utformad på ett sådant sätt att inskränkningen riktar sig mot bärandet av klädesplagg av religiösa skäl. Förvaltningsrätten anförde vidare följande:

Något förbud mot att bära religiösa klädesplagg i skolan finns inte i nationell lagstiftning. Tvärtom är det normalt att klädseln är något som bestäms av varje individ själv. Förvaltningsrätten konstaterar att rätten att bära religiös klädsel och andra religiösa symboler är skyddad genom både regeringsformen och Europakonventionen. Det finns möjlighet att förbjuda elever och lärare att i vissa enskilda fall bära viss klädsel. Det kan gälla när klädseln i enskilda fall väsentligt skulle försvåra kontakten och samspelet mellan lärare och elever eller medföra särskilda risker vid laborationer eller liknande övningar.

Det aktuella beslutet är utformat som ett generellt förbud som innebär en inskränkning av den grundlagsstadgade religionsfriheten. En sådan inskränkning kräver stöd i nationell lag. Det saknas sådant stöd i svensk lagstiftning. Varken skollagen eller någon annan lag ger en kommun rätt att besluta om inskränkningar på det sätt som Skurups kommun gjort. Kommunfullmäktiges beslut kan inte bedömas på annat sätt än stridande mot regleringen i 2 kap. 1 § första stycket punkten 6 i regeringsformen samt artikel 9 i Europakonventionen.

Eftersom det överklagade beslutet strider mot lag eller annan författning ska det upphävas i enlighet med 13 kap. 8 § fjärde punkten kommunallagen.

Kommunerna har överklagat domarna till kammarrätten i Göteborg. För att kammarrätten ska pröva överklagandena krävs prövningstillstånd. Prövnings-tillstånd meddelades i februari 2021.

Tidigare behandling

Utskottet har vid flera tidigare tillfällen behandlat motioner om rätten att bära slöja, senast våren 2019 (bet. 2018/19:KU27). Utskottet vidhöll då ställningstagandet att det är en självklar utgångspunkt att var och en har en frihet att klä sig som han eller hon vill och att en lagstiftning som förbjuder slöja ute i samhället eller för barn i vissa verksamheter inte bör komma i fråga. Motionsyrkandena avstyrktes. Sverigedemokraterna reserverade sig.

Våren 2018 behandlade också utskottet motioner om rätten att bära slöja. Utskottet vidhöll sin tidigare inställning och avstyrkte motioner om förbud mot slöja på offentliga platser (bet. 2017/18:KU34). Sverigedemokraterna reserverade sig. Våren 2016 behandlade utskottet ett motionsyrkande om att det ska vara förbjudet för flickor under 15 år att bära slöja i all offentlig anordnad verksamhet (bet. 2015/16:KU15). Utskottet vidhöll sin uppfattning att det är en självklar utgångspunkt att var och en har en frihet att klä sig som han eller hon själv vill utan att påtvingas andras värderingar, men att det kan finnas vissa situationer, t.ex. under viss yrkesutövning eller inom utbildningsväsendet, där det kan ha konsekvenser om man döljer hela ansiktet. I enlighet med vad utskottet tidigare uttalat bör emellertid enligt utskottet en lagstiftning som förbjuder burka eller niqab ute i samhället eller som förbjuder slöja för barn i vissa verksamheter inte komma i fråga. Utskottet avstyrkte det aktuella motionsyrkandet. Sverigedemokraterna reserverade sig.

Frågan om rätten att bära burka eller niqab behandlades ingående i betänkande 2009/10:KU27 med anledning av ett motionsyrkande om att utreda tydliga gränser för användningen av burka och niqab i Sverige. I betänkandet redogjorde utskottet utförligt för praxis och beslut om inskränkningar i rätten att bära olika klädsel. En motion avstyrktes.

Utbildningsutskottet har också behandlat motionsyrkanden om förbud mot slöja i skolan, bl.a. våren 2018 (bet. 2017/18:UbU20). I sitt ställningstagande hänvisade utbildningsutskottet till den behandling av frågan som konstitutionsutskottet tidigare hade gjort, senast i betänkande 2015/16:KU15. Konstitutionsutskottets ställningstagande var, i enlighet med vad utskottet tidigare hade uttalat, att en lagstiftning som förbjuder slöja för barn i vissa verksamheter inte borde komma i fråga. Utbildningsutskottet fann inte anledning att göra något annat ställningstagande i denna fråga.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande om att en lagstiftning som förbjuder slöja i skolor eller på offentliga platser inte bör komma i fråga. Motionsyrkandena om förbud mot slöja och heltäckande klädsel avstyrks. Även yrkandena om en utredning av förbud mot slöja i skolan avstyrks.

Utskottet anser inte heller att det finns skäl att föreslå någon åtgärd med anledning av motionsyrkandena om en skyddsmekanism för att värna grundlagsskyddet för individer i kommuner eller om en definition av frihetsbegreppet. Motionsyrkandena avstyrks.

Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om att utreda hur skyddet för mänskliga fri- och rättigheter i regeringsformen kan stärkas samt om fler av fri- och rättigheterna i regeringsformen bör omfattas av den s.k. begränsningsregeln och bestämmelserna om vilandeförklaring i regeringsformen.

Jämför reservation 3 (M).

Motionerna

Karin Enström m.fl. (M) begär i kommittémotion 2019/20:2722 yrkande 5 ett tillkännagivande om att se över hur skyddet för mänskliga fri- och rättigheter i regeringsformen kan stärkas. Motionärerna vill att en utredning ser över möjligheterna att införa en rätt till skadestånd när staten har överträtt en enskilds fri- och rättigheter i regeringsformen. Staten bör vidare i ett skadeståndsmål som rör mänskliga fri- och rättigheter i regeringsformen stå för sina egna rättegångskostnader även om staten vinner målet, under förutsättning att den enskilde har haft skäligen anledning att få sitt fall prövat. Det bör också enligt motionärerna utredas om en rätt till domstolsprövning kan införas, liksom ett skydd mot dubbel lagföring.

Ett i huvudsak likalydande yrkande framförs i kommittémotion 2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 6. I detta yrkande begärs dock att 2020 års grundlagskommitté ska ges i uppdrag att utreda frågan.

Motionärerna begär vidare i kommittémotion 2019/20:2722 yrkande 6 ett tillkännagivande om att en utredning bör överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av den s.k. begränsningsregeln i 2 kap. 21 § regeringsformen och bestämmelserna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen. Det finns enligt motionärerna skäl att överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av begränsningsregeln, och de nämner här särskilt äganderätten och näringsfriheten som exempel. Mycket talar enligt motionärerna för att grundlagens skydd mot rättighetsinskränkningar bör vara lika starkt oavsett vilken rättighet

det gäller. En analys behöver dock göras av om det finns sakliga skäl att ge vissa rättigheter ett starkare skydd än andra.

I kommittémotion 2020/21:3474 yrkande 7 begär samma motionärer att regeringen ger 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av den s.k. begränsningsregeln i 2 kap. 21 § regeringsformen och bestämmelserna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen.

Gällande ordning

Begränsningar av vissa fri- och rättigheter

I 2 kap. 21 och 22 §§ regeringsformen finns bestämmelser om förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter. I 20 § anges vilka fri- och rättigheter som får begränsas genom lag, under närmare angivna förutsättningar, nämligen

1. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten (1 § första stycket 1–5)
2. skyddet mot annat kroppsligt ingrepp än som avses i 4 och 5 §§, mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång, mot intrång i förtroliga försändelser och meddelanden samt i övrigt mot intrång som innebär övervakning och kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (6 §)
3. rörelsefriheten (8 §)
4. offentligheten vid domstolsförhandling (11 § andra stycket andra meningen).

I 2 kap. 21 § föreskrivs att begränsningar enligt 20 § får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Ett förslag till lag enligt 20 § ska med vissa undantag, om det inte avslås av riksdagen, på yrkande av lägst tio av dess ledamöter vila i minst tolv månader från det att det första utskottsytttrandet över förslaget anmälades i riksdagens kammare. Riksdagen får dock anta förslaget direkt, om minst fem sjättedelar av de röstande enas om beslutet. Konstitutionsutskottet prövar för riksdagens del bestämmelsens tillämplighet i fråga om ett visst lagförslag (2 kap. 22 §).

Rätten till skadestånd vid överträdelse av grundlagsskyddade fri- och rättigheter

Det finns inte någon särskild lagreglering om rätten till ersättning vid överträdelse av de grundläggande fri- och rättigheterna i regeringsformen. I vissa fall kan det dock finnas en rätt till ersättning vid sådana överträdelse

genom tillämpning av regleringen i skadeståndslagen (1972:207). Exempelvis finns det, enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen, en rätt till ersättning för personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. I de fall som avses med den bestämmelsen kan ersättning även betalas för skada på grund av att någon allvarligt kränks genom brott som innefattar ett angrepp mot hans eller hennes person, frihet, frid eller ära.

Av 3 kap. 7 § skadeståndslagen följer dock att talan om ersättning enligt 3 kap. 2 § inte får föras med anledning av beslut av riksdagen eller regeringen eller av Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen, om inte beslutet upphävts eller ändrats. Detsamma gäller vid sådana beslut av en lägre myndighet som efter överklagande prövats av regeringen, Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen, utan att beslutet upphävts eller ändrats.

Det finns också vissa regleringar i andra författningar än skadeståndslagen som kan ge rätt till ersättning vid överträdelser av de grundläggande fri- och rättigheterna i regeringsformen. Ett exempel är lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder, som kan bli tillämplig vid överträdelser av skyddet mot frihetsberövanden.

Genom en ändring i skadeståndslagen som trädde i kraft den 1 april 2018 ska staten eller en kommun enligt 3 kap. 4 § ersätta skador som har uppkommit till följd av att någons rättigheter enligt Europakonventionen har överträtts av staten eller kommunen. Skadestånd ska betalas ut i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen (prop. 2017/18:7, bet. 2017/18:KU12, rskr. 2017/18:140).

Den part som förlorar målet ska som huvudregel enligt 18 kap. 1 § rättegångsbalken ersätta motparten för hans eller hennes rättegångskostnad. Ersättningsskyldigheten kan jämkas. Domstolen kan också bestämma att vardera parten ska stå för sina egna kostnader, se närmare nedan.

Rätten till domstolsprövning och förbudet mot dubbel lagföring

I 2 kap. 11 § regeringsformen föreskrivs att en domstol inte får inrättas för en gärning som redan har begåtts eller för en viss tvist eller i övrigt för ett visst mål. Vidare anges att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid samt att förhandling vid domstol ska vara offentlig.

Den svenska rättsordningen innehåller en rad bestämmelser vars huvudsakliga ändamål är att säkerställa en rättssäker domstolsprocess. Bestämmelser finns både på grundlagsnivå och i vanlig lag. Av regeringsformen följer bl.a. att domstolarna har en allmän skyldighet att beakta allas likhet inför lagen och att iaktta saklighet och opartiskhet (1 kap. 9 § regeringsformen). Regeringsformen innehåller också ett förbud för andra myndigheter och för riksdagen att bestämma hur en domstol ska döma i ett enskilt fall (11 kap. 3 § regeringsformen). Mer konkreta krav på förfarandet uppställs genom de olika regelverk i vanlig lag som styr domstolsförfarandet, bl.a. rättegångs-

balken och förvaltningsprocesslagen. När det gäller rätten till domstolsprövning finns centrala bestämmelser i förvaltningslagen och i lagen om rättsprövning av vissa regeringsbeslut.

Enligt artikel 6.1 i Europakonventionen ska ”var och en, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag”. Domen ska avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från förhandlingen eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.

Tilläggas kan att Europadomstolen varje år meddelar åtskilliga domar av betydelse för tolkningen av bestämmelserna i artikel 6.

Principen att *ne bis in idem*, dvs. att ingen ska lagföras eller straffas två gånger, kommer till uttryck i rättegångsbalken. Av 30 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken följer att saken är rättskraftigt avgjord i och med en dom som vunnit laga kraft. Detta innebär att ett nytt åtal för samma gärning ska avvisas. Enligt 45 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken hindrar en pågående process på motsvarande sätt att ett nytt åtal väcks gällande samma gärning.

Enligt artikel 4.1 i sjunde tilläggsprotokollet till Europakonventionen får ingen lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket han eller hon redan har blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i denna stat. Detta förbud mot dubbel lagföring och dubbla straff är bindande för Sverige.

Ett motsvarande förbud finns i artikel 50 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna som trädde i kraft den 1 december 2009. EU:s rättighetsstadga innehåller även en bestämmelse om rätten till en rättvis rättegång (artikel 47).

Rättegångskostnader

I 18 kap. rättegångsbalken finns regler om hur rättegångskostnaderna ska fördelas i tvistemål. Utgångspunkten är att den som förlorar ett mål betalar sina egna och motpartens rättegångskostnader. Det innebär bl.a. att den som väcker en talan tvingas fundera igenom sitt krav noggrant och att den som blir föremål för en talan som inte leder till framgång inte själv behöver betala för de kostnader som en process för med sig. Om parterna kan ses som ömsom vinnande och förlorande, eller om ett krav bara delvis får bifall, kan domstolen besluta att vardera parten ska bära sin egen rättegångskostnad eller besluta att tillerkänna en jämkad rättegångskostnadsersättning till någon av dem.

I ett mål om konventionsskadestånd kan en domstol bestämma att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad, om en enskild som har förlorat målet hade skälig anledning att få saken prövad. Detta enligt en särskild bestämmelse

om rättegångskostnadernas fördelning som infördes samtidigt som övriga bestämmelser om sådant skadestånd (6 kap. 7 § skadeståndslagen). Huvudregeln är dock att rättegångsbalken ska tillämpas. För att den särskilda bestämmelsen ska aktualiseras krävs att en enskild har haft skälig anledning att få saken prövad. I det ligger bl.a. att det på objektiv grund ska ha framstått som befogat att väcka en skadeståndstalan. Det krävs inte att domstolen faktiskt har konstaterat att det har skett en överträdelse av Europakonventionen. Vid bedömningen av om det finns skälig anledning ska man t.ex. beakta om rättsläget har varit svårbedömt. Att den skadelidande har fått till stånd ett klagande avgörande i en fråga som kan vara av vikt även för andra än honom eller henne, kan tala för att det har funnits skälig anledning att pröva saken. Att den enskilde valt att inte vända sig till Justitiekanslern inom ramen för statens frivilliga skadereglering innan en talan väcks i domstol utgör normalt ett skäl mot att tillämpa lättnadsregeln (prop. 2017/18:7 s. 69).

Kommittén om grundlagsskadestånd

I april 2016 beslutade riksdagen på förslag av konstitutionsutskottet om ett tillkännagivande till regeringen om att den borde tillsätta en utredning med uppgift att analysera frågan om skadestånd vid överträdelse av grundlagsskyddade fri- och rättigheter i regeringsformen (bet. 2015/16:KU15 punkt 15, rskr. 2015/16:192).

I augusti 2018 gav regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att utreda frågan. Kommittén antog namnet Kommittén om grundlagsskadestånd (Ju 2018:09). Kommittén hade i uppdrag att överväga om rätten till ersättning från det allmänna för skada som orsakats vid överträdelser av 2 kap. regeringsformen bör utvidgas. Det ingick också i uppdraget att, oavsett om kommittén bedömer att rätten till ersättning bör utvidgas eller inte, överväga om det är ändamålsenligt och önskvärt att ersättningsrätten regleras i lag (dir. 2018:92 och 2019:59).

Kommittén lämnade sitt betänkande Grundlagsskadestånd – ett rättighetskydd för enskilda (SOU 2020:44) i augusti 2020. Kommittén anser att det finns ett behov av att tydliggöra rättsläget i fråga om grundlagsskadestånd. Genom ett sådant tydliggörande påverkas rättighetskyddet för enskilda i positiv riktning. Enligt kommitténs mening bör möjligheten till grundlagsskadestånd regleras i lag. En bestämmelse med det överordnade syftet att tydliggöra rättsläget i fråga om grundlagsskadestånd och därigenom stärka skyddet för enskildas fri- och rättigheter bör tas in i skadeståndslagen (3 kap. 4 §).

En övergripande målsättning bör vara att bestämmelsen ska bli en del av ett tydligt och överskådligt skadeståndsrättsligt system som ger förutsättningar för en rättssäker tillämpning. På samma sätt som när det gäller konventionskadestånd kommer den grundläggande avgränsningen av tillämpningsområdet för grundlagsskadeståndet att göras genom bedömningen av om det har skett en överträdelse av en fri- och rättighet eller inte. Frågan om ett beslut

eller annan åtgärd eller en viss lagstiftning utgör en överträdelse måste avgöras efter en helhetsbedömning av den specifika situationen. Bedömningen bör göras med hänsyn till rättsfall, förarbetsuttalanden och allmänna rättsprinciper, men även till hur motsvarande fri- och rättighet behandlas i konventionsrätten och EU-rätten. Varje fel av en myndighet eller domstol som har med en fri- och rättighet att göra utgör inte en överträdelse av fri- och rättigheten.

När det gäller konventionsskadeståndet uppställs ett s.k. nödvändighetskrav för att närmare precisera skadeståndsansvaret. Utöver förutsättningen att det ska ha förekommit en överträdelse av någon av de grundläggande fri- och rättigheterna i 2 kap. regeringsformen bör en reglering om grundlagsskadestånd enligt kommitténs mening innehålla en motsvarande avgränsning av skadeståndsansvaret.

En bestämmelse om grundlagsskadestånd bör inordnas i den befintliga paragrafen om konventionsskadestånd, som därmed skulle få ett utvidgat tillämpningsområde. Regelverket kan, bortsett från behovskravet, utformas på samma sätt, exempelvis när det gäller skadeståndets beräkning. Den nya bestämmelsen bör kunna träda i kraft den 1 januari 2022.

När det gäller fördelning av rättegångskostnader är kommitténs förslag att en domstol i ett mål om grundlagsskadestånd ska kunna bestämma att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad, om en enskild som har förlorat målet hade skälig anledning att få saken prövad. Kommittén anser att samma förmånliga principer för fördelning av rättegångskostnader som vid konventionsskadestånd bör gälla för skadelidande vid tillämpning av en bestämmelse om grundlagsskadestånd. Det är viktigt att enskilda ges goda möjligheter att ta till vara sina rättigheter enligt regeringsformen, vid behov även genom att föra en talan om skadestånd mot det allmänna. Någon särskild lagändring för att åstadkomma detta behövs inte.

Utredningen har varit på remiss och bereds i Regeringskansliet.

2020 års grundlagskommitté

I februari 2020 gav regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att utreda formerna för ändring av grundlag och behovet av att ytterligare stärka skyddet för domstolarnas och domarnas oberoende långsiktigt (dir. 2020:11). Kommittén antog namnet 2020 års grundlagskommitté (Ju 2020:04). I direktiven framhålls att kommittén också ska utreda behovet av att möjliggöra ytterligare begränsningar i föreningsfriheten i förhållande till sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism. Kommittén ska lämna de förslag till grundlagsändringar och andra författningsändringar som kommittén bedömer är motiverade.

Den 16 mars 2021 lämnade kommittén delbetänkandet Föreningsfrihet och terroristorganisationer (SOU 2021:15). I betänkandet presenterade kommittén den del av sitt uppdrag som rör frågan om behovet av ytterligare möjligheter

att begränsa föreningsfriheten i syfte att möjliggöra en generell kriminalisering av deltagande i terroristorganisationer.

Övriga delar av uppdraget ska redovisas senast den 15 februari 2023.

Tidigare behandling

Våren 2019 behandlade utskottet liknande motionsyrkanden (bet. 2018/19:KU27). Utskottet vidhöll sitt ställningstagande när det gäller behovet av en översyn av regeringsformens begränsningsregler och bestämmelserna om vilandeförklaring. Utskottet behandlade vidare ett motionsyrkande om att utreda en skadeståndsskyldighet för staten vid överträdelse av de fri- och rättigheter som garanteras i regeringsformen. Utskottet konstaterade att en parlamentariskt sammansatt kommitté hade i uppdrag att utreda frågan om statens skadeståndsskyldighet vid överträdelse av de fri- och rättigheter som garanteras i regeringsformen. Yrkandena avstyrktes, med en reservation av Moderaterna.

Våren 2018 såg utskottet inte skäl att föreslå något tillkännagivande om en översyn av regeringsformens begränsningsregler och reglerna om vilandeförklaring (bet. 2017/18:KU34). Motionsyrkandena om en sådan översyn avstyrktes, med en reservation av Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande när det gäller behovet av en översyn av den s.k. begränsningsregeln och bestämmelserna om vilandeförklaring i regeringsformen. Utskottet ser inte heller skäl att ta initiativ till att utreda införandet av en rätt till domstolsprövning eller skydd mot dubbel lagföring. Utskottet konstaterar vidare att det pågår en beredning av de förslag som kommittén om grundlagsskadestånd lämnade i sitt utredningsbetänkande i augusti 2020. Utskottet anser att resultatet av beredningen bör avvaktas. Mot denna bakgrund avstyrks samtliga motionsyrkanden om att utreda hur skyddet för mänskliga fri- och rättigheter i regeringsformen kan stärkas.

Negativ föreningsfrihet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om s.k. negativ föreningsfrihet.
Jämför reservation 4 (M).

Motionerna

I kommittémotion 2019/20:2722 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 8 begärs ett tillkännagivande om en översyn och ett förtydligande av skyddet för

föreningsfriheten. Motionärerna anför att Europakonventionen till skillnad från regeringsformen också reglerar rätten att stå utanför en organisation, dvs. en s.k. negativ föreningsfrihet. Motionärerna menar att både rätten att vara medlem i och rätten att stå utanför en förening förtjänar grundlagsskydd. Detta gäller enligt motionärerna särskilt mot bakgrund av föreningslivets starka ställning i Sverige.

Ett i huvudsak likalydande yrkande görs av samma motionärer i kommittémotion 2020/21:3474 yrkande 9, men där begär de att regeringen ska ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att förtydliga utformningen av skyddet för föreningsfriheten.

Gällande ordning

Enligt 2 kap. 1 § 5 regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, dvs. frihet att sammansluta sig med andra för allmänna och enskilda syften. Enligt 2 kap. 2 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot tvång att delta i en sammankomst för opinionsbildning eller i en demonstration eller annan meningsyttring. En medborgare är också skyddad gentemot det allmänna mot tvång att tillhöra en politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende.

I artikel 11.1 i Europakonventionen anges att var och en har rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen. I första hand innefattar artikel 11 en förpliktelse för staten att inte ingripa och förhindra sammankomster. Europadomstolen har funnit att artikel 11 också skyddar rätten att inte vara medlem av en förening, den negativa föreningsfriheten. Stater får anses vara skyldiga att i viss utsträckning ingripa i relationer mellan enskilda för att se till att denna frihet respekteras, men när det gäller relationerna på arbetsmarknaden får staterna anses ha stor frihet att avgöra var gränserna ska gå för statligt ingripande och vilka medel som ska användas (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl., 2015, s. 522).

I boken av Danelius anges också att staten har en förpliktelse till positivt handlande eller med andra ord en förpliktelse att se till att enskilda inte hindras av andra att utöva sina rättigheter (s. 516). Hur långt denna förpliktelse sträcker sig är enligt Danelius inte tydligt, och en plikt till statligt ingripande måste ofta balanseras mot andra likaledes konventionsskyddade intressen.

Enligt artikel 14 i Europakonventionen ska åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen säkerställas utan någon åtskillnad på grund av bl.a. politisk eller annan åskådning.

I artikel 5 i den europeiska sociala stadgan anges att alla arbetstagare och arbetsgivare har rätt att fritt organisera sig i nationella och internationella sammanslutningar för att tillvarata sina ekonomiska och sociala intressen.

Arbetsdomstolen (AD) prövade en fråga om granskningsavgifter i kollektivavtal 2001 (dom AD 2001 nr 20). Sådana granskningsavgifter togs även ut från oorganiserade arbetstagare. Domstolen fann att de löneavdrag för granskningsarvode som det var fråga om i målet inte kunde jämföras med tvångsanslutning till en organisation. Avdragen ansågs inte heller utsätta de oorganiserade arbetstagarna för tvång eller påverkan att bli medlemmar i förbundet. Förfarandet med avdrag för granskningsarvode var alltså enligt AD inte någon kränkning av deras negativa föreningsrätt.

Frågan prövades av Europadomstolen. I en dom den 13 januari 2007 konstaterade Europadomstolen att uttagandet av granskningsarvodena genom löneavdrag innebar att de klagande hade frånhänts egendom och att detta varit lagenligt, men att en kränkning av egendomsskyddet likväl ägt rum eftersom åtgärden inte kunde anses stå i proportion till de allmänna syften som systemet med den kollektivavtalskyddade rätten att ta ut avgiften avsåg att skydda.

Staten ansågs här ha en positiv skyldighet att skydda klagandenas intressen. Den svenska domaren i Europadomstolen var skiljaktig på så vis att hon, av de skäl domstolen hade anfört till stöd för sin bedömning att en kränkning av egendomsskyddet hade ägt rum, ansåg att en kränkning i stället borde ha ansetts ha ägt rum av den negativa föreningsfriheten, bl.a. med hänsyn till de relativt små belopp som klagandena hade frånhänts.

2020 års grundlagskommitté

I februari 2020 gav regeringen, som tidigare nämnts, en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att utreda formerna för ändring av grundlag och behovet av att ytterligare stärka skyddet för domstolarnas och domarnas oberoende långsiktigt (dir. 2020:11). Kommittén antog namnet 2020 års grundlagskommitté (Ju 2020:04). I direktiven framhålls att kommittén också ska utreda behovet av att möjliggöra ytterligare begränsningar i föreningsfriheten i förhållande till sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism. Kommittén ska lämna de förslag till grundlagsändringar och andra författningsändringar som kommittén bedömer är motiverade.

Den 16 mars 2021 lämnade kommittén delbetänkandet Föreningsfrihet och terroristorganisationer (SOU 2021:15). I betänkandet presenterade kommittén den del av sitt uppdrag som rör frågan om behovet av ytterligare möjligheter att begränsa föreningsfriheten i syfte att möjliggöra en generell kriminalisering av deltagande i terroristorganisationer.

Övriga delar av uppdraget ska redovisas senast den 15 februari 2023.

Tidigare behandling

Utskottet har tidigare behandlat motionsyrkanden om negativ föreningsfrihet. Utskottet uttalade 2012 att den grundlagsskyddade föreningsfriheten ger skydd mot att det allmänna tvingar någon att tillhöra en sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. På

samma sätt är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, dvs. frihet att sammansluta sig med andra för allmänna och enskilda syften. Motionsyrkandena avstyrktes, med en reservation av Sverigedemokraterna (bet. 2011/12:KU14).

Inte heller våren 2018 såg utskottet skäl att föreslå ett tillkännagivande om den s.k. negativa föreningsfriheten (bet. 2017/18:KU34). Motionsyrkandet om detta avstyrktes, med en reservation av Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna.

Våren 2019 då utskottet behandlade ett liknande yrkande vidhöll utskottet sitt tidigare ställningstagande. Motionsyrkandet avstyrktes, med en reservation av Moderaterna (bet. 2018/19:KU27).

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande och avstyrker motionsyrkandena om en översyn och ett förtydligande av skyddet för föreningsfriheten.

Utökad möjlighet att begränsa föreningsfriheten

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om att ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att se över möjligheten att begränsa föreningsfriheten dels för organisationer som ägnar sig åt våldsbejakande extremism, dels för kriminella sammanslutningar.

Riksdagen avslår även motionsyrkanden om att möjliggöra stängning av vissa religiösa samfund.

Jämför reservation 5 (M).

Motionerna

I kommittémotion 2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 10 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att se över möjligheten att begränsa den grundlagskyddade föreningsfriheten för alla former av våldsbejakande extremism. Motionärerna anför att ett förbud för enskilda att delta i organisationer som ägnar sig åt våldsbejakande extremism skulle försvåra för våldsbejakande organisationer att driva verksamhet och göra det möjligt att straffa dem som med hot och våld undergräver vårt fria och öppna samhälle.

I samma motion yrkande 11 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att utreda och lägga fram ett förslag som innebär att ett undantag till föreningsfrihet utformas så att även kriminella sammanslutningar och gäng omfattas. Motionärerna anför att föreningsfrihetens syfte aldrig har varit att skydda kriminellas rätt att

organisera sig. Med hänsyn till den samhällsfara som de kriminella gängen i Sverige numera representerar finns det anledning att även inkludera deltagande i kriminella gäng i en framtida begränsning av den grundlags-skyddade föreningsfriheten.

I motion 2019/20:3212 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om att möjliggöra stängning av religiösa samfund med hårdföra tolkningar som tenderar att driva människor att begå brott eller stödja terror. Motionärerna anför att samtliga medborgare självklart bör ha rätt att yttra sin åsikt. Det är vidare viktigt att vi även i fortsättningen har respekt för föreningsfriheten. Vi kan dock inte tillåta vilken organisering som helst där själva syftet handlar om att uppvigla till brott och där kärnan består av djupt kriminella personer. Ett likalydande yrkande görs i motion 2020/21:2876 yrkande 3.

Gällande ordning

Föreningsfriheten är en grundläggande mänsklig fri- och rättighet som åtnjuter ett starkt skydd i grundlag och som Sverige också genom sina internationella åtaganden har förbundit sig att respektera. I 2 kap. 1 § första stycket 5 regeringsformen skyddas den genom att var och en i förhållande till det allmänna tillförsäkras frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften. Föreningsfriheten är en av de s.k. opinionsfriheterna. Bland de fri- och rättigheter som regleras i 2 kap. intar dessa friheter en särställning. Skälet är det samband som råder med grunderna för vårt demokratiska statskick. En omfattande frihet för den enskilde att på olika sätt ta del i den samhälleliga opinionsbildningen har ansetts vara nödvändig för att ett styrelse-skick ska kunna kallas demokratiskt (jfr 1 kap. 1 § regeringsformen).

Föreningsfriheten får under vissa snävt avgränsade förutsättningar begränsas genom vanlig lag. Liksom i fråga om begränsningar av andra grundläggande fri- och rättigheter gäller att en begränsning får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. En begränsning får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Den får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning (2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen).

Av 2 kap. 24 § andra stycket regeringsformen följer vidare att föreningsfriheten får begränsas endast när det gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av en folkgrupp på grund av etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. För människor som sluter sig samman i organisationer vilkas verksamhet inte omfattas av något av dessa inskränkingsändamål är föreningsfriheten en absolut frihet, alltså en frihet som inte kan begränsas genom vanlig lag. Av förarbetena till regeringsformen framgår att det första

ledet i bestämmelsen syftar till att möjliggöra ett bibehållande av straffbestämmelsen om olovlig kårverksamhet i 18 kap. 4 § brottsbalken medan det andra ledet infördes för att öppna möjlighet till lagstiftning också mot rasistiska föreningar (Proposition om ändring i regeringsformen, prop. 1975/76:209 s. 113 f.). Av förarbetena till bestämmelsen om olovlig kårverksamhet, som infördes 1934, framgår bl.a. att regleringen syftar till att förebygga bildandet av organisationer som skulle kunna utöva en inte önskvärd makt i samhället (Proposition med förslag till brottsbalk, prop. 1962:10 s. 267 B).

Kommittén om förbud mot rasistiska organisationer

I juli 2019 gav regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att överväga om det bör införas ett särskilt straffansvar för deltagande i en rasistisk organisation och ett förbud mot rasistiska organisationer som sådana. (dir 2019:39). Kommittén antog namnet Kommittén om förbud mot rasistiska organisationer (Ju 2019:02).

Enligt regeringens uppfattning utgör den organiserade rasismen ett särskilt hot mot samhället som måste tas på största allvar. Rasistiska organisationer bidrar till att rasistiska uttryck får spridning i medier, på internet och i sociala medier samt genom bl.a. demonstrationer på olika håll i landet. Det handlar t.ex. om antisemitiska och afrofbiska budskap. Vit makt-miljöns aktiviteter utgör också ett hot mot enskilda individer. Personer inom den miljön bedöms ha förmåga att begå grova våldsbrott som skulle kunna utgöra terroristbrott i Sverige.

En parlamentariskt sammansatt kommitté ska därför

- göra en kartläggning av hur rasistiska organisationers möjlighet att verka har begränsats i andra länder och ta del av vad som är känt om begränsningarnas effekter
- överväga om det bör införas ett särskilt straffansvar för deltagande i en rasistisk organisation och hur ett sådant skulle kunna utformas
- överväga om det bör införas ett förbud mot rasistiska organisationer och vilka rättsverkningar och administrativa system som skulle kunna knytas till ett sådant förbud samt bedöma hur verkningsfullt ett sådant förbud skulle vara
- lämna författningsförslag om kommittén kommer fram till att lagstiftning avseende dessa frågor bör införas.

Uppdraget skulle ha redovisats senast den 28 februari 2021. Regeringen har dock genom tilläggsdirektiv beslutat att förlänga utredningstiden (dir. 2020:134). Uppdraget ska i stället redovisas senast den 30 april 2021.

2020 års grundlagskommitté

Som tidigare nämnts ska 2020 års grundlagskommitté (Ju 2020:04, dir. 2020:11) enligt direktivet utreda behovet av att möjliggöra ytterligare begränsningar i föreningsfriheten i förhållande till sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism.

I direktiven hänvisas till att regeringen i februari 2019 genom lagrådsremissen Ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation beslutade att inhämta ett yttrande från Lagrådet över ett förslag om straffansvar för den som deltar i verksamheten i en terroristorganisation på ett sätt som är ägnat att främja, stärka eller understödja organisationen. Regeringen gjorde i lagrådsremissen bedömningen att den föreslagna kriminaliseringen av deltagande i en terroristorganisations verksamhet inte innebar en begränsning av föreningsfriheten. Bedömningen grundades i huvudsak på ståndpunkten att föreningsfriheten endast omfattar sammanslutningar som har en lovlig verksamhet och att de i förslaget straffbelagda gärningarna inte utgjorde sådan verksamhet. Lagrådet delade dock inte den uppfattningen utan menade att övervägande skäl i stället talade för att en kriminalisering av deltagande i en terroristorganisations verksamhet innebar en begränsning av föreningsfriheten. Lagrådet ansåg sig därför inte kunna tillstyrka att förslaget lades till grund för lagstiftning. Mot bakgrund av Lagrådets yttrande lade regeringen inte fram något förslag om ett deltagandebrott.

I direktiven hänvisas vidare till att regeringen i propositionen Ett särskilt straffansvar för samröre med en terroristorganisation (prop. 2019/20:36) föreslog att det skulle införas ett särskilt straffansvar för den som har vissa former av samröre med en terroristorganisation om gärningen är ägnad att främja, stärka eller understödja organisationen. Riksdagen ställde sig bakom regeringens förslag (bet. 2019/20:JuU13, rskr. 2019/20:145). Lagändringarna trädde i kraft den 1 mars 2020. I propositionen gjorde regeringen bedömningen att det fortfarande finns ett behov av att kunna ingripa mot deltagandet i en terroristorganisation som sådant bl.a. eftersom det finns en risk för att Sverige utan en sådan straffbestämmelse om deltagande i en terroristorganisation kan uppfattas ha en otillräcklig lagstiftning för motverkande av terrorister och terroristorganisationer. I direktiven framhålls att regeringen bedömer att en kriminalisering av deltagande i en terroristorganisation som stöder sig på de befintliga inskränkingsändamålen i 2 kap. regeringsformen skulle få ett alltför smalt tillämpningsområde och riskera att bli ineffektiv. Sammanfattningsvis finns det enligt regeringen ett behov av att överväga att ändra 2 kap. 24 § andra stycket regeringsformen i syfte att möjliggöra en kriminalisering av varje form av deltagande i sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism.

Kommitténs uppdrag var att bl.a. göra en analys av innebörden och omfattningen av de möjligheter som finns enligt gällande rätt att begränsa den grundlagsskyddade föreningsfriheten för enskilda som är med i sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism. Kommittén skulle vidare bedöma om det

bör införas utökade möjligheter att begränsa den grundlagsskyddade föreningsfriheten i förhållande till sådana sammanslutningar, och lämna de förslag till författningsändringar som kommittén bedömer är motiverade.

Den 16 mars 2021 presenterade Grundlagskommittén delbetänkandet Föreningsfrihet och terroristorganisationer (SOU 2021:15). I betänkandet föreslår kommittén att det införs en ny regel som ger möjlighet till inskränkning av föreningsfriheten när det gäller sammanslutningar som ägnar sig åt eller understöder terrorism. Kommittén föreslår att den nya regeln placeras i 2 kap. 24 § andra stycket regeringsformen som en del av den befintliga begränsningsbestämmelsen. Den ändring i regeringsformen som kommittén föreslår bör kunna träda i kraft den 1 januari 2023.

Som skäl för förslaget anför kommittén bl.a. följande: Skyddet för föreningsfriheten är ett centralt inslag i rättighetsskyddet. Ett vidgat utrymme för att begränsa föreningsfriheten bör endast komma i fråga om det finns starka skäl som talar för det. Det står klart att terrorism innefattar brottslighet av mycket allvarlig och systemhotande natur som ställer särskilda krav på ett samhälle som är öppet och demokratiskt. Enligt kommittén bör det finnas breda möjligheter att ingripa mot terrorism och det kan uppstå situationer där det är motiverat att vidta åtgärder som tar direkt sikte på terroristorganisationer.

Till detta kommer att terrorism inte sällan har internationella inslag och kan beröra flera olika rättsordningar. Det finns därför sedan länge ett omfattande straffrättsligt samarbete mellan olika länder. Sverige står ganska ensamt med en ordning som inte ger möjlighet till lagstiftning som straffbelägger deltagande i en terroristorganisation eller innebär förbud mot organisationer av det slaget. I andra länder har som regel bestämmelser på grundlagsnivå om föreningsfrihet inte ansetts hindra sådan lagstiftning. EU-kommissionen har påpekat att den svenska regleringen medför en risk för att deltagande i en terroristorganisations aktiviteter förblir ostraffat. Det finns i och för sig inga uppgifter om att den nuvarande regleringen skulle ha medfört att Sverige behövt avstå från att delta i internationellt samarbete mot terrorism. De internationella aspekterna är dock viktiga och situationer kan uppstå där lagstiftaren bör ha möjlighet att införa en reglering som i fråga om terroristorganisationer är mer lik den som gäller i andra länder och som utan närmare diskussion kan konstateras vara i linje med de krav som följer av EU-rätten.

Det aktuella rättsområdet är dessutom komplext, och en bestämmelse på grundlagsnivå som gör det möjligt att begränsa föreningsfriheten i förhållande till terroristorganisationer kan ha betydelse genom att bidra till ökad klarhet när det gäller lagstiftningen på terroristområdet.

Mot denna bakgrund gör kommittén bedömningen att de skäl som talar för att lagstiftaren ska ges en möjlighet att genom begränsningar i föreningsfriheten kunna ingripa mot sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism är påtagligt starkare än de argument som kan anföras emot en sådan ordning. Kommittén anser därför att det bör införas en möjlighet att i lag begränsa

föreningsfriheten när det gäller sådana sammanslutningar. Vänsterpartiets ledamot reserverade sig mot förslaget om att utöka möjligheten att begränsa föreningsfriheten genom ändringar i regeringsformen. Ledamöterna från Moderaterna lämnade ett särskilt yttrande och anser att regeringen borde ha gett kommittén ett bredare uppdrag så att inte endast terroristorganisationer skulle omfattas av uppdraget utan alla former av våldsbejakande sammanslutningar och kriminella gäng.

Betänkandet bereds inom Regeringskansliet.

Tidigare behandling

Våren 2019 behandlade utskottet ett motionsyrkande om förbud mot samfund som stöder brott och terror (bet. 2018/19:KU27). Utskottet anförde att förenings- och religionsfriheterna är skyddade genom bestämmelser i både regeringsformen och Europakonventionen. Eventuella straffbara gärningar som begås inom ramen för en föreningsverksamhet omfattas emellertid inte av detta skydd utan kan fortfarande leda till straff. Motionsyrkandet avstyrktes.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att regeringen i direktiven till 2020 års grundlagskommitté gjorde bedömningen att det finns ett behov av att överväga att ändra begränsningsregeln i regeringsformen i syfte att möjliggöra en kriminalisering av varje form av deltagande i sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism. Utskottet konstaterar vidare att 2020 års grundlagskommitté nyligen har lämnat ett delbetänkande med förslag som innebär att det ska bli möjligt att i lag begränsa föreningsfriheten när det gäller sammanslutningar som ägnar sig åt eller understöder terrorism. Kommitténs förslag bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Mot denna bakgrund är utskottet inte berett att föreslå något tillkännagivande med anledning av motionsyrkandena. De avstyrks därför.

Äganderätt och miljöundantag

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att stärka äganderätten genom översyn och förtydligande av ”miljöundantaget” i regeringsformen.

Motionerna

I de likalydande motionerna 2019/20:2556 och 2020/21:1290 av Mats Green (M) begärs ett tillkännagivande om att stärka den försvagade svenska äganderätten genom översyn och förtydligande av ”miljöundantaget” i 2 kap. 15 §

regeringsformen. Motionären anför att domstolspraxis visar på en oroande utveckling där myndigheter i allt högre utsträckning medvetet och genomgående väljer att tolka inskränkningar som att de görs av miljöskyddsskäl, vilket leder till utebliven ersättning vid intrång.

Gällande ordning

I 2 kap. 15 § första stycket regeringsformen anges att vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnader utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. I andra stycket anges att den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå från sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller en byggnad på ett sådant sätt att den pågående markanvändningen inom den berörda delen av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag. Enligt tredje stycket gäller dock att vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnader av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning. Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan enligt fjärde stycket i samma paragraf.

Bestämmelsen ändrades 2010 så att huvudprincipen om full ersättning vid expropriation och annat sådant förfogande tydliggjordes. Vidare infördes ett tillägg i bestämmelsen som innebär att vad som följer av lag gäller i fråga om rätt till ersättning vid rådighetsinskränkningar av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl (prop. 2009/10:80 s. 165 f.). Regeringen anförde i propositionen att det var nödvändigt att tillsätta en utredning med uppdrag att se över den underliggande lagstiftningen för att ringa in de fall där ersättning bör lämnas trots att ett ingripande gjorts av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl (prop. s. 169 f.).

I det första tilläggsprotokollet till Europakonventionen föreskrivs i artikel 1 att varje fysisk eller juridisk person ska ha rätt till respekt för sin egendom och att ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser. Dessa bestämmelser inskränker dock inte en stats rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten finner nödvändig för att reglera nyttjandet av egendom i överensstämmelse med det allmännas intresse eller för att säkerställa betalning av skatter eller andra pålagor eller av böter och viten. Egendomsbegreppet i artikeln har getts en vidsträckt innebörd. Med uttrycket egendom avses inte enbart äganderätt till fast och lös egendom i civilrättslig mening utan även fordringar och immateriella rättigheter.

Utredningen om ersättning vid rådighetsinskränkningar m.m.

Regeringen beslutade i maj 2012 att utse en särskild utredare för att se över den lagstiftning som möjliggör inskränkningar i användningen av mark eller byggnader (rådighetsinskränkningar) av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl (dir. 2012:59). Enligt direktiven skulle utredaren identifiera de fall där ersättning bör ges trots att ingripandet skett av dessa skäl och föreslå de ändringar som anses nödvändiga för att i lag ange vad som ska gälla i fråga om ersättning i de fallen. Utredningen antog namnet Utredningen om ersättning vid rådighetsinskränkningar (M 2012:02).

I augusti 2013 lämnade utredningen sitt betänkande Ersättning vid rådighetsinskränkningar – vilka fall omfattas av 2 kap. 15 § tredje stycket regeringsformen och när ska ersättning lämnas? (SOU 2013:59). Utredningen ansåg att det fanns ett behov av att se över och föreslå ändringar i de bestämmelser som möjliggör rådighetsinskränkningar på grund av miljö- och hälsoskydd men att en sådan översyn låg utanför deras uppdrag.

Riksdagen riktade våren 2018, på förslag av miljö- och jordbruksutskottet, ett tillkännagivande till regeringen om behovet av en utredning om kompensation vid inskränkningar i äganderätten. Miljö- och jordbruksutskottet konstaterade att visst utredningsarbete pågick när det gäller rådighetsinskränkningar i samband med inrättandet av vattenskyddsområden och rådighetsinskränkningar med stöd av artskyddsförordningen. Utskottet anförde att det emellertid även på andra områden finns anledning att granska och föreslå ändringar i de bestämmelser som möjliggör rådighetsinskränkningar av hälsoskydds-, miljöskydds- och säkerhetsskäl. Det var enligt utskottet angeläget att ta ytterligare initiativ för att i det sammanhanget utreda vilka slags kompensationsmodeller som skulle kunna utformas för att begränsa de ekonomiska förluster som markägare kan drabbas av till följd av rådighetsinskränkningar (bet. 2017/18:MJU19 punkt 13, s. 37 f., rskr. 2017/18:217).

Regeringen anför i skrivelse 2020/21:75 att regeringen i juli 2019 beslutade om kommittédirektivet Stärkt äganderätt, flexibla skyddsformer och naturvård i skogen (dir. 2019:46) och i juni 2020 om tilläggsdirektiv (dir. 2020:63) till Skogsutredningen (M 2019:02), se nedan. Vidare beslutade regeringen i maj 2020 om kommittédirektivet Översyn av artskyddsförordningen (dir. 2020:58), se nedan. Regeringen bedömde att tillkännagivandet om kompensation vid inskränkningar i äganderätten därigenom hade tillgodosetts och beslutade den 10 december 2020 att skriva av ärendet (M2018/01138). Regeringen anser därmed att tillkännagivandet är slutbehandlat.

Skogsutredningen 2019

Regeringen beslutade i juli 2019 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att bl.a. undersöka möjligheterna och lämna förslag på åtgärder för stärkt äganderätt till skog och nya flexibla skydds- och ersättningsformer vid skydd

av skogsmark (dir. 2019:46). Utredningen antog namnet Skogsutredningen 2019 (M 2019:02).

Utredningen lämnade sitt betänkande Stärkt äganderätt, flexibla skyddsformer och naturvård i skogen (SOU 2020:73) i november 2020. Utredningen föreslår att en ny metod vid formellt skydd av skog ska införas – frivilligt formellt skydd. Med frivilligt formellt skydd avses, till skillnad från frivilliga avsättningar, de processer som syftar till ett formellt skydd där principen om frivillighet styr genomförandet. Markägaren kan i ett sådant arbetssätt erbjuda ett område för frivilligt formellt skydd och skyddet genomförs bara om och när markägaren och myndigheterna kommit överens.

Enligt utredningen bör det dock finnas möjlighet för regeringen att bestämma vilka skogar som är av sådant särskilt angeläget allmänt intresse att ansvaret för bevarandet av dessa åvilar staten. I dessa särskilda fall ska myndigheterna alltså ha möjlighet att gå till beslut oavsett markägarens inställning. Sådana undantag från frivilligt formellt skydd ska dock vara tydligt avgränsade och motiverade i ett handlingsprogram. Utredningen bedömer att äganderätten stärks genom att arbetssättet innebär en huvudregel om att områdesskydd förutsätter samtycke.

Förslaget bereds inom Regeringskansliet.

Utredningen om översyn av artskyddsförordningen

Regeringen beslutade i maj 2020 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över artskyddsförordningen och ta ställning till om ändringar i miljöbalkens ersättningsbestämmelser eller andra delar av balken är nödvändiga för att översynens syfte ska kunna nås (dir. 2020:58). Utredningen antog namnet Utredningen om översyn av artskyddsförordningen (M 2020:03).

Enligt direktiven ska översynen säkerställa ett regelverk som effektivt och rättssäkert kan skydda hotade arter och är tydligt gentemot markägare om när man har rätt till ersättning. För att värna äganderätten ska rättssäkerheten för markägare och företag stärkas. Det ska även säkerställas att markägare får ekonomisk kompensation för inskränkningar i ägande- och nyttjanderätten i den utsträckning de har rätt till det. Översynen ska inkludera en analys av hur långtgående rådighetsinskränkningar som kan accepteras. Inskränkningar i skogsbruket och annan pågående markanvändning bör begränsas till vad som är nödvändigt för att uppnå ett effektivt artskydd. I de fall sådana rådighetsinskränkningar är nödvändiga och innebär att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras ska utredaren överväga en rätt till ersättning.

Utredaren ska bl.a.

- se över artskyddsförordningen för att säkerställa att regelverket effektivt och rättssäkert kan skydda arter och att lagstiftningen är tydlig gentemot markägare om när dessa har rätt till ersättning
- ta ställning till om ändringar i miljöbalkens ersättningsbestämmelser eller andra delar av balken är nödvändiga för att översynens syfte ska kunna nås

- se över fridlysningsbestämmelserna och ta ställning till hur långtgående rådgighetsinskränkningar de bör kunna ge utrymme för och om en rätt till ersättning bör införas i de fall pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras
- utreda och vid behov föreslå hur sådan ersättning bör beräknas och finansieras.

Utredningen ska lämna de författningsförslag och eventuella förslag på övriga åtgärder som bedöms nödvändiga. Uppdraget ska redovisas senast den 14 maj 2021.

Svar på en interpellation

Justitie- och migrationsminister Morgan Johansson besvarade den 22 oktober 2020 en interpellation (ip. 2020/21:48) om när han avser att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppdrag att se över och stärka det grundlagsreglerade egendomsskyddet. Ministern svarade att han ville invänta resultatet av bl.a. Skogsutredningen för att se vilka förändringar som kan behöva genomföras.

Tidigare behandling m.m.

Utskottet har behandlat frågor om stärkande av äganderätten vid flera tillfällen, bl.a. i betänkandena 2005/06:KU17, 2007/08:KU11, 2008/09:KU17 och 2013/14:KU14.

Våren 2016 behandlade utskottet ett motionsyrkande om ett stärkt skydd för äganderätten (bet. 2015/16:KU15). Utskottet uttalade då som sin uppfattning att bestämmelsen i 2 kap. 15 § regeringsformen om egendomsskydd är väl avvägd. Utskottet var inte heller berett att föreslå några ändringar i bestämmelserna i regeringsformen om förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter. Utskottet avstyrkte det aktuella motionsyrkandet, med en reservation från Moderaterna.

Våren 2019 föreslog utskottet ett tillkännagivande till regeringen om att tillsätta en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att se över och stärka det grundlagsreglerade egendomsskyddet (bet. 2018/19:KU27). I sitt ställningstagande anförde utskottet följande (s. 57):

Att samhället värnar äganderätten och skyddar den enskildes egendom är betydelsefullt och ökar bl.a. förutsättningarna för näringsverksamheter i hela landet. Det behövs enligt utskottet ett väl avvägt regelverk som värnar äganderätten. Markägare och andra bör så långt det är möjligt behålla rådgigheten över sin egendom. Olika former av beslut, exempelvis beslut om rådgighetsinskränkningar till skydd för bl.a. miljö och hälsa, inskränker enskildas möjlighet att förfoga över sin egendom. Skyddet av värdefulla områden, arter och ekosystem bör enligt utskottets mening bygga på samarbete med markägare och respekt för äganderätten. Med ett stärkt egendomsskydd säkras Sveriges viktiga naturtillgångar och en omställning till ett mer hållbart samhälle.

En reservation lämnades av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet de gröna. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2018/19:281).

Av skrivelse 2020/21:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2020 framgår att den fråga som tillkännagivandet avser bereds inom Regeringskansliet (s. 82 f.). I skrivelsen anförs att regeringen mot bakgrund av den sakpolitiska överenskommelse som träffades mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet de gröna, Centerpartiet och Liberalerna i januari 2019 bl.a. har beslutat om kommittédirektiv till två utredningar, Skogsutredningen och Artskyddsutredningen. Båda är på Miljödepartementets område och berör på olika sätt egendomsskyddet för markägare och ersättningsrätt vid olika former av rådighetsinskränkningar över mark. Skogsutredningens betänkande redovisades, som nämnts, i november 2020 (SOU 2020:73). Artskyddsutredningen ska redovisa sitt betänkande senast den 14 maj 2021. Regeringen anser att tillkännagivandet inte är slutbehandlat.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att Skogsutredningens betänkande bereds inom Regeringskansliet och att det pågår en översyn av artskyddsförordningen. Vidare noteras det tillkännagivande som riksdagen riktade till regeringen våren 2019 som inte är slutbehandlat. Mot denna bakgrund avstyrks motionsyrkandena.

Naturens rättigheter

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om att införa en bestämmelse om naturens rättigheter i regeringsformen.

Motionen

I motion 2019/20:3306 av Rebecka Le Moine m.fl. (MP) begärs ett tillkännagivande om att inkludera naturens rättigheter enligt förslag till Sveriges grundlag. Motionären anför att en rad parlament under senare år har erkänt naturens rättigheter. Naturens rättigheter innebär ett skifte i vårt tänkande och en förändring av det juridiska systemet. Jordens ekosystem och livsformer ska ses som subjekt med inneboende rättigheter. Motionären anser att en bestämmelse om naturens rättigheter bör införas i 2 kap. regeringsformen.

Gällande ordning

Enligt 1 kap. 2 § tredje stycket regeringsformen ska det allmänna främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.

I paragrafen finns regeringsformens s.k. målsättningsstadganden. Bestämmelsen tillkom vid 1976 års ändringar av regeringsformen och ger uttryck för vissa särskilt viktiga mål för den samhälleliga verksamheten. Den ger däremot inte upphov till några rättigheter för medborgarna. De rättsligt bindande rättighetsreglerna har samlats i 2 kap. regeringsformen.

Bestämmelsen har ändrats bl.a. 2002 då ett tredje stycke om god miljö tillkom (prop. 2001/02:72). Som skäl för bestämmelsen anförde regeringen att Sverige ska vara ett föregångsland när det gäller skyddet av miljön. För att markera detta borde en bestämmelse om skydd för miljön föras in i paragrafen. Ordalydelsen knyter an till miljöbalkens målsättningsparagraf (1 kap. 1 §) som utförligt beskriver syftet med svensk miljöpolitik. Det framstod enligt regeringen som naturligt att det centrala miljöpolitiska begreppet hållbar utveckling lyftes fram särskilt. Det framstod som angeläget att betona principen om solidaritet med kommande generationer, dvs. vikten av att utvecklingen i samhället styrs in på banor som är långsiktigt hållbara (prop. 2001/02:72 s. 23).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser inte att det finns skäl att ta ett sådant initiativ som föreslås i motionen. Den avstyrks därför.

Hot och våld på grund av trosuppfattning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om olika åtgärder mot hot och våld på grund av trosuppfattning.

Motionerna

I motion 2020/21:3665 av Julia Kronlid m.fl. (SD) yrkande 2 begärs ett tillkännagivande om att stoppa hot och våld på grund av trosuppfattning. Motionärerna anför att våldsytringar mot personer på grund av deras trosuppfattning har ökat på senare tid. Regeringen måste tydligt ta avstånd från allt våld med religiösa motiv oavsett från vem och mot vem våldet riktas.

Lars Adaktusson (KD) begär i motion 2020/21:491 regeringen bör ges i uppdrag att skyndsamt ta initiativ till en kartläggning av svensk kristofobi, inkluderande en analys av bakomliggande orsaker samt förslag till åtgärder mot okunskap, fördomar och hatbrott med kristofobiska motiv.

I motion 2020/21:2513 av Patrik Lundqvist (S) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör överväga att ytterligare stärka arbetet för att fler ska få åtnjuta sin rätt till religionsfrihet i Sverige.

Gällande ordning

Varje medborgare är enligt 2 kap. 1 § första stycket 6 regeringsformen gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet, dvs. frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Religionsfriheten är den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag enligt 2 kap. 20§ regeringsformen. I en kommentar till regeringsformen anförs att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Vidare anförs att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten (Isberg och Eliason, Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 1 § regeringsformen).

Den som hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en annan liknande grupp av personer med anspelning på t.ex. trosbekännelse, såsom kristendom, kan dömas för hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § brottsbalken).

Med begreppet hatbrott avses i regel brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering samt andra brott där ett motiv för brottet har varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet.

Som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt beaktas om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationalitet eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet (29 kap. 2 § 7 brottsbalken).

Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott

Under 2016 fattade regeringen beslut om en nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott (Ku2016/02629/DISK). Planen innebär att ett samlat grepp tas om arbetet mot rasism och liknande former av fientlighet. Arbetet utförs av flera myndigheter, regionala och lokala aktörer samt organisationer inom det civila samhället. Planen utgår från fem särskilt viktiga strategiska områden, däribland mer kunskap, utbildning och forskning samt ett mer aktivt rättsväsen.

Skriftligt frågesvar

Den 17 februari 2021 besvarade inrikesminister Mikael Damberg en skriftlig fråga (fr. 2020/21:1722) som hade ställts till justitie- och migrationsministern, men som hade överlämnats till honom för besvarande. Frågan gällde vad ministern gör för att undersöka om det finns likartade motiv bakom flera brott mot kyrkor, hur den eventuella kristofobin i Sverige ser ut samt vad som kan göras för att få stopp på den. Inrikesministern anförde följande i sitt svar:

Inledningsvis vill jag betona att regeringen tar angrepp på människor och egendomar i syfte att hindra människor från att utöva sin tro på stort allvar. Det är både olagligt och helt oacceptabelt. Regeringen arbetar med kraft för att motarbeta dessa företeelser. I regeringsförklaringen underströk statsministern att rasism i alla dess former och uttryck ska motas tillbaka av hela samhället.

Den som hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en annan liknande grupp av personer med anspelning på t.ex. trosbekännelse, såsom kristendom, kan dömas för hets mot folkgrupp. Om ett motiv för ett brott har varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av t.ex. trosbekännelse kan straffet skärpas.

Regeringen har därtill genomfört en rad straffskärpningar, till exempel när det gäller olaga hot och skadegörelse, som utgör majoriteten av brotten med kristofobiska motiv. Till detta kan läggas att Brottsförebyggande rådet regelbundet tar fram hatbrottstatistik, där antalet anmälda hatbrott med kristofobiska motiv ingår. Statistiken redovisar även vilka de vanligaste brotten är, brottsplats samt relation mellan gärningspersonen och den utsatta.

Polismyndigheten gör kontinuerligt bedömningar av hotbilden mot religiösa byggnader och trossamfund och samråder vid behov med Säkerhetspolisen. Beslut om relevanta skyddsåtgärder fattas därefter i varje enskilt fall. Det som nu har hänt är allvarligt och hanteras inom polisens brottsutredande verksamhet. I det ingår att undersöka om liknande brott kan knytas till varandra.

För att bekämpa hatbrott och rasism krävs både långsiktighet och uthållighet. Liksom jag påtalat i tidigare frågesvar är en tillgänglig polis, ett starkt rättsväsende, en god myndighetssamverkan samt en ändamålsenlig lagstiftning viktiga delar för att öka tryggheten och förebygga brott. Regeringens nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott omfattar även kristofobi. Genom planen tar regeringen ett helhetsgrepp om det viktiga arbetet i dessa frågor. I budgetpropositionen för 2021 föreslår regeringen en förstärkning av arbetet mot rasism med 10 miljoner kronor. Förstärkningen ger utrymme för fortsatta och nya insatser inom ramen för planens fokusområden, däribland ett mer aktivt rättsväsende.

Fler poliser och civilanställda är helt centralt för att öka tryggheten i vårt land. Polismyndigheten har aldrig tidigare haft fler anställda än nu och arbetet med att nå målet om 10 000 fler polisanställda till och med 2024 fortsätter med full kraft. Vi är nu mer än halvvägs och regeringen är fast beslutna om att nå målet och öka antalet polisanställda.

Tidigare behandling

Justitieukskottet har behandlat liknande yrkanden som rör hatbrott mot troende, bl.a. våren 2019 (bet. 2018/19:JuU14). Utskottet anförde att det ser allvarligt

på hatbrott mot troende inom alla religioner. Utskottet hänvisade till att regeringen hade beslutat om en nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Det hade enligt utskottet inte framkommit något som mot denna bakgrund gav utskottet anledning att ta något sådant initiativ som motionärerna efterfrågade. Utskottet var således inte berett att föreslå ett tillkännagivande till regeringen. Motionen avstyrktes.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser allvarligt på hat- och våldsbrott som begås mot troende, oavsett religionstillhörighet. Regeringen har bl.a. beslutat om en nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. I budgetpropositionen för 2021 föreslog regeringen en förstärkning av arbetet mot rasism som ger utrymme för nya insatser inom ramen för planen, däribland ett mer aktivt rättsväsen.

Mot bakgrund av de åtgärder som vidtagits och det arbete som pågår är utskottet inte berett att ta några sådana initiativ som motionärerna efterfrågar. Motionsyrkandena avstyrks därmed.

Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om att förbjuda vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet.

Jämför reservation 6 (SD).

Motionerna

Adam Marttinen m.fl. (SD) begär i kommittémotionerna 2019/20:555 yrkande 2 och 2020/21:642 yrkande 2 tillkännagivanden om att stoppa det offentliga samhällets legitimering av och anpassning till den islamistiska ideologin. Motionärerna anför att Sverige är ett kulturellt segregerat land, vilket har lett till krav på särbehandling. Motionärerna anser att könssegregerade verksamheter, icke-medicinskt betingad omskärelse av barn och servering av kött från djur som slaktats utan bedövning aldrig ska få förekomma i offentligt finansierad verksamhet.

Gällande ordning

Regeringsformen och Europakonventionen

Var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad bl.a. religionsfrihet och föreningsfrihet (2 kap. 1 § 5 och 6 regeringsformen). Föreningsfriheten får

enligt 2 kap. 20 § regeringsformen begränsas genom lag. Begränsningar får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle, och de får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett begränsningen och heller inte sträcka sig så långt att de utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. En begränsning får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning (21 §). Föreningsfriheten får begränsas endast när det gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av en folkgrupp på grund av etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande (24 §).

Religionsfriheten är enligt 2 kap. 20 § regeringsformen den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag. I en kommentar till regeringsformen anförts att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Vidare anförts att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten (Isberg och Eliason, Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 1 § regeringsformen).

I Europakonventionen skyddas föreningsfriheten av artikel 11. Enligt artikeln har var och en rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen. I första hand innefattar artikel 11.1 en förpliktelse för staten att inte ingripa och förhindra verksamhet som bedrivs inom föreningar och andra sammanslutningar. Staten har emellertid också en förpliktelse till positivt handlande eller med andra ord en skyldighet att se till att enskilda personer inte hindras av andra att utöva sina rättigheter (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl., 2015, s. 515 f.). Artikeln omfattar också den negativa föreningsfriheten, dvs. rätten att inte behöva vara ansluten till en förening. Detta framgår inte av artikelns ordalydelse utan är resultatet av en utveckling av domstolens praxis.

Föreningsfriheten får enligt artikel 11.2 inskränkas när de villkor som anges där är uppfyllda. Det krävs att en inskränkning har stöd i lag och den måste därutöver vara nödvändig i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, förebyggandet av oordning eller brott eller skyddandet av hälsa eller moral eller av annans fri- och rättigheter.

Enligt artikel 14 i Europakonventionen ska åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen säkerställas utan någon åtskillnad på grund av bl.a. politisk eller annan åskådning.

Omskärelselagen

Sedan 2001 finns särskild lagstiftning om icke-medicinsk omskärelse av pojkar, lagen (2001:499) om omskärelse av pojkar. Lagen ska tillämpas på omskärelse av pojkar upp till 18 års ålder. När läkare utför omskärelse eller

när läkare eller sjuksköterska ombesörjer smärtlindring enligt lagen gäller patientsäkerhetslagen (2010:659), patientskadlagen (1996:799) och patientdatalagen (2008:355).

Omskärelse får utföras endast av legitimerad läkare eller av den som har särskilt tillstånd att utföra omskärelse av pojkar. Annan person än legitimerad läkare får inte utföra omskärelse på pojkar som är äldre än två månader. Särskilt tillstånd att utföra omskärelse får meddelas den som föreslagits av ett trossamfund där omskärelse ingår som en del i en religiös tradition, om personen har den kompetens som föreskrivs med stöd av 11 §, bedöms kunna utföra ingreppet i enlighet med de krav som gäller för ingreppet och i övrigt är lämplig att utföra omskärelser. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilken kompetens en annan person än legitimerad läkare ska ha för att erhålla särskilt tillstånd att utföra omskärelse (11 §).

Djurskyddslagen

Grundläggande bestämmelser om slakt och annan avlivning av djur finns i rådets förordning (EG) nr 1099/2009 av den 24 september 2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning, 5 kap. djurskyddslagen (2018:1192) och 5 kap. djurskyddsförordningen (2019:66). Enligt djurskyddsförordningen får Jordbruksverket meddela föreskrifter om vilka bedövningsmetoder som får användas.

Enligt djurskyddslagen ska djur när de förs till slakt eller när de slaktas skonas från onödigt lidande och obehag. Detsamma gäller när djur avlivas i andra fall. Därför ska ett djur som slaktas eller i annat fall avlivas genom avblodning vara bedövat. Innan djuret är dött får inte några andra åtgärder vidtas. Detta innebär att vissa religiösa slaktmetoder inte är tillåtna i Sverige. Det gäller t.ex. kosherslakt och annan traditionell slakt av djur som inte är bedövade. Det är däremot tillåtet att slakta djur enligt den muslimska metoden halal om djuren är bedövade. Inom halal finns det även andra krav som handlar om annat än själva slaktmetoden, bl.a. om vem som får utföra slakten och hur djuren ska vara vända vid slakt. Dessa krav går inte emot djurskyddsreglerna i sig och därför är det tillåtet att följa dem under slakten. Det är dock viktigt att personen som utför bedövningen och slakten har tillräcklig erfarenhet och kunskap, precis som vid alla former av slakt.

Demokrativillkorsutredningen

Ideella föreningar kan få statsbidrag för sin verksamhet. I många statsbidragsförordningar finns som krav för bidrag att den sökande ska uppfylla vissa villkor som påminner om regeringsformens bestämmelser om demokrati (ofta kallade demokrativillkor).

Regeringen beslutade i mars 2018 att uppdra åt en särskild utredare att se över hur demokrativillkoret uttrycks i de olika förordningarna och vad det innebär samt hur de olika myndigheterna som tillämpar bidragsförordningar

arbetar med att säkerställa att demokrativillkoret följs (Ku 2018:01, dir. 2018:19). Utredaren skulle också föreslå ett förtydligt, enhetligt och rättssäkert demokrativillkor för den statliga bidragsgivningen. Det var enligt utredningens direktiv viktigt att ett sådant villkor utformas så att det blir tydligt, både för den utbetalande myndigheten och för organisationerna, vad som ska granskas för att ett demokrativillkor ska vara uppfyllt och hur långtgående en sådan granskning ska vara. Det var enligt direktiven grundläggande att regleringens utformning är förenlig med regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet. I direktiven framhölls vidare att man vid utformningen av demokrativillkoret även måste beakta föreningsfriheten enligt vad som följer av regeringsformen, Europakonventionen, Europadomstolens praxis och Sveriges övriga internationella åtaganden.

Utredningen som antog namnet Demokrativillkorsutredningen överlämnade sitt betänkande Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället (SOU 2019:35) i juni 2019. I betänkandet lämnade utredningen förslag till ett förtydligt och enhetligt demokrativillkor för den statliga bidragsgivningen.

Utredningens förslag till demokrativillkor är utformat på så sätt att de ageranden som leder till att bidrag inte får lämnas uttryckligen anges. Bidrag ska inte få lämnas till en organisation om den eller någon av dess företrädare, inom ramen för verksamheten

1. utövar våld, tvång eller hot eller på annat otillbörligt sätt kränker den enskildes grundläggande fri- och rättigheter
2. diskriminerar eller på annat sätt bryter mot principen om alla människors lika värde
3. rättfärdigar, främjar eller uppmanar till sådana ageranden som anges under punkten 1 eller 2
4. motarbetar det demokratiska styrelseskicket.

Genom att utforma demokrativillkoret på detta sätt anser utredningen att tillämpningen underlättas. Det ger vägledning för myndigheterna om vad i verksamheten som ska granskas och kontrolleras och ger dem bättre förutsättningar att bedöma lika fall lika. Konkretion ger också trygghet för bidragsmottagande organisationer eftersom de lättare kan förutse vad som förväntas av dem och vilka ageranden som kan leda till ett avslag.

Enligt utredningens förslag ska likalydande demokrativillkor för verksamheten införas i de statsbidragsförordningar som huvudsakligen riktar sig till det civila samhällets organisationer. Utredningen föreslår också att en särskild förordning med demokrativillkor införs som ska tillämpas när statsbidrag fördelas till organisationer inom det civila samhället på annat sätt än med tillämpning av lag eller förordning. Utredningen anser vidare att ett bidrag alltid ska kunna återkrävas om bidragsmottagaren bryter mot det föreslagna demokrativillkoret.

Förslaget har varit på remiss och bereds inom Regeringskansliet.

Utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund

Statligt stöd kan också ges till trossamfund. Regeringen beslutade i juni 2016 att ge i uppdrag till en särskild utredare att se över statens stöd till trossamfund (dir. 2016:62). En parlamentarisk referensgrupp till utredningen utsågs 2016. Utredningen, som antog namnet Utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund (Ku 2016:01), överlämnade i mars 2018 betänkandet Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (SOU 2018:18).

Utredningen anser att religionsfriheten ska ses som det huvudsakliga motivet för staten att stödja trossamfunden. Staten är förpliktad att förhålla sig neutral till olika trossamfund. Genom att fördela stöd till trossamfunden och erbjuda kostnadsfri hjälp med att ta in medlemsavgifter försäkras sig staten om att inget trossamfund ges en i förhållande till staten särskilt fördelaktig ställning i samhället. Därmed får alla trossamfund likartade förutsättningar för sin religiösa verksamhet och alla individer ges relativt sett samma grundläggande möjligheter att utöva sin religion och åtnjuta sin religionsfrihet. Vidare framgår det av de internationella konventioner som Sverige anslutit sig till att staten ska främja tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

Mot bakgrund av att utredningen anser att religionsfriheten ska ses som det huvudsakliga motivet för stödet bör målsättningen även framöver vara att stödet ska bidra till att skapa förutsättningar för trossamfunden att bedriva en aktiv och långsiktigt inriktad religiös verksamhet. Utredningen anser att det ska framgå av målsättningen att det statliga stödet ska bidra till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på. Därmed speglar målsättningen den avsikt som regeringen uttalat med stödet, att främja demokrati och delaktighet, med respekt för jämställdhet och alla människors lika värde. En del trossamfund efterfrågar också stöd för att utveckla sitt arbete med demokratifrågor. Genom att formulera detta som en målsättning blir det tydligt att stödet ska bidra till att utveckla och stärka arbetet med dessa frågor.

Utredningen har dragit slutsatsen att det av flera skäl är nödvändigt med ett demokratikriterium i stödlagstiftningen. För det första ålägger regeringsformens program- och målsättningsstadga det allmänna att positivt verka för att samhällets grundläggande värderingar skyddas. Ett statligt stöd bör därmed inte fördelas till verksamheter som strider mot eller motarbetar dessa värderingar. Den svenska staten är också skyldig genom internationella konventioner som Sverige anslutit sig till att skydda och främja olika konventionsrättigheter, och därför måste stöd som regel måste kunna vägras vid kränkningar av mänskliga rättigheter. Även stödets legitimitet förutsätter vidare enligt utredningen att offentliga medel inte betalas ut till trossamfund som bedriver en verksamhet som är oförenlig med våra grundläggande värderingar. Utredningen bedömer därför att ett demokratikriterium bör uppställas.

Utredningen föreslår även att en återkallelsebestämmelse införs i lagen om stöd till trossamfund som innebär att ett stödberättigande ska återkallas om ett trossamfund inte längre uppfyller villkoren för stöd. Ett trossamfund ska återbetala organisationsbidrag som samfundet har fått utan att uppfylla

villkoren för stödberättigande såvida det inte finns särskilda skäl för eftergift. För att beslutsmyndigheten ska kunna ta ställning till frågor om stödberättigande och återkrav ska de stödberättigade trossamfunden anmäla sådana ändrade förhållanden som kan medföra att villkoren för stödberättigande inte längre är uppfyllda. Ärenden som rör stödberättigande ska enligt förslaget prövas av Myndigheten för stöd till trossamfund.

Utredningens förslag bereds inom Regeringskansliet.

Svar på en interpellation

Den 4 maj 2018 besvarade den dåvarande socialministern Annika Strandhäll en interpellation (ip. 2017/18:433) om huruvida regeringen kommer att ompröva sin tidigare hållning i frågan om icke-medicinsk omskärelse och lägga fram ett liknande förslag i Sverige som hade lagts fram på Island. Som svar anförde socialminister Annika Strandhäll följande (anf. 32):

Det förslag som har lagts fram på Island innebär ett totalt förbud mot omskärelse av pojkar under 18 år. Om förslaget skulle antas skulle Island bli det första landet i Europa med ett sådant förbud.

Omskärelse av pojkar väcker frågor om var gränsen går mellan olika etiska principer, till exempel mellan religionsfrihet och barns rättigheter som de uttrycks i barnkonventionen. Jag har full förståelse för att frågan väcker debatt och att sedvänjan både kan kritiseras och försvaras ur olika perspektiv.

I Sverige finns sedan 2001 särskild lagstiftning kring icke-medicinsk omskärelse av pojkar, den så kallade omskärelselagen (2001:499). Syftet med lagen är att sådan omskärelse ska genomföras på ett trygghänsynsfullt sätt och med hänsyn till barnets bästa. Omskärelse får bara utföras av legitimerade läkare eller av personer som beviljats särskilt tillstånd av Inspektionen för vård och omsorg.

Om pojken är äldre än två månader får ingreppet enbart utföras av legitimerad läkare. Pojkens inställning ska så långt som möjligt klarläggas, och ett ingrepp får inte utföras mot pojkens vilja. Vid all omskärelse ska smärtlindring ombesörjas av legitimerad läkare eller legitimerad sjuksköterska. Ingreppet ska utföras under trygghänsynsfulla förhållanden och med hänsyn till vad som är bäst för pojken. Den som utför omskärelse utan att vara legitimerad läkare eller utan att ha ett särskilt tillstånd kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Omskärelse av pojkar omfattas också av bestämmelserna i patientsäkerhetslagen. Det innebär bland annat att sådan verksamhet ska anmälas till IVO och att den står under IVO:s tillsyn.

Bakgrunden till omskärelselagen var att det enligt då gällande rätt och under vissa omständigheter inte bedömdes vara straffbart att omskära pojkar utanför hälso- och sjukvården. Efter en noggrann avvägning av för- och nackdelar med olika alternativ kom regeringen fram till att det inte var aktuellt med ett förbud, då man ansåg att det skulle kunna öka risken för illegala och osäkra ingrepp. I stället genomfördes en reglering med syfte att förebygga att ingreppen sker på ett sätt som inte är förenligt med barns bästa.

Det finns inte någon avsikt från regeringens sida att ompröva detta.

Tidigare behandling

Våren 2019 behandlade utskottet ett likalydande motionsyrkande som de som nu är aktuella (bet. 2018/19:KU27). Utskottet anförde att religionsfriheten och föreningsfriheten är skyddade genom bestämmelser i regeringsformen och Europakonventionen. Utskottet konstaterade härutöver att frågan om utformningen av de villkor som kan ställas vid statlig bidragsgivning till ideella föreningar av olika slag är föremål för ett pågående utredningsarbete och att den statliga bidragsgivningen till religiösa samfund nyligen har varit föremål för en liknande utredning. Den sistnämnda översynen resulterade i förslag på skärpta krav på att statliga bidrag ska bidra till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på. Utskottet ansåg att de pågående utrednings- och beredningsinsatserna inte borde föregripas, och avstyrkte motionsyrkandet.

Utskottets ställningstagande

Frågan om utformningen av de villkor som kan ställas vid statlig bidragsgivning till religiösa samfund och till ideella föreningar har utretts. Utredningarna har varit på remiss och bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Utskottet anser att beredningen inte bör föregripas och ser inte heller skäl att ta något annat initiativ med anledning av motionsyrkandena. Yrkandena avstyrks därför.

Mänskliga rättigheter i Europa

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om arbetet med att stärka skyddet för mänskliga rättigheter och rättsstatens principer i Europa samt om sanktioner mot länder som inte respekterar hbtq-personers rättigheter. Riksdagen avslår vidare motionsyrkanden om att Sverige bör verka för att transpersoner inom EU ska ha möjlighet att ändra juridiskt kön och att överträdelseärenden bör drivas mot länder som inte respekterar att samkönade äktenskap ska vara giltiga i hela unionen.

Jämför reservation 7 (C), 8 (V) och 9 (L).

Motionerna

I partimotion 2019/20:2055 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 15 begärs ett tillkännagivande om att bidrag från EU ska kunna villkoras, bl.a. genom en s.k. MR-mekanism. I yrkande 16 begärs ett tillkännagivande om mänskliga rättigheter och rättsstatens principer i EU. Motionärerna anför att flera länder inom EU systematiskt kränker rättsstatens principer och medborgarnas grundläggande rättigheter. Motionärerna vill att en MR-mekanism införs som leder

till indragna stöd vid regelbrott efter beslut från EU-domstolen. Även i kommittémotion 2020/21:3282 av Fredrik Malm m.fl. (L) yrkande 17 begärs ett tillkännagivande om mänskliga rättigheter och rättsstatens principer i EU.

Kerstin Lundgren m.fl. (C) begär i kommittémotion 2019/20:3261 yrkande 6 ett tillkännagivande om att värna och stärka arbetet med mänskliga rättigheter med Europakonventionen om mänskliga rättigheter som en grundsten. Motionärerna anför att det är av yttersta vikt att fokusera på centrala utmaningar inom mänskliga rättigheter när det gäller politiska och religiösa friheter, opinionsfrihet, den demokratiska kulturen, minoriteters rättigheter och oberoende rättssystem. Motionärerna vill stärka detta arbete, men samtidigt går utvecklingen i bl.a. Polen och Ungern åt fel håll. I yrkande 9 begärs ett tillkännagivande om att Sverige och EU ska stå upp för att demokrati och rättsstatens principer ska gälla i hela EU. Motionärerna anför att medlemsländerna inom EU inte ska tillåtas att bryta mot rättsstatsprincipen utan att drabbas av effektiva och kännbara sanktioner.

Andra motionsyrkanden som förs fram gäller kränkningar på grund av personers sexuella läggning m.m. och av hbtq-personers rättigheter i EU och möjlighet att ändra juridiskt kön i EU:s medlemsstater.

I kommittémotion 2019/20:2758 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 15 begärs ett tillkännagivande om sanktioner mot de medlemsländer i EU som inte respekterar hbtq-personers mänskliga rättigheter. Motionärerna hänvisar till en kartläggning som EU:s byrå för grundläggande rättigheter har gjort som visar att ungefär hälften av de tillfrågade hbtq-personerna hade känt sig diskriminerade eller trakasserade på grund av sin läggning. EU-kommissionen ska kunna granska hur medlemsländerna lever upp till skyldigheten att respektera de mänskliga rättigheterna. Ett likalydande yrkande görs i kommittémotion 2020/21:3261 yrkande 19 av Barbro Westerholm m.fl. (L).

I kommittémotion 2019/20:3356 av Yasmine Posio m.fl. (V) yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör se över möjligheterna för ytterligare åtgärder mot de medlemsländer som inte efterlever de mänskliga rättigheterna och verka för att man inom EU sätter hårdare press på de medlemsländer som diskriminerar sina medborgare på grund av sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck eller könskaraktäristika. Motionärerna anser att det är viktigt att markera mot länder som väljer att inskränka sina medborgares mänskliga rättigheter, t.ex. genom att minska deras jordbruksstöd eller att de förlorar sin rösträtt i ministerrådet.

I samma motion yrkande 8 begärs ett tillkännagivande om att Sverige bör arbeta för att transpersoner i alla EU:s medlemsstater ska ha möjlighet att ändra juridiskt kön utifrån självidentifikation. I yrkande 12 begärs ett tillkännagivande om att Sverige bör driva på för att EU ska anta en strategi för att främja hbtq-personers rättigheter inom EU. Motionärerna framställer också ett yrkande om att Sverige ska verka för att överträdelseärenden drivs mot de länder som inte respekterar att samkönade äktenskap som ingåtts i ett annat land ska vara giltiga i hela unionen (yrkande 7).

I motion 2019/20:3302 av Teres Lindberg m.fl. (S) yrkande 8 begärs ett tillkännagivande om att Sverige ska verka för att EU-kommissionen, EU:s medlemsstater och relevanta EU-organ tillsammans utarbetar en övergripande handlingsplan som garanterar mänskliga rättigheter för hbtq-plus-personer.

Även i motion 2020/21:2134 av Daniel Andersson (S) begärs att Sverige ska verka för att EU tar fram en handlingsplan för att skydda och värna hbtq-plus-personers mänskliga rättigheter inom EU.

Gällande ordning

EU-fördragen

I artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget) föreskrivs att unionen ska bygga på värdena respekt för människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive rättigheter för personer som tillhör minoriteter. Dessa värden ska vara gemensamma för medlemsstaterna i ett samhälle som kännetecknas av mångfald, icke-diskriminering, tolerans, rättvisa, solidaritet och principen om jämställdhet mellan kvinnor och män.

Av artikel 7 i EU-fördraget följer vidare att rådet under vissa omständigheter får slå fast att det finns en klar risk för att en medlemsstat allvarligt åsidosätter värden som anges i artikel 2. Innan detta slås fast ska rådet höra den berörda medlemsstaten och får i enlighet med samma förfarande framföra rekommendationer till denna stat. Det följer vidare av artikeln att Europeiska rådet på förslag från en tredjedel av medlemsstaterna eller från Europeiska kommissionen och efter Europaparlamentets godkännande, samt efter att ha uppmanat den medlemsstat det gäller att framföra sina synpunkter, enhälligt får slå fast att en medlemsstat allvarligt och ihållande åsidosätter värden som anges i artikel 2. Rådet, som ska fatta beslut med kvalificerad majoritet, får därefter besluta om att tillfälligt upphäva vissa av de rättigheter som den aktuella medlemsstaten har till följd av tillämpningen av fördragen, inbegripet rösträtten i rådet för företrädaren för den medlemsstatens regering. Rådet ska då beakta de möjliga följder som ett sådant tillfälligt upphävande kan få för fysiska och juridiska personers rättigheter och skyldigheter.

I enlighet med artikel 7.2 kan det efter ett enhälligt beslut i Europeiska rådet slås fast att en överträdelse i fråga om artikel 2 redan skett, och att överträdelsen är allvarlig och ihållande.

Av artikel 7.3 följer att rådet med kvalificerad majoritet kan besluta om att tillfälligt upphäva vissa av den berörda medlemsstatens rättigheter, inbegripet rösträtten i rådet. Den sanktion som ska delas ut är inte på förhand fastställd. I artikel 354 fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget) fastställs att den berörda medlemsstaten inte får delta i omröstningen i fråga om båda förfarandena som följer av artikel 7.

Europaparlamentet har antagit flera resolutioner i fråga om rättsstatsprincipen gentemot Ungern, Polen, Rumänien och Malta.

Förfarandet för att åberopa en klar risk för ett allvarligt åsidosättande enligt artikel 7.1 i EU-fördraget har hittills inletts i två fall: i december 2017 av kommissionen i fråga om Polen, och i september 2018 av Europaparlamentet i fråga om Ungern. Kommissionen har också inletts ett antal överträdelseförfaranden gentemot Ungern och Polen.

Kommissionen kan i enlighet med artikel 258–260 EUF-fördraget inleda ett överträdelseförfarande i de fall en medlemsstat inte har uppfyllt en skyldighet enligt fördragen. Det kan också handla om skyldigheter som följer av sekundärrätten, dvs. direktiv, förordningar eller beslut. Efter ett dialogförfarande kan kommissionen avge ett motiverat yttrande. Medlemsstaten får då tillfälle att lämna sina synpunkter. Om medlemsstaten inte rättar sig efter yttrandet inom en viss angiven tid får kommissionen föra ärendet vidare till EU-domstolen. EU-domstolen kan enligt artikel 260 fastställa att en överträdelse har ägt rum och kan kräva att medlemsstaten ska vidta de åtgärder som krävs för att följa domstolens dom. Om kommissionen därefter anser att medlemsstaten inte har vidtagit sådana åtgärder, får kommissionen väcka en ny talan vid EU-domstolen. Denna talan kan utmynna i att domstolen ålägger medlemsstaten att betala böter.

EU:s rättighetsstadga

EU:s rättighetsstadga beskriver de fri- och rättigheter som EU erkänner att varje människa har. Det handlar t.ex. om tanke-, religions-, yttrande- och mötesfrihet, rätt till ett skyddat privatliv och barns rätt till skydd och omvårdnad. Stadgan är till stor del en sammanfattning av de rättigheter som redan finns inom EU genom fördragen och EU-domstolens praxis.

Europakonventionen

Sverige och alla andra EU-medlemsländer är medlemmar i Europarådet och har anslutit sig till Europakonventionen. I Sverige har Europakonventionen och vissa ändrings- och tilläggsprotokoll till konventionen införlivats med svensk rätt genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Det pågår även inom EU en process för att ansluta EU till Europakonventionen. Detta beskrivs ytterligare i det inledande avsnittet.

EU:s verktygslåda för att skydda rättsstatsprincipen

Ramen för rättsstatsprincipen

EU har ett antal verktyg till sitt förfogande för att skydda unionens grundläggande värden. Sedan 2014 utgör ramen för rättsstatsprincipen det första steget för att säkra efterlevnaden av rättsstatsprincipen inom unionen. När en ny ram föreslogs av kommissionen angavs som skäl dels att överträdelseförfaranden endast kan inledas vid överträdelser av en viss bestämmelse i EU-lagstiftningen, dels att trösklarna är höga för att aktivera

och besluta om förebyggande- och sanktionsförfaranden när det finns en risk att en medlemsstat åsidosätter de värden som anges i artikel 2 i EU-fördraget.¹

Ramen syftar till att genom dialog med den berörda medlemsstaten få denna att vidta åtgärder som säkrar att rättsstatsprincipen följs och på så sätt undvika ett tillgripande av ett överträdelseförfarande eller artikel 7-förfarande. Ramen innefattar som regel tre steg: en bedömning av kommissionen, en rekommendation av kommissionen och en uppföljning av rekommendationen. Till skillnad från den europeiska rättsstatsmekanismen (se nedan) riktar ramen in sig på enskilda medlemsstater. När det gäller ramen för rättsstatsprincipen har den använts vid ett tillfälle när en dialog med Polen inleddes i januari 2016. Enligt kommissionen bidrog visserligen dialogen till att identifiera problem och få till stånd en diskussion, men den löste inte de upptäckta bristerna i rättsstaten, och kommissionen inledde förfarandet enligt artikel 7.1 i EU-fördraget i december 2017.²

Rådets årliga rättsstatsdialog

Genom allmänna rådets slutsatser från den 16 december 2014 fastställdes att rådet skulle genomföra en årlig rättsstatsdialog. Enligt slutsatserna från 2014 ska dialogen baseras på objektivitet, icke-diskriminering och likabehandling av alla medlemsstater.

Det finska ordförandeskapet föreslog i november 2019 slutsatser om förstärkt rättsstatsdialog som skulle fokusera på en årlig lägesuppdatering om utvecklingen på rättsstatsområdet. Denna lägesuppdatering kan enligt slutsatserna genomföras med stöd av kommissionens årliga rapport om rättsstatsprincipen som omfattar situationen i medlemsstaterna och unionen i sin helhet. Kommissionen uppmanades att nära involvera medlemsstaterna när rapporten tas fram.

Ordförandeskapsslutsatserna blev inte formella rådsslutsatser eftersom de inte fick stöd av två medlemsstater.

En europeisk rättsstatsmekanism

Europaparlamentet har vid ett flertal tillfällen i resolutioner föreslagit en ny EU-mekanism för demokrati, rättsstatlighet och grundläggande rättigheter. Den föreslagna rättsstatsmekanismen skulle till skillnad från ramen för rättsstatsprincipen bedöma hur samtliga medlemsstater följer de värden som anges i artikel 2 i EU-fördraget. Mekanismen skulle bl.a. innehålla en årlig evidensbaserad och objektiv utvärdering inklusive landsspecifika rekommendationer.

Kommissionen föreslog i ett meddelande i juli 2019 att EU och medlemsstaterna skulle öka insatserna för att främja en stark politisk och rättslig kultur som stöder rättsstatsprincipen, och utveckla instrument som

¹ COM(2014) 158 En ny ram för att stärka rättsstatsprincipen.

² COM(2019) 163 Att ytterligare stärka rättsstatsprincipen inom unionen – Läget i dag och vägar framåt.

förebygger att rättsstatsproblem uppstår eller förvärras.³ Kommissionens meddelande avsåg dels åtgärder för att stärka och effektivisera redan befintliga verktyg, dels nya verktyg. Ett sådant nytt verktyg är den europeiska rättsstatsmekanismen som ska omfatta samtliga medlemsstater. Mekanismen är utformad som en årlig cykel som ska främja rättsstatsprincipen och förebygga att rättsstatliga problem uppstår eller förvärras.

Den europeiska rättsstatsmekanismen är inte rättsligt bindande, men de nästkommande tre ordförandeskapen har åtagit sig att fortsätta arbetet med mekanismen. Europaparlamentet kommenterade den nya mekanismen i sin resolution från den 7 oktober 2020 och framhöll bl.a. följande (punkt 4):

Europaparlamentet välkomnar kommissionens arbete med dess årliga rapport om rättsstatsprincipen. Parlamentet välkomnar att korruption och mediefrihet ingår i den årliga bedömningen. Parlamentet noterar dock att rapporten brister när det gäller belysandet av demokrati och grundläggande rättigheter. Parlamentet beklagar särskilt att föreningsfriheten och det minskade utrymmet för det civila samhället inte ingår i den årliga bedömningen. Parlamentet understryker med oro att utsatta grupper, bland annat kvinnor, funktionsnedsatta, romer, hbtqi-personer och äldre människor, fortsätter att se sina rättigheter ringaktas i vissa medlemsstater, och att dessa grupper inte är helt skyddade mot hat och diskriminering, vilket bryter mot unionens värden enligt artikel 2 i EU-fördraget. Parlamentet påminner om sina upprepade önskemål om en övervakningsmekanism som omfattar hela tillämpningsområdet för artikel 2 i EU-fördraget. Parlamentet upprepar behovet av en objektiv och evidensbaserad övervakningsmekanism som fastställs i en bindande rättsakt, så att de tre institutionerna måste följa en transparent och reglerad process med tydligt definierade ansvarsområden, så att skyddet och främjandet av alla unionens värden blir en bestående och synlig del av unionens agenda.

Den nya mekanismen har resulterat i en rapport från kommissionen om rättsstatssituationen i EU.⁴

Förordning om skydd av unionsbudgeten

Den 16 december 2020 antogs en förordning om skydd av unionsbudgeten. Förordningen trädde i kraft den 1 januari 2021. Av artikel 6 i förordningen framgår att kommissionen kan föreslå åtgärder för skydd av unionsbudgeten. Rådet fattar beslut med kvalificerad majoritet. Enligt artikel 4 kan åtgärder vidtas om det har fastställts att överträdelse av rättsstatens principer i en medlemsstat påverkar eller riskerar att allvarligt påverka den sunda ekonomiska förvaltningen av unionsbudgeten eller skyddet av unionens ekonomiska intressen på ett tillräckligt direkt sätt. Av skälen framgår att åtgärder får vidtas även vid systematiska överträdelse och inte bara i t.ex. enskilda fall av korruption. I artikel 5 anges de åtgärder som kan vidtas för skydd av unionsbudgeten, t.ex. innehållande av utbetalningar och förbud mot att ingå nya avtal om lån.

³ COM(2019) 343 Att stärka rättsstatsprincipen inom unionen – En åtgärdsplan.

⁴ COM(2020) 580 Kommissionens meddelande 2020 års rapport om rättsstatsprincipen – Rättsstatssituationen i EU.

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) är en av EU:s decentraliserade myndigheter och har till uppgift att bistå EU:s institutioner och medlemsländerna med stöd och sakkunskap i fråga om de grundläggande rättigheterna. Enligt artikel 6 i EU-fördraget ska unionen erkänna de rättigheter, friheter och principer som fastställs i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och som de garanteras i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. FRA samlar bl.a. in och analyserar data och publicerar årliga rapporter om utvecklingen vad gäller grundläggande rättigheter. FRA publicerar även tematiska rapporter och kan på begäran av EU:s institutioner lämna ett yttrande i en specifik fråga.

Handlingsplan för mänskliga rättigheter och demokrati

Under 2012 antog EU en strategisk ram för mänskliga rättigheter och demokrati. För att genomföra EU:s strategiska ram från 2012 antog EU handlingsplaner för tidsperioderna 2012–2014 och 2015–2019.

I november 2020 antog Europeiska unionens råd en ny handlingsplan för tidsperioden 2020–2024.⁵ I handlingsplanen fastställs fem övergripande prioriteringar:

1. att skydda enskilda och ge dem egenmakt
2. att skapa motståndskraftiga, inkluderande och demokratiska samhällen
3. att främja ett globalt system för mänskliga rättigheter och demokrati
4. att utnyttja möjligheter och möta utmaningar genom ny teknik
5. att nå resultat genom samverkan.

Kommissionens jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer

Den 12 november 2020 presenterade kommissionen meddelandet En jämlikhetsunion: Jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer 2020–2025.⁶ I meddelandet slår kommissionen fast målsättningen att varje hbtqi-person i EU ska vara säker, ha lika möjligheter och fullt ut delta i samhällslivet. Strategin innehåller ett antal riktade åtgärder, inklusive rättsliga åtgärder och finansiering, för att hantera diskriminering, ojämlikhet och andra problem som hbtqi-personer möter. Strategin innehåller även inriktningen att integrera hbtqi-jämlikhet i alla unionens politikområden, lagstiftningsinitiativ och finansieringsprogram. I strategin föreskrivs åtgärder inom fyra pelare:

1. hantera diskriminering av hbtqi-personer
2. säkerställa trygghet för hbtqi-personer
3. bygga inkluderande samhällen för hbtqi-personer

⁵ JOIN(2020) 5 EU:s handlingsplan för mänskliga rättigheter och demokrati 2020-2024.

⁶ COM(2020) 698 Kommissionens meddelande En jämlikhetsunion: Jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer 2020–2025.

4. leda kraven på jämlikhet för hbtqi-personer över hela världen.

Europaparlamentets förklaring om EU som en frihetszon för hbtqi-personer

Den 11 mars 2021 antog Europaparlamentet en resolution där EU förklarades som en frihetszon för hbtqi-personer. I resolutionen uttrycker Europaparlamentet sin djupa oro över det ökande antalet attacker som stater, nationella och lokala myndigheter samt politiker utför mot homosexuella, bisexuella, transpersoner och intersexuella (hbtqi-personer) inom EU.

Europaparlamentet fördömer särskilt att ett dussintals kommuner, län och regioner i sydöstra Polen sedan början av 2019 har antagit resolutioner där de förklarar vissa områden som ”fria från hbt-ideologi”. Dessa lokala myndigheter har genom att utfärda resolutioner förbundit sig att avstå från att vidta några åtgärder för att uppmuntra tolerans mot hbtqi-personer och uppger att de inte kommer att ge ekonomiskt stöd till icke-statliga organisationer som arbetar för att främja lika rättigheter. Europaparlamentet uppmanar de polska myndigheterna att upphäva alla resolutioner som angriper hbtqi-personers rättigheter. Europaparlamentet uppmanar dessutom kommissionen att övervaka hur all EU-finansiering används, att påminna berörda parter om deras engagemang för icke-diskriminering och att sådana medel inte får användas för diskriminerande ändamål.

Tidigare behandling

Utskottet framhöll våren 2016 att värnandet av de mänskliga rättigheterna och människors demokratiska delaktighet är hörnstenar som ska genomsyra arbetet såväl i EU som globalt. Det var därför enligt utskottet positivt med ramverket för att stärka rättsstaten och rådets årliga dialog om rättsstatsfrågor. Med hänvisning till att erfarenheterna av dialogerna skulle utvärderas i slutet av samma år och att ett förslag till rådsslutsatser om hbt-personers rättigheter förhandlades i EU ansåg utskottet att det inte fanns någon anledning att göra tillkännagivanden till regeringen (bet. 2015/16:KU15). I betänkandet fanns två reservationer från Moderaterna och Liberalerna.

Utskottet upprepade detta ställningstagande våren 2018 (bet. 2017/18:KU34). I betänkandet fanns i den delen en reservation från Moderaterna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna.

Under våren 2019 behandlade utskottet flera motionsyrkanden om mänskliga rättigheter (bet. 2018/19:KU27). Utskottet underströk att värnandet av de mänskliga rättigheterna och människors demokratiska delaktighet är av central betydelse, för Europa liksom för övriga världen. Civilsamhällets roll i detta arbete är av stor betydelse. Mot bakgrund av det arbete som för närvarande bedrivs inom EU för att stärka skyddet för de mänskliga rättigheterna och värnandet av rättsstatens principer såg utskottet inte något behov av att föreslå något tillkännagivande till regeringen. Motionsyrkandena

avstyrkes. Reservationer lämnades av Centerpartiet, Vänsterpartiet och Liberalerna.

I yttranden till utrikesutskottet om kommissionens arbetsprogram har konstitutionsutskottet vid flera tillfällen framhållit att respekten för mänskliga rättigheter och rättsstaten utgör fundamentet i en demokrati. I yttrandet över arbetsprogrammet för 2020 uttalade utskottet även att utskottet värdesätter kommissionens arbete med att stärka och försvara rättsstatsprincipen och framhöll vikten av att kommissionen fortsätter detta arbete (yttr. 2019/20:KU6y).

Utskottet granskade i maj 2019 kommissionens meddelande om att ytterligare stärka rättsstatsprincipen inom EU (COM(2019) 163). Utskottet värdesatte att kommissionen fortsätter sitt arbete för att främja och försvara rättsstatsprincipen, och delade regeringens oro över utvecklingen på rättsstatsområdet. Utskottet välkomnade därför att kommissionen tagit initiativ till en diskussion om hur man kan förbättra de verktyg som finns till förfogande för EU:s institutioner för att skydda unionens grundläggande värden, däribland respekten för rättsstaten. Utskottet ansåg att det är av stor vikt att de verktyg som finns till förfogande används och att nya kan bidra till att stärka tillämpningen av rättsstatsprincipen inom unionen. Utskottet framhöll att EU:s grundläggande värden inte är förhandlingsbara. Den bredare diskussion om att ytterligare stärka rättsstatsprincipen som kommissionen tagit initiativ till är enligt utskottet angelägen, och utskottet kommer att följa det fortsatta arbetet (utl. 2018/19:KU37).

Under våren 2021 granskade utskottet kommissionens meddelande om 2020 års rapport om rättsstatsprincipen (COM(2020) 580, utl. 2020/21:KU14). Utskottet anförde bl.a. att den europeiska rättsstatsmekanismen utgör ett nytt verktyg som kompletterar andra EU-instrument. Den årliga granskningsmodellen syftar till att främja skyddet av rättsstaten och förebygga att rättsstatliga problem uppstår eller förvärras. I sin första årliga rättsstatsrapport ger kommissionen exempel på positiva trender inom rättsstatsområdet inom EU, men också på allvarliga utmaningar. Utskottet underströk återigen vikten av respekten för grundläggande rättigheter och rättsstaten, vilka är fundament i en demokrati och centrala för samarbetet inom unionen. Utskottet välkomnade därför rapporten och bedömde att en årlig granskning och fortlöpande diskussion nationellt och inom EU kan bidra till att öka respekten för rättsstaten. Utskottet konstaterade att covid-19-pandemin innebär stora utmaningar för samhället. Beslut har fattats som inneburit begränsningar av fri- och rättigheter, t.ex. rörelsefriheten och mötesfriheten, och som påverkat konstitutionella kontroller och motvikt. Utskottet ville framhålla vikten av att de åtgärder som vidtagits under pandemin fortsatt följs upp och utvärderas. Utskottet välkomnade också den nya förordningen med skydd av unionsbudgeten vid överträdelser av rättsstatens principer.

Under våren 2017 avstyrkte civilutskottet en motion om att Sverige skulle verka för att samkönade äktenskap ska vara giltiga inom hela EU (bet. 2016/17:CU10). Civilutskottet ansåg att det är en uppgift för Sverige att i

internationella förhandlingar verka för en reglering på internationell nivå som möter de behov av rättssäkerhet som finns för par av samma kön och som jämställer dem med par av olika kön. Utskottet hänvisade till att lika behandling av samkönade par är en fråga som regeringen driver i förhandlingarna inom EU. Utskottet konstaterade att regeringen redan bedriver ett arbete i linje med motionsönskemålen. Det fanns därför inte behov av något tillkännagivande, varför motionsyrkandet avslogs.

Utskottets ställningstagande

Respekten för mänskliga rättigheter och rättsstaten utgör fundamentet i en demokrati. Utskottet har vid upprepade tillfällen framhållit vikten av att värna de mänskliga rättigheterna och rättsstatens principer. Utskottet följer löpande det arbete som pågår inom EU och noterar bl.a. att kommissionen under hösten 2020 presenterade en strategi för hbtqi-personers jämlikhet. Mot bakgrund av det arbete som pågår inom EU för att stärka skyddet för mänskliga rättigheter och för att värna rättsstatens principer finner utskottet inte skäl att föreslå något tillkännagivande till regeringen om detta. Motionsyrkandena avstyrks.

Utskottet är inte heller berett att rikta tillkännagivanden till regeringen om att Sverige bör verka för att transpersoner inom EU ska ha möjlighet att ändra juridiskt kön och att överträdelseärenden bör drivas mot länder som inte respekterar att samkönade äktenskap som har ingåtts inom EU ska vara giltiga i hela unionen. Även dessa motionsyrkanden avstyrks därför.

Förebyggande av våldsbejakande extremism

Inledning

Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism

En särskild utredare fick 2014 i uppdrag att i rollen som nationell samordnare förbättra samverkan mellan myndigheter, kommuner och organisationer på nationell, regional och lokal nivå när det gäller arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Samordnaren skulle även verka för att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och utveckla förebyggande metoder. I uppdraget ingick även bl.a. att stärka och stödja samverkan i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism på nationell och lokal nivå, inrätta en referensgrupp för kunskaps- och informationsutbyte, stödja aktörer som identifierar problem med våldsbejakande extremism lokalt och att genomföra riktade utbildningsinsatser (dir. 2014:103, dir. 2015:27, dir. 2015:86 och dir. 2016:43).

Samordnaren avslutade sitt arbete i januari 2018.

Center mot våldsbejakande extremism

Den 1 januari 2018 inrättades Center mot våldsbejakande extremism (CVE) vid Brottsförebyggande rådet (Brå). CVE ska från i huvudsak kriminalpolitiska utgångspunkter stärka och utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Verksamheten syftar ytterst till att förebygga ideologiskt motiverad brottslighet och terrorism. CVE ska även utveckla det kunskapsbaserade och sektorsövergripande arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism på nationell, regional och lokal nivå, bl.a. genom behovsanpassat stöd till lokala aktörer.

Center mot våldsbejakande extremism ska enligt 7 § förordningen (2016:1201) med instruktion för Brottsförebyggande rådet

1. främja utvecklingen av förebyggande arbete på nationell, regional och lokal nivå
2. verka för en högre grad av samordning och effektivitet i det förebyggande arbetet
3. ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism
4. samla och sprida kunskap om förebyggande av våldsbejakande extremism baserad på forskning och beprövad erfarenhet samt verka för en kunskapsbaserad praktik.

CVE ska samverka med relevanta nationella, regionala och lokala aktörer som arbetar med att förebygga våldsbejakande extremism.

Regeringens skrivelse 2014/15:144

I skrivelsen Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism (skr. 2014/15:144) redovisade regeringen 21 åtgärder som den hade vidtagit för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Regeringen definierade våldsbejakande extremism som ideologier som bejakar och legitimerar våld som medel för att förverkliga ideologiska åsikter och idéer. De 21 åtgärderna syftar till att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och att utveckla förebyggande insatser och metoder. Myndigheter, kommuner och det civila samhällets organisationer, inklusive trossamfund, ska genom dessa åtgärder mer samordnat och effektivt kunna bidra till att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Åtgärderna kan delas in i fem grupper:

1. Nationell samordning för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism
2. Åtgärder för att värna demokratin och alla människors lika värde och rättigheter
3. Åtgärder mot identifierade risker
4. Åtgärder för att individer ska lämna våldsbejakande extremistiska rörelser
5. Stärkt nordiskt och internationellt kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

Tillkännagivanden till regeringen med anledning av skrivelsen

Konstitutionsutskottet behandlade skrivelsen och motioner som väckts med anledning av denna samt motioner som väckts under allmänna motionstiden 2015/16 i betänkande 2015/16:KU4.

I sitt ställningstagande välkomnade utskottet regeringens skrivelse om åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism. Det är en allvarlig och angelägen fråga. Demokratin måste värnas, och samhället måste bli mer motståndskraftigt mot radikaliserings till våldsbejakande extremism. Det är utomordentligt viktigt att samverka mellan samtliga berörda aktörer säkerställs, liksom att arbetet på lokal nivå stärks. Enligt utskottets mening var de åtgärder m.m. som regeringen presenterade i skrivelsen goda verktyg i det arbetet, även om utskottet ansåg att ytterligare åtgärder borde vidtas (se vidare nedan). Utskottet föreslog att skrivelsen skulle läggas till handlingarna.

Utskottet föreslog samtidigt tillkännagivanden till regeringen:

- om att det är angeläget att det arbete som bedrivs av den nationella samordnaren tas till vara, och om att det därutöver finns behov av att kontinuerligt utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism (punkt 2)
- om att det finns behov av att sprida kunskap om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi samt om att uppgiften att genomföra detta förslagsvis kan tilldelas Forum för levande historia (punkt 3)

- om att det finns anledning att se över behovet av ett förtydligt ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar (punkt 4)
- om att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna eftersom de inte lever upp till grundläggande demokrativärderingar (punkt 5)
- om att det bör utvecklas metoder och redskap för att identifiera organisationer och samfund som vill motverka radikaliserings, och om att dessa organisationer och samfund bör stärkas och stödjas (punkt 6)
- om att det är viktigt att i digitala miljöer där det förekommer våldsförhållande budskap som utgör verktyg i rekrytering till extremistiska organisationer och konstellationer sprida positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden (punkt 7)
- om att det är viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands (punkt 9).

Utskottet tillstyrkte därmed sju motionsyrkanden helt eller delvis, med fyra reservationer (SD). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Ytterligare tillkännagivanden till regeringen 2017 och 2018

Våren 2017 föreslog utskottet i betänkande 2016/17:KU23 att riksdagen skulle göra följande tillkännagivanden till regeringen

- om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (punkt 5)
- om dels behovet av avhopparverksamhet och att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet, dels behovet av ökad kunskap hos kommunerna, skolan och andra aktörer (punkt 8)
- om ensamagerande terrorister och forskning om mekanismerna bakom självradikaliserings (punkt 10)
- om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck (punkt 11).

Därmed tillstyrkte utskottet sju motioner helt eller delvis, med fyra reservationer (SD, V, -). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2016/17:294).

Våren 2018 föreslog utskottet ett tillkännagivande till regeringen om nationell samordning och en nationell kommunikationsstrategi (bet. 2017/18:KU34 punkt 17). Utskottet tillstyrkte därmed tre motioner delvis,

med en reservation (V). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2017/18:270).

Slutbehandlade tillkännagivanden

Följande tillkännagivanden i betänkande 2015/16:KU4 är slutbehandlade:

- punkt 2, 3 och 6 (skr. 2016/17:75)
- punkt 7 (skr. 2019/20:75)
- punkt 9 (skr. 2020/21:75).

Tillkännagivandet i betänkande 2016/17:KU23 punkt 10 är enligt regeringen slutbehandlat (se prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.7, skr. 2020/21:75).

Tillkännagivandet i betänkande 2017/18:KU34 punkt 17 är slutbehandlat (prop. 2019/20:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.6, skr. 2019/20:75).

Regeringens åtgärder med anledning av tillkännagivandena

En samlad redogörelse för regeringens åtgärder under 2016–2018 med anledning av utskottets tillkännagivanden finns i utskottets betänkande 2018/19:KU27 (s. 67 f.).

I det följande redogörs för de åtgärder som regeringen redovisar i skrivelse 2019/20:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2019 och skrivelse 2020/21:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2020.

Tillkännagivanden i betänkande 2015/16:KU4

Ansvar för skolhuvudmän m.fl. (punkt 4)

När det gäller riksdagens tillkännagivande om att det finns anledning att se över behovet av ett förtydligt ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar (bet. 2015/16:KU4 s. 26 f.) anför regeringen bl.a. följande i skrivelse 2019/20:75.

Statens skolverk har deltagit i Europarådets projekt Teaching controversial issues som syftar till att utveckla vidareutbildningar och stödmaterial för lärare och pedagoger om hur de kan undervisa i kontroversiella ämnen som t.ex. extremism och terrorism. Under 2017 översatte Skolverket stödmaterial till svenska och det pilottestades samma år av ett antal lärare.

Regeringen gav i januari 2018 Skolverket i uppdrag att utreda vilken roll som utbildningen inom skolväsendet har enligt gällande regelverk i arbetet mot våldsbejakande extremism. Utgångspunkten för utredningen skulle vara utbildningens syfte men även ansvar och skyldigheter för skolhuvudmännen när det gäller enskilda barn och elever samt hur skolväsendet ska samverka med aktörer som socialtjänsten och polisen i dessa frågor. Skolverket skulle också förstärka de insatser som genomförs i syfte att stödja lärare att bemöta

olika former av intolerans och extremism. Uppdraget redovisades slutligt i december 2018.

Regeringen framhåller också att den i skrivelse 2017/18:75 redovisade att tillkännagivandet var slutbehandlat, men att konstitutionsutskottet inte ansåg så vara fallet (bet. 2017/18:KU21). Regeringen konstaterade i budgetpropositionen för 2019 att punkten åter är öppen (prop. 2018/19:1 utg.omr 16 s. 91). Frågan bereds inom Regeringskansliet.

Några nya åtgärder redovisas inte i skrivelse 2020/21:75. Regeringen anger att tillkännagivandet inte är slutbehandlat.

Identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna (punkt 5)

När det gäller tillkännagivandet om att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna eftersom de inte lever upp till grundläggande demokratiska värderingar (bet. 2015/16:KU4 s. 26 f.) anför regeringen i skrivelse 2019/20:75 att den vidtagit bl.a. följande åtgärder.

I regleringsbrevet för 2018 fick Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) i uppdrag att redovisa vilka åtgärder som myndigheten vidtagit avseende myndighetens bidragshantering mot bakgrund av de förslag som Statskontoret redovisat i rapporten Myndighetsanalys av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2017:13). Uppdraget redovisades den 28 september 2018. MUCF konstaterade att många av de åtgärder som Statskontoret hade föreslagit redan var påbörjade eller genomförda när rapporten kom eller att åtgärderna hade effektiviserats.

Utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund överlämnade i mars 2018 betänkandet Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (SOU 2018:18) till regeringen. I betänkandet föreslås att ett förtydligat demokratikriterium utformas på ett sådant sätt att det exkluderar trossamfund som agerar i strid med särskilt skyddsvärda grundläggande värderingar i det svenska samhället. Betänkandet har varit på remiss och bereds i Regeringskansliet.

I juni 2019 överlämnade Demokrativillkorsutredningen betänkandet Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället (SOU 2019:35) till regeringen. I betänkandet lämnas förslag som syftar till att säkerställa att allmänna medel går till verksamheter som är förenliga med samhällets grundläggande värderingar såsom de formuleras i regeringsformen och i de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Betänkandet har varit på remiss och bereds i Regeringskansliet.

I skrivelse 2020/21:75 anför regeringen därutöver följande om Myndigheten för stöd till trossamfund: Enligt regleringsbrevet för 2020 och 2021 ska myndigheten utifrån vad som framkommit under den fortlöpande dialogen med de bidragsberättigade trossamfunden om förutsättningarna för stödet, särskilt redovisa hur dessa trossamfund arbetar för att bidra till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på.

Regeringen avser att återkomma under mandatperioden med förslag om ett nytt demokrativillkor för statens bidragsgivning till det civila samhället och för det statliga stödet till trossamfunden. MUCF ska enligt regleringsbrevet för 2021 redovisa hur den säkerställer att de statsbidrag myndigheten utbetalar går till verksamheter som uppfyller demokrativillkoren i statsbidragsförordningarna.

Regeringen anger att tillkännagivandet inte är slutbehandlat.

Förhindra radikalisering och rekrytering i digitala miljöer (punkt 7)

När det gäller tillkännagivandet om att det är viktigt att i digitala miljöer där det förekommer våldsförhålligande budskap som utgör verktyg i rekrytering till extremistiska organisationer och konstellationer sprida positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden (bet. 2015/16:KU4 s. 26 f.) anför regeringen följande i skrivelse 2019/20:75.

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) har sedan 2016 haft uppdraget att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda som sprids i digitala miljöer (Ku2016/01373/D). Under 2018 förlängde och utökade regeringen detta uppdrag (Ju2018/01289/KRIM). FOI:s kartläggningar har bidragit till ökad kunskap om den våldsbejakande extremistiska propagandans innehåll och hur den kan appellera till olika mottagare. Vidare genomför Statens medieråd och Forum för levande historia viktiga insatser för att utveckla arbetet med att stärka människors förmåga och motståndskraft mot propaganda, bl.a. riktat till barn och ungdomar.

Regeringen bedömde i budgetpropositionen för 2020 (prop. 2019/20:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.6) att det mest grundläggande är att det finns kunskap om dessa budskap och deras innehåll. Utifrån denna kunskap har myndigheter kunnat samverka och utveckla utbildningsmaterial och andra relevanta insatser. Sammantaget har detta bidragit till att öka kunskapen hos olika aktörer både om våldsförhålligande budskap och våra grundläggande demokratiska värden. Regeringen bedömde i budgetpropositionen att tillkännagivandet var tillgodosett och slutbehandlat.

Regeringen angav i skrivelse 2019/20:75 att tillkännagivandet var slutbehandlat.

Beredskap för att hantera avhoppare (punkt 9)

När det gäller tillkännagivandet om att det är viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier, eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands (bet. 2015/16:KU4 s. 33 f.) anför regeringen följande i skrivelse 2019/20:75.

Regeringen har vidtagit flera åtgärder för att utveckla arbetet med män, kvinnor och barn som är involverade i våldsbejakande extremism och skapa ökad beredskap för att göra insatser. De personer som misstänks för att ha begått grova brott bör enligt regeringen i första hand utredas för detta. När det gäller det förebyggande arbetet i sin helhet har regeringen sedan 2014 tagit

initiativ till ett åtgärdspaket på ca 170 miljoner kronor. Effekterna av dessa åtgärder, framförallt av den nationella samordnarens arbete (Ju 2014:18), har bidragit till att det i dag finns en ökad kunskap om våldsbejakande extremism, vilket framkommer av Statskontorets utvärdering av det förebyggande arbetet (Ku2018/02222/D). När det gäller kommunernas kunskap anger 80 procent av de kommunala samordnare som tillfrågats i utvärderingen att de har haft nytta av det arbete som utfördes av den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism.

Regeringen har även tagit initiativ till att myndigheter har tagit fram specifik vägledning för insatser till individer som är i riskzonen och till individer som är involverade i våldsbejakande extremism. Socialstyrelsen har t.ex. tagit fram stöd för socialtjänstens insatser till barn och unga som riskerar att involveras i eller redan är involverade i våldsbejakande extremism. Myndigheten har även tagit fram ett kunskapsstöd till socialtjänsten för insatser till män och kvinnor som återvänt från Syrien och Irak och deras familjer (Ju2018/01244/KRIM).

I skrivelse 2020/21:75 anför regeringen därutöver att Center mot våldsbejakande extremism (CVE) vid Brottsförebyggande rådet (Brå) har uppdraget att samla och sprida kunskap om förebyggande av våldsbejakande extremism baserad på forskning och beprövad erfarenhet samt verka för en kunskapsbaserad praktik. Yrkesverksamma på lokal nivå erbjuds direkt stöd från CVE genom centrets stödtelefon och ett mobilt stödteam kan snabbt erbjuda kommuner stöd på plats.

Sedan 2020 fördelar Brå statsbidrag enligt förordningen (2019:1282) om statsbidrag för förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism. Statsbidraget kan sökas av kommuner, regioner och det civila samhällets organisationer för att bl.a. utveckla insatser till individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska miljöer. MUCF har som stöd i detta arbete tagit fram en vägledning för hur kommuner kan samverka med det civila samhällets aktörer (Ku2018/00456).

I budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.7) angav regeringen att de genomförda insatserna har bidragit till ökad beredskap att hantera individer som är involverade i våldsbejakande extremism. I och med detta ansågs tillkännagivandet slutbehandlat.

Regeringen anger att tillkännagivandet är slutbehandlat.

Tillkännagivanden i betänkande 2016/17:KU23

Säkerställa att verksamheter som stöder våldsbejakande extremism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (punkt 5)

När det gäller tillkännagivandet om att regeringen ska utarbeta en strategi för säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikalisering, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (bet. 2016/17:KU23 s. 36 f.) anför regeringen följande i skrivelse 2019/20:75.

I juni 2019 överlämnade Demokrativillkorsutredningen betänkandet Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället (SOU 2019:35) till regeringen. I betänkandet lämnas förslag som syftar till att säkerställa att allmänna medel går till verksamheter som är förenliga med samhällets grundläggande värderingar såsom de formuleras i regeringsformen och de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Betänkandet har varit på remiss och bereds i Regeringskansliet.

I skrivelse 2020/21:75 redovisar regeringen därutöver följande åtgärder. Utredningen om en översyn av statens stöd till trossamfund överlämnade i mars 2018 betänkandet Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (SOU 2018:18) till regeringen. Betänkandet har varit på remiss och bereds i Regeringskansliet. I september 2018 överlämnade 2017 års arvsfundsutredning betänkandet En arvsfond i takt med tiden (SOU 2018:70). I betänkandet föreslås bl.a. att det ska införas ett demokrativillkor i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden som föreskriver att stöd inte ska få lämnas till en organisation om den eller någon av dess företrädare främjar, uppmanar till eller försvarar terrorism, eller i övrigt inte respekterar mänskliga rättigheter. Betänkandet har varit på remiss och bereds i Regeringskansliet.

Regeringen avser att återkomma under mandatperioden med förslag om ett nytt demokrativillkor för statens bidragsgivning till det civila samhället och för det statliga stödet till trossamfunden.

Myndigheten för stöd till trossamfund ska enligt regleringsbrevet för 2020 respektive 2021 utifrån vad som framkommit under dialogen med de bidragsberättigade trossamfunden om förutsättningarna för stödet, redovisa hur dessa trossamfund arbetar för att bidra till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på. MUCF ska vidare enligt regleringsbrevet för 2021 redovisa hur den säkerställer att de statsbidrag myndigheten betalar ut går till verksamheter som uppfyller demokrativillkoren i statsbidragsförfordningarna.

Regeringen anger att tillkännagivandet inte är slutbehandlat.

Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskapshöjande åtgärder (punkt 8)

När det gäller tillkännagivandet om behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet samt om behovet av ökad kunskap hos kommunerna, skolan och andra aktörer och tillkännager detta för regeringen (bet. 2016/17:KU23. s. 50 f.) anför regeringen följande i skrivelse 2019/20:75.

I syfte att förbättra stödet till individer i riskzonen och till dem som redan är involverade i våldsbejakande extremism har Statens institutionsstyrelse utvecklat utbildningsmaterial och samtalsstöd för den personal som arbetar inom de särskilda ungdomshemmen och missbruksvården (Ju2018/02957/KRIM). Kriminalvården har utvecklat vägledning, utbildning och stöd för sina personalgrupper i deras arbete med klienter samt ett särskilt stöd för anlitan av trosföreträdare vid själavård. Myndigheten har också fått

i uppdrag att långsiktigt förankra det förebyggande arbetet inom myndigheten (Ju2016/06988/KRIM, Ju2017/08663/KRIM). I syfte att ytterligare förstärka olika myndigheters insatser inom detta område beslutade regeringen den 19 december 2019 om att ge Kriminalvården, Polismyndigheten, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett gemensamt nationellt avhopparprogram som ska bidra till att förstärka samhällets stöd till individer som vill lämna kriminella och våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar (Ju2019/02027/KRIM).

När det gäller kunskapshöjande åtgärder har Center mot våldsbejakande extremism vid Brottsförebyggande rådet bl.a. som uppgift att ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om våldsbejakande extremism. Stödet ska bygga på forskning och beprövad erfarenhet och centret ska verka för en kunskapsbaserad praktik. Centret har en stödtelefon dit yrkesverksamma kan ringa för att få råd och stöd.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har intervjuat ungdomar om deras erfarenheter (Ku2016/02190/D) och Barnombudsmannen har pratat med barn om direkta och indirekta erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism samt sammanställt befintlig forskning om barns erfarenheter (Ku2018/00061/D). Även Statens skolverk har tagit fram kunskapsstöd för skolans personal i hur de ska hantera frågor som rör våldsbejakande extremism (U2018/04061/S).

I skrivelse 2020/21:75 anför regeringen därutöver att Socialstyrelsen har tagit fram ett kunskapsstöd till socialtjänsten för insatser till män och kvinnor och deras familjer som återvänt från Syrien och Irak (Ju2018/01244). I budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.4) redogjorde regeringen för att effekterna av insatserna sedan 2014 har bidragit till att det i dag finns ökad kunskap om våldsbejakande extremism, vilket framkommer i Statskontorets utvärdering av regeringens insatser (Ku2018/02222).

Regeringen bedömde att tillkännagivandet i den delen som avser kunskapshöjande åtgärder riktade till kommunerna, skolan och andra aktörer. Den del av tillkännagivandet som avser statlig avhopparverksamhet är inte slutbehandlad.

Ensamagerande våldsverkare (punkt 10)

När det gäller riksdagens tillkännagivande om ensamagerande terrorister och forskning om mekanismerna bakom självradikalisering (bet. 2016/17:KU23 s. 71 f.) anför regeringen bl.a. följande i skrivelse 2019/20:75.

Under 2017 redovisade den nationella samordnaren betänkandet Våldsbejakande extremism – en forskarantologi (SOU 2017:67) som innehåller en översikt av relevant forskning, inklusive riskfaktorer för självradikalisering. FOI har ett pågående uppdrag att öka kunskapen om vilken roll våldsbejakande extremistisk propaganda spelar vid självradikalisering med särskilt fokus på ensamagerande personer (Ju2018/01289/KRIM). Den

11 februari 2019 redovisade FOI rapporten Ensamagerande våldsverkare – Profiler, riskbedömningar och digitala spår (FOI, 2019). FOI har också utvecklat ett nytt textanalysverktyg – Profile Risk Assessment Tool – som kan användas som komplement i riskbedömningar av potentiella ensamagerande gärningspersoner.

I skrivelse 2020/21:75 anför regeringen att de kartläggningar och analyser som FOI genomför om våldsbejakande extremistisk propaganda i digitala miljöer, samt den metodutveckling som myndigheten har initierat, spelar en mycket viktig roll i det förebyggande arbetet.

I budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1 utg. omr. 4 avsnitt 2.7) behandlade regeringen tillkännagivandet. Regeringen angav att tillkännagivandet anses slutbehandlat och hänvisade till de åtgärder som vidtagits.

Värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism (punkt 11)

När det gäller riksdagens tillkännagivande om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism (bet. 2016/17:KU23 s.74 f.) anför regeringen bl.a. följande i skrivelse 2019/20:75.

Jämställdhetsmyndigheten har i uppdrag att främja utvecklingen av förebyggande insatser mot bl.a. hedersrelaterat våld och förtryck. Regeringen har gett Forum för levande historia i uppdrag att under perioden 2014–2019 genomföra en stor utbildningsinsats om olika former av rasism och intolerans i historien och i dag (Ku2016/02633/DISK).

I skrivelse 2020/21:75 anför regeringen bl.a. att Forum för levande historia även under 2020–2021 ska erbjuda fortbildning och kunskaphöjande insatser om olika former av rasism och intolerans i historien och i dag till skolans personal och andra relevanta yrkesgrupper, vilket framgår av myndighetens regleringsbrev för budgetåren 2020 och 2021 (Ku2019/01643 och Ku2020/02624).

Regeringen anger att tillkännagivandet inte är slutbehandlat.

Tillkännagivandet i betänkande 2017/18:KU34

När det gäller tillkännagivandet om nationell samordning och en nationell kommunikationsstrategi (bet. 2017/18:KU34 s. 93 f.) anför regeringen följande i skrivelse 2019/20:75.

Den 1 januari 2018 inrättade regeringen Center mot våldsbejakande extremism vid Brottsförebyggande rådet. En av centrets uppgifter är att verka för en hög grad av effektivitet och samordning i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Utöver denna insats har regeringen tillsatt en kommitté som under åren 2018–2021 ska planera, samordna och genomföra en samling av insatser och aktiviteter för en stark demokrati (dir. 2018:53). Insatserna ska bidra till ökad delaktighet, förankring och motståndskraft i demokratin. Regeringen har dessutom initierat en nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet. En särskild utredare har fått uppdraget att i samarbete med relevanta aktörer arbeta med

utåtriktade insatser som ökar människors motståndskraft mot desinformation, propaganda och näthat, t.ex. genom medie- och informationskunnighet (dir. 2018:88). Med dessa insatser har regeringen vidtagit relevanta åtgärder för att stärka den nationella samordningen mot våldsbejakande extremism och för att relevanta aktörer ska sprida kunskap om demokratiska värderingar.

Regeringen redogjorde i budgetpropositionen för 2020 (prop. 2019/20:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.6) för de åtgärder som hade vidtagits och gjorde mot den bakgrunden bedömningen att tillkännagivandet var tillgodosett och att tillkännagivandet därmed kunde anses slutbehandlat.

Regeringen anger att tillkännagivandet är slutbehandlat.

Förebyggande åtgärder mot radikalisering

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om förebyggande arbete mot radikalisering.

Jämför reservation 10 (C) och 11 (KD).

Motionerna

I kommittémotion 2019/20:3248 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 58 begärs ett tillkännagivande om förebyggande arbete mot radikalisering, bl.a. inom kriminalvården. Motionärerna anför att individer som är på väg att radikaliseras måste mötas av förebyggande åtgärder. Lokal polis liksom civilsamhället, framför allt mammorna och de religiösa samfunden, har en viktig roll i kampen mot radikalisering. Skolan bör kontakta hemmet om unga visar tecken på extremism och radikalisering. Även inom kriminalvården är det viktigt att det förebyggande arbetet bedrivs kontinuerligt. Ett i huvudsak likalydande yrkande görs i kommittémotion 2020/21:2957 yrkande 53.

Andreas Carlsson m.fl. (KD) begär i kommittémotion 2019/20:2732 yrkande 1 och i kommittémotion 2020/21:3498 yrkande 1 tillkännagivanden om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikalisering. Enligt motionärerna krävs det ett mer offensivt och konkret arbete i kommunerna för att förebygga att människor ansluter sig till terrorceller eller blir IS-krigare. Det är viktigt att bryta det utanförskap som råder i vissa storstadsförorter som kan fungera som grogrund för extrema organisationer.

Margareta Cederfelt (M) begär i motion 2019/20:2478 yrkande 2 att regeringen bör överväga ytterligare förebyggande åtgärder mot våldsbejakande extremism. Motionären anför att Danmark sedan många år bedriver ett effektivt förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism där samspelet mellan brottsbekämpande och förebyggande åtgärder är väl utvecklat. Motionären framhåller att motionen är avgränsad till det förebyggande arbetet när det gäller informationsutbyte mellan myndigheter och sekretess.

Kristina Axén Olin (M) begär i motion 2020/21:3030 yrkande 4 ett tillkännagivande om att alla kommuner ska ha ett brottsförebyggande arbete. Motionären hänvisar till den danska modellen för det förebyggande arbetet och att samarbetet mellan myndigheterna i Danmark är djupare än vad som hittills har varit fallet i Sverige. En faktor för effektiv samverkan enligt den danska modellen är sekretessreglerna som gör det möjligt till informationsutbyte om relevant information vid misstanke om brott.

Roger Haddad (L) begär i motion 2020/21:1526 ett tillkännagivande om att intensifiera arbetet mot våldsbejakande extremism och radikalisering på regional nivå. Motionären anför att regeringen bör ge ett tydligt uppdrag till länsstyrelserna om att koordinera arbetet på regional nivå för att öka kommunernas beredskap och kompetens. Ett uppdrag bör också ges till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen för att intensifiera arbetet mellan socialtjänsten, Polismyndigheten och skolorna för att förebygga och förhindra radikalisering.

Gällande ordning

En grundläggande princip i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, är att sekretess som huvudregel inte följer med en uppgift när den lämnas till en annan myndighet. Syftet med sekretess mellan myndigheter är i första hand att värna den enskildes integritet. Samtidigt har myndigheter behov av att utbyta information med varandra. Sedan länge har det också ansetts vara en självklar princip att myndigheter är skyldiga att samarbeta och bistå varandra i den utsträckning som det går. Principen kommer till uttryck i 8 § förvaltningslagen (2017:900). Enligt denna bestämmelse ska en myndighet samverka med andra myndigheter inom sitt verksamhetsområde.

Vidare föreskrivs i 6 kap. 5 § OSL att en myndighet på begäran av en annan myndighet ska lämna uppgifter som den förfogar över, om inte uppgiften är sekretessbelagd eller det skulle hindra arbetets behöriga gång. Denna föreskrift om informationsskyldighet mellan myndigheter kan ses som en precisering av den allmänna samverkansskyldigheten som gäller enligt förvaltningslagen. För att tillgodose myndigheternas informationsbehov finns i OSL flera undantag från sekretessen mellan myndigheter, s.k. sekretessbrytande bestämmelser. De sekretessbrytande bestämmelserna har utformats efter en intresseavvägning mellan myndigheternas behov av att utbyta uppgifter och det intresse som den aktuella sekretessbestämmelsen avser att skydda.

Genom lagändringar som trädde i kraft den 1 augusti 2020 har Polismyndigheten fått utökade möjligheter att lämna ut uppgifter till den kommunala socialtjänsten i syfte att förebygga terroristbrottslighet. Även myndigheter inom socialtjänsten har fått utökade möjligheter att dela med sig av uppgifter till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen. Lagändringarna innebär att uppgifter ska kunna lämnas ut i större utsträckning vid misstankar om att terroristbrottslighet har begåtts men också när det krävs för att

förebygga sådan brottslighet (prop. 2019/20:123, bet. 2019/20:JuU35, rskr. 2019/20:321).

Enligt 26 kap. 1 § OSL gäller sekretess inom socialtjänsten för en uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Enligt 35 kap. 1 § OSL gäller sekretess för uppgift om en enskilds personliga och ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider skada eller men och uppgiften förekommer i bl.a. en utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål.

Enligt den nya bestämmelsen i 10 kap. 18 b § OSL är det numera under vissa förutsättningar möjligt för myndigheterna inom socialtjänsten att lämna ut uppgifter som omfattas av sekretess enligt 26 kap. 1 § OSL till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen i syfte att förebygga viss terroristbrottslighet. Uppgifter får lämnas ut både på eget initiativ och på begäran av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

Enligt den nya bestämmelsen i 10 kap. 22 a § OSL är det vidare under vissa förutsättningar möjligt för myndigheterna inom socialtjänsten att lämna ut uppgifter som omfattas av sekretess enligt 26 kap. 1 § OSL och som angår misstanke om viss begången terroristbrottslighet till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen. Uppgifter får lämnas ut både på eget initiativ och på begäran av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen.

Enligt 35 kap. 10 c § OSL är det också under vissa förutsättningar möjligt för Polismyndigheten att lämna ut uppgifter som omfattas av bl.a. förundersökningssekretess enligt 35 kap. 1 § OSL till den kommunala socialtjänsten i syfte att förebygga viss terroristbrottslighet. Uppgifter får lämnas ut både på eget initiativ och på begäran av en kommunal myndighet inom socialtjänsten.

Uppdrag till Kriminalvården

Regeringen gav 2016 Kriminalvården i uppdrag att utveckla och långsiktigt förankra arbetet mot våldsbejakande extremism. Genom ett regeringsbeslut i november 2017 utökades detta uppdrag, och uppdragstiden förlängdes till den 31 december 2019 (Ju2017/08663/KRIM). Uppdraget skulle slutredovisas senast i april 2020.

Kriminalvården skulle enligt det utökade uppdraget bl.a.

- intensifiera utbildningsinsatserna ytterligare
- utveckla myndighetens beredskap för att kunna arbeta med s.k. återvändare genom att i tillämpliga delar använda manualen Radicalisation Awareness Networks (RAN)
- utveckla myndighetens kunskap om möjliga kopplingar mellan våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet samt annan kriminalitet
- utveckla och förstärka samarbetet med civilsamhällets organisationer och andra aktörer som verkar på området.

Av den slutredovisning som lämnades under 2020 framgår att Kriminalvården har inhämtat kunskap inom området genom myndighetssamverkan, att delta i föreläsningar och genom internt arbete. Förutom generella utbildningsinsatser har riktade utbildningar om våldsbejakande extremism genomförts för tjänstemän i strategiska positioner. Kriminalvården har tagit till sig de rekommendationer som presenterats i RAN-manualen i fråga om återvändare. Manualen belyser bl.a. att insatser för rehabilitering till samhället kräver långsiktighet, individuell anpassning och samverkan mellan flera aktörer hos myndigheter och civilsamhälle. Samverkan kring våldsbejakande extremism har utvecklats med främst Säkerhetspolisen, Polismyndigheten och Migrationsverket. Kriminalvården samverkar även med Center mot våldsbejakande extremism genom att delta i centrets forum för myndighetssamverkan och i specifika kunskapsfrågor. Kriminalvården har vidare arbetat med att förstärka rutiner för att säkerställa att organisationer och andra aktörer inom civilsamhället som är aktuella för samverkan delar samhällets rådande syn på grundläggande värderingar och demokrati.

En vägledning från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) gavs i sitt regleringsbrev för 2017 i uppdrag att ta fram och sprida en vägledning för samverkan mellan kommuner och det civila samhällets organisationer i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Våren 2018 lämnade MUCF rapporten Knäck koden! En vägledning om hur kommuner och civilsamhälle kan arbeta tillsammans mot våldsbejakande extremism. Skriften består av tre delar. Den första gäller det civila samhällets och kommunernas olika förutsättningar och avser även att ge ett perspektiv på förebyggande arbete och behovet av samverkan mellan kommunerna och det civila samhället. I den andra delen finns en vägledning om hur kommunerna och det civila samhället kan samverka i olika faser av det förebyggande arbetet. I den tredje delen beskrivs kort några olika modeller för samverkan mellan det offentliga och det civila samhället.

Uppdrag till Socialstyrelsen m.m.

För att ge stöd till barn och unga i riskzonen och deras anhöriga samt underlätta utträde ur våldsbejakande extremistiska miljöer har Socialstyrelsen på uppdrag av regeringen tagit fram ett stöd till socialtjänstens arbete med återvändare och andra personer som är involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer (prop. 2018/19:1 utg.omr. 1 s. 53).

Socialstyrelsen har även vidareutvecklat stödet till socialtjänstens arbete med barn och unga och behovsanpassat stödmaterialet så att det enkelt ska kunna användas i socialtjänstens dagliga arbete. Genom uppdragen har socialtjänsten tillgång till kunskapsstöd när det gäller regelverk,

ansvarsfördelning, lagstiftning och samverkan i frågor om våldsbejakande extremism. Även Statens institutionsstyrelse har utvecklat stöd till sin personal i frågor om våldsbejakande extremism, bl.a. en webbutbildning som i första hand riktar sig till medarbetare inom institutionsstyrelsens ungdomsvård.

Socialstyrelsen har vidare tagit fram ett utbildningspaket som handlar om våldsbejakande extremism. Utbildningspaketet ska vara ett stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna som involverats eller riskerar att dras in i våldsbejakande extremism.

Stödtelefonlinjer

Rädda Barnen drev under 2017 och 2018 ett projekt med en orostelefon till vilken familj, vänner och andra kunde ringa om de kände oro för att någon i deras närhet drogs till en våldsbejakande rörelse. Orostelefonen om radikaliserings drevs som ett pilotprojekt på uppdrag av regeringens nationella samordnare mot våldsbejakande extremism under 2017 och t.o.m. den 31 maj 2018. Därefter finansierades orostelefonen av Rädda Barnens egna medel t.o.m. december 2018 då verksamheten avslutades. Med ny finansiering startade orostelefonen igen i mars 2020.

Vid Center mot våldsbejakande extremism finns vidare ett behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om våldsbejakande extremism. Där finns en stödtelefonlinje anpassad för yrkesverksamma, främst i kommuner och myndigheter på lokal nivå, som behöver stöd i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.

Tidigare behandling

Våren 2018 behandlade utskottet motionsyrkanden om att utreda utökat informationsutbyte mellan myndigheter (bet. 2017/18:KU34). Utskottet framhöll att även med den självklara utgångspunkten att sekretesskyddet för den enskildes integritet ska vara starkt, är det av avgörande betydelse för samhällets förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och för att förhindra att människor radikaliserar och begår terroristbrott att kommuner, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen kan samarbeta och utbyta uppgifter som är av väsentlig betydelse för detta arbete. Utskottet välkomnade därför den utredning om informationsutbyte vid samverkan mot terrorism som regeringen hade tillsatt.

Våren 2019 behandlade utskottet bl.a. motionsyrkanden om det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikaliserings (bet. 2018/19:KU27). Utskottet konstaterade att det i den strategi mot våldsbejakande extremism som den tidigare nationella samordnaren presenterade anförs att det för att säkerställa att det kommunala arbetet mot våldsbejakande extremism fungerar i alla dimensioner krävs en samordnande funktion som koordinerar arbetet på lokal och nationell nivå, inom det civila samhället och den privata sektorn.

Utskottet konstaterade också att det inom Center mot våldsbejakande extremism fortfarande pågår ett arbete med att ta fram kunskapsmaterial som torde kunna utgöra ett stöd för kommunernas arbete och som kan förutsättas bygga vidare på den nationella samordnarens arbete. Det fanns mot denna bakgrund inte skäl för ett sådant tillkännagivande som motionärerna efterlyste. Yrkandena avstyrktes därför.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att Polismyndigheten och socialtjänsten genom lagändringar som trädde i kraft under 2020 har fått utökade möjligheter att utbyta information i syfte att förebygga terroristbrottslighet, och att en rad åtgärder har vidtagits av regeringen för att på olika sätt stärka det förbyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Utskottet ser därför inte skäl att nu föreslå något tillkännagivande med anledning av motionsyrkandena. De avstyrks därmed.

Förenklad motionsberedning

Motioner som bereds förenklad

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår de motionsyrkanden som beretts i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

I motioner från den allmänna motionstiden 2019/20 och 2020/21 har väckts förslag som rör fri- och rättigheter samt förebyggande av våldsbejakande extremism. Motionsyrkandena som rör fri- och rättigheter handlar om återkallelse av medborgarskap, juridiskt kön, diskriminering, rättighetsskydd mellan enskilda, äganderätts- och näringsfrihetskommision, uniformsförbud, förbud mot böneutrop, värdekommission, frihet från religion, Europadomstolens klagofrist, stöd till hågkomsten av Förintelsen och trossamfundens trygghetsarbete. Motionsyrkandena som rör förebyggande av våldsbejakande extremism handlar om en nationell handlingsplan mot radikalisering, stöd i arbetet mot våldsbejakande extremism och radikalisering, s.k. IS-återvändare samt utländska bidrag till trossamfund. Utskottet har behandlat samma eller i huvudsak samma frågor tidigare under valperioden. Detta har gjorts i betänkande 2018/19:KU27. Riksdagen har i enlighet med utskottets förslag avslagit motionsyrkandena. Utskottet står fast vid sina tidigare ställningstaganden, och det finns inte heller andra skäl att åter behandla motionerna i vanlig ordning. Motionerna avstyrks därför.

Reservationer

1. Förbud mot slöja, punkt 1 (M)

av Karin Enström (M), Ida Drougge (M), Erik Ottoson (M) och Lars Jilmstad (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2019/20:2833 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 29,

bifaller delvis motionerna

2019/20:1893 av Ellen Juntti m.fl. (M),

2019/20:2401 av Sofia Westergren (M),

2019/20:3374 av Alexandra Anstrell m.fl. (M),

2020/21:1864 av Ellen Juntti m.fl. (M) och

2020/21:3514 av Alexandra Anstrell m.fl. (M) samt

avslår motionerna

2019/20:522 av Richard Jomshof (SD),

2019/20:526 av Richard Jomshof (SD),

2019/20:555 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4,

2019/20:594 av Jörgen Grubb m.fl. (SD) yrkande 5,

2019/20:617 av Michael Rubbestad m.fl. (SD) yrkande 4,

2019/20:3118 av Ebba Hermansson m.fl. (SD) yrkandena 6 och 7,

2020/21:21 av Richard Jomshof (SD),

2020/21:23 av Richard Jomshof (SD),

2020/21:642 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4,

2020/21:656 av Ebba Hermansson m.fl. (SD) yrkandena 6 och 7,

2020/21:1934 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 6 och

2020/21:1936 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 5.

Ställningstagande

Att föräldrar tvingar sina barn att ha slöja utgör ett uttryck för en hederskultur som bör bekämpas. Här är det viktigt att det svenska samhället är tydligt. Vi tolererar inte tvång eller hederskultur. I Sverige har vi vidare kommit relativt långt i synen på jämställdhet mellan män och kvinnor. Att tillåta barn att bära slöja i skolan är att ge efter för en kvinnosyn som vi inte vill ska etableras eller utvecklas i Sverige. Skolan bör inte på något sätt medverka till att upprätthålla en hederskultur eller begränsa barns frihet på grund av deras kön. Frågan om slöja på barn är dock inte enkel. Enligt vår mening bör därför en statlig

utredning tillsätts för att överväga om ett slöjförbud bör införas i svensk skola.

2. Förbud mot slöja, punkt 1 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Mikael Strandman (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2019/20:555 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4,

2019/20:594 av Jörgen Grubb m.fl. (SD) yrkande 5,

2019/20:617 av Michael Rubbestad m.fl. (SD) yrkande 4,

2019/20:3118 av Ebba Hermansson m.fl. (SD) yrkandena 6 och 7,

2020/21:642 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4,

2020/21:656 av Ebba Hermansson m.fl. (SD) yrkandena 6 och 7,

2020/21:1934 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 6 och

2020/21:1936 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 5 och

bifaller delvis motionerna

2019/20:522 av Richard Jomshof (SD),

2019/20:526 av Richard Jomshof (SD),

2019/20:1893 av Ellen Juntti m.fl. (M),

2019/20:2401 av Sofia Westergren (M),

2019/20:2833 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 29,

2019/20:3374 av Alexandra Anstrell m.fl. (M),

2020/21:21 av Richard Jomshof (SD),

2020/21:23 av Richard Jomshof (SD),

2020/21:1864 av Ellen Juntti m.fl. (M) och

2020/21:3514 av Alexandra Anstrell m.fl. (M).

Ställningstagande

I skolan kan hederskultur komma till uttryck genom att flickor täcker hjässa, hår och hals med slöja. Detta görs med hänvisning till deras egen eller familjens kultur eller religiösa uppfattning. Enligt vår mening strider beslöjning av barn och unga mot grundläggande värderingar i det svenska samhället där jämställdhet och principen om allas lika värde är centralt. Att tvinga barn att bära slöja strider mot barns rättigheter enligt bl.a. barnkonventionen och hör inte hemma inom den svenska skolan. Enligt vår mening bör slöja förbjudas i den svenska skolan.

Flera andra EU-länder har infört förbud mot heltäckande slöja på offentliga platser. Det gäller exempelvis i Danmark, Belgien och Frankrike. Sådana förbud motiveras bl.a. med att slöjan symboliserar en allians med terrordörelser och ett politiskt projekt baserat på kvinnoförtryck som vänder sig mot hela samhället. Vi anser att det är av största vikt att även vi i Sverige försvarar våra demokratiska, kulturella och sekulära värderingar.

Regeringen bör därför återkomma med förslag på förbud mot slöja i den svenska skolan och mot heltäckande slöja och heltäckande klädsel på alla offentliga platser.

3. Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen, punkt 3 (M)

av Karin Enström (M), Ida Drougge (M), Erik Ottoson (M) och Lars Jilmstad (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2019/20:2722 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 5 och 6 samt

2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 6 och 7.

Ställningstagande

Alla fri- och rättigheter som garanteras i regeringsformen åtnjuter inte samma skydd mot rättighetsbegränsande lagstiftning. Skyddet för äganderätten och näringsfriheten är t.ex. svagare än skyddet för sådana fri- och rättigheter som yttrande-, informations-, mötes-, demonstrations- och föreningsfriheterna, eftersom de båda förstnämnda inte omfattas av de begränsningsregler som framgår av 2 kap. 21 § regeringsformen och inte heller av bestämmelserna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen. I 2 kap. 21 § anges att begränsningar av ett antal fri- och rättigheter endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Vi menar att det finns skäl att överväga om fler fri- och rättigheter, t.ex. äganderätten och näringsfriheten, borde omfattas av begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringsformen och reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 §

regeringsformen. Mycket talar för att grundlagens skydd mot rättighetsinskränkningar borde vara lika starkt oavsett vilken fri- och rättighet det gäller, men en analys behöver göras rättighet för rättighet för att ge underlag för en bedömning av om det finns sakliga skäl att ge vissa rättigheter ett starkare skydd än andra.

Enligt vår mening bör vidare staten i ett skadeståndsmål som rör mänskliga fri- och rättigheter i regeringsformen betala sina egna rättegångskostnader även om staten vinner målet, om den enskilde haft skälig anledning att få sitt fall prövat. Vi vill också att frågan om en skadeståndsskyldighet för staten vid överträdelse av en enskilds grundlagsfästa fri- och rättigheter utreds av 2020 års grundlagskommitté. Det bör även utredas om en rätt till domstolsprövning, liksom ett skydd mot dubbel lagföring, kan införas i regeringsformen.

4. Negativ föreningsfrihet, punkt 4 (M)

av Karin Enström (M), Ida Drougge (M), Erik Ottoson (M) och Lars Jilmstad (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2019/20:2722 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 8 och
2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 9.

Ställningstagande

Den negativa föreningsfriheten, dvs. rätten att stå utanför en organisation, skyddas uttryckligen av Europakonventionen men inte av regeringsformen. Med tanke på det omfattande svenska föreningslivet framstår det som egendomligt att inte båda formerna av föreningsfrihet, dvs. både rätten att vara med i en förening och rätten att stå utanför, har samma grundlagsskydd. Vi anser därför att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att se över även förutsättningarna för en grundlagsreglering av den negativa föreningsfriheten.

5. Utökad möjlighet att begränsa föreningsfriheten, punkt 5 (M)

av Karin Enström (M), Ida Drougge (M), Erik Ottoson (M) och Lars Jilmstad (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 10 och 11 i denna del och

avslår motionerna

2019/20:3212 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3 och

2020/21:2876 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3.

Ställningstagande

Det finns starka skäl för att rusta upp demokratin när den angrips av grupper som med hot och våld vill undergräva vårt fria och öppna samhälle. Det handlar både om att skydda de enskilda människor som drabbas av angreppen och att skydda alla andra. Det finns olika former av våldsbejakande extremism, alla farliga på sitt sätt. Vänsterextremismens brutalitet visades under upplöpan under 2017 i Hamburg. Högerextremister har begått mord och andra våldsdåd i vårt land och militanta islamister har gjort sig skyldiga till grymma dåd i flera städer runtom i världen och Europa, däribland i Stockholm. Ett förbud för enskilda att delta i organisationer som ägnar sig åt våldsbejakande extremism skulle försvåra för organisationerna att driva sin verksamhet och det skulle göra det möjligt att straffa dem som med hot och våld försöker undergräva vårt samhälle.

Mot denna bakgrund anser vi att 2020 års grundlagskommitté, som nyligen lämnat förslag som innebär en möjlighet att i lag begränsa föreningsfriheten när det gäller sammanslutningar som ägnar sig åt eller understöder terrorism, bör ges i uppdrag att även se över möjligheten att begränsa föreningsfriheten för organisationer som ägnar sig åt alla former av våldsbejakande extremism, inte bara terrorism.

Med hänsyn till den samhällsfara som de kriminella gängen i Sverige numera representerar finns det även anledning att inkludera deltagande i ett kriminellt gäng i en framtida begränsning av den grundlagsskyddade föreningsfriheten. Föreningsfrihetens syfte har aldrig varit att skydda kriminellas rätt att organisera sig. Vi anser därför att 2020 års grundlagskommitté även bör ges i uppdrag att utreda och lägga fram ett förslag som

innebär att ett undantag till föreningsfriheten utformas så att även kriminella sammanslutningar och gäng omfattas.

6. Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet, punkt 9 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Mikael Strandman (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2019/20:555 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 2 och
2020/21:642 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 2.

Ställningstagande

Sverige är numera ett kulturellt segregerat land. Många människor som kommer hit från andra länder delar inte våra svenska värderingar om t.ex. jämställdhet och individens frihet. I takt med att segregationen ökar uppstår krav på särbehandling. I stället för tydliga riktlinjer om vad som bör tolereras i det svenska samhället accepteras det mesta i mångkulturalismens namn. Vi anser att tydlighet är viktigt och att exempelvis könssegregerade verksamheter, omskärelse av barn samt servering av kött från djur som slaktats utan bedövning aldrig ska få förekomma inom offentligt finansierade verksamheter. Regeringen bör verka för att det offentliga samhällets legitimering av och anpassning till den islamistiska ideologin stoppas.

7. Mänskliga rättigheter i Europa, punkt 10 (C)

av Linda Modig (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2019/20:3261 av Kerstin Lundgren m.fl. (C) yrkandena 6 och 9,
bifaller delvis motionerna
2019/20:2055 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 16 och
2020/21:3282 av Fredrik Malm m.fl. (L) yrkande 17 och

avslår motionerna

2019/20:2055 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 15,
 2019/20:2758 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 15,
 2019/20:3302 av Teres Lindberg m.fl. (S) yrkande 8,
 2019/20:3356 av Yasmine Posio m.fl. (V) yrkandena 6–8 och 12,
 2020/21:2134 av Daniel Andersson (S) och
 2020/21:3261 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 19.

Ställningstagande

I dag ser vi en oroväckande tillbakagång i flera länder inom EU när det gäller demokrati och mänskliga rättigheter. EU måste vara en garant för demokrati och mänskliga rättigheter, och medlemsländerna ska inte tillåtas bryta mot rättsstatens grundläggande principer utan att drabbas av effektiva och kännbara sanktioner. Det handlar om unionens legitimitet och trovärdighet. Rättsstatens principer ska inte kunna lagstiftas bort av populistiska regeringar i EU:s medlemsländer. Regeringen bör inom EU verka för att stärka arbetet med mänskliga rättigheter samt att demokrati och rättsstatens principer ska gälla inom alla EU:s länder.

8. Mänskliga rättigheter i Europa, punkt 10 (V)

av Jessica Wetterling (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2019/20:3356 av Yasmine Posio m.fl. (V) yrkandena 6–8 och 12,
 bifaller delvis motionerna
 2019/20:2758 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 15,
 2019/20:3302 av Teres Lindberg m.fl. (S) yrkande 8,
 2020/21:2134 av Daniel Andersson (S) och
 2020/21:3261 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 19 och
 avslår motionerna
 2019/20:2055 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkandena 15 och 16,
 2019/20:3261 av Kerstin Lundgren m.fl. (C) yrkandena 6 och 9 samt
 2020/21:3282 av Fredrik Malm m.fl. (L) yrkande 17.

Ställningstagande

Under de senaste åren har det blivit tydligt att ett EU-medlemskap inte är en garant för att hbtq-personer ska undgå diskriminering. Det är viktigt att

markera att diskriminering av hbtq-personer inte är förenlig med ett medlemskap i EU, och att om enskilda medlemsstater väljer att inskränka sina medborgares mänskliga rättigheter måste det få konsekvenser, t.ex. genom att minska deras jordbruks- och regionalstöd eller att de förlorar sin rösträtt i ministerrådet. Regeringen bör se över möjligheterna till ytterligare åtgärder mot de medlemsländer som inte efterlever de mänskliga rättigheterna och verka för att man inom EU sätter hårdare press på de medlemsländer som diskriminerar sina medborgare på grund av sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck eller könskaraktäristika. Regeringen bör även verka för att EU ska anta en strategi för att främja hbtq-personers rättigheter inom EU.

I dag har samkönade par rätt att gifta sig i 16 EU-länder. År 2018 slog EU-domstolen dessutom fast att alla par har samma rätt till rörelsefrihet, vilket innebär att alla EU-länder måste erkänna samkönade äktenskap som har ingåtts i ett EU-land. Beslutet är en viktig markering mot diskriminering av hbtq-personer inom EU. Än så länge råder det dock osäkerhet om huruvida alla länder kommer att respektera domen. Regeringen bör därför verka för att överträdelseärenden drivs mot de länder som inte respekterar att samkönade äktenskap ingångna i ett annat land ska vara giltiga i hela unionen. Regeringen bör även verka för att transpersoner inom alla EU:s medlemsländer ska ha möjlighet att ändra juridisk kön utifrån självidentifikation.

9. Mänskliga rättigheter i Europa, punkt 10 (L)

av Tina Acketoft (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2019/20:2055 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkandena 15 och 16,

2019/20:2758 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 15,

2020/21:3261 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 19 och

2020/21:3282 av Fredrik Malm m.fl. (L) yrkande 17,

bifaller delvis motion

2019/20:3261 av Kerstin Lundgren m.fl. (C) yrkandena 6 och 9 samt avslår motionerna

2019/20:3302 av Teres Lindberg m.fl. (S) yrkande 8,

2019/20:3356 av Yasmine Posio m.fl. (V) yrkandena 6–8 och 12 samt

2020/21:2134 av Daniel Andersson (S).

Ställningstagande

EU saknar tillräckliga mekanismer för att motverka kränkningar av grundläggande rättigheter. Flera EU-länder kränker i dag systematiskt rättsstatens principer och medborgarnas grundläggande rättigheter. En MR-mekanism bör därför införas som leder till indragna stöd vid regelbrott efter beslut från EU-domstolen baserat på objektiva kriterier och metoder. Regeringen måste verka för att sammanhållningsfonder och andra stöd bara går till länder som fullt ut respekterar grundläggande fri- och rättigheter, inklusive hbtq-personers rättigheter, och rättsstatens principer. Regeringen bör också verka för att sanktioner ska kunna införas mot de medlemsländer som inte respekterar hbtq-personers mänskliga rättigheter.

10. Förebyggande åtgärder mot radikalisering, punkt 11 (C)

av Linda Modig (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 11 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
 2019/20:3248 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 58 och
 2020/21:2957 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 53 och
 avslår motionerna
 2019/20:2478 av Margareta Cederfelt (M) yrkande 2,
 2019/20:2732 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1,
 2020/21:1526 av Roger Haddad (L),
 2020/21:3030 av Kristina Axén Olin (M) yrkande 4 och
 2020/21:3498 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1.

Ställningstagande

Individer som ännu inte har begått några brott men är på väg att radikaliseras måste mötas av förebyggande åtgärder från samhällets sida. Lokal polis liksom civilsamhället, framför allt mammorna och de religiösa samfunden, har en viktig roll i kampen mot radikalisering. För att stödja barn och ungdomar bör skolan kontakta hemmet om ett barn eller en ung person visar tecken på extremism och radikalisering. Det behövs även ökat stöd till föräldrar som ser tecken på att deras barn är på väg att radikaliseras.

11. Förebyggande åtgärder mot radikalisering, punkt 11 (KD)

av Tuve Skånberg (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 11 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2019/20:2732 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1 och

2020/21:3498 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1 och

avslår motionerna

2019/20:2478 av Margareta Cederfelt (M) yrkande 2,

2019/20:3248 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 58,

2020/21:1526 av Roger Haddad (L),

2020/21:2957 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 53 och

2020/21:3030 av Kristina Axén Olin (M) yrkande 4.

Ställningstagande

Det krävs ett mer offensivt och konkret arbete i kommunerna för att förebygga att människor ansluter sig till terrorceller eller blir IS-krigare. Det är viktigt att bryta det utanförskap som råder i vissa storstadsförorter som kan fungera som en grogrund för extremism och radikalisering. Kommunerna måste ha konkreta strategier för hur man stärker tolerans, icke-diskriminering, grundläggande rättigheter och dialog. Det är viktigt att den nationella samordnarens arbete tas till vara, att kunskap sprids och att det lokala förebyggande arbetet stärks i arbetet mot radikalisering och rekrytering till våldsbejakande miljöer. Regeringen bör ta fram fungerande avhoppar- och anhörigstödverksamheter som involverar de muslimska samfundet och som kommunerna kan använda sig av.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner väckta med anledning av proposition 2019/20:36

2019/20:3432 av Adam Marttinen m.fl. (SD):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terrorbrott om individen har dubbelt medborgarskap, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda återkallandet av medborgarskap då individen görs statslös, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motioner från allmänna motionstiden 2019/20

2019/20:211 av Hans Eklind (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att lokalt stoppa regelbundna och institutionaliserade offentliga böneutrop och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:521 av Richard Jomshof m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:522 av Richard Jomshof (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot heltäckande muslimsk slöja på alla offentliga platser och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:525 av Richard Jomshof (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ta reda på i vilken utsträckning muslimska församlingar och moskéer tar emot utländska bidrag, men också från vilka länder dessa bidrag kommer samt om dessa är förknippade med någon form av motkrav, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att förbjuda utländsk finansiering för religiösa grupper samt kräva att muslimska föreningar verksamma i Sverige har en

grundläggande positiv syn på det svenska samhället, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2019/20:526 av Richard Jomshof (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot muslimsk slöja i den svenska för- och grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:555 av Adam Marttinen m.fl. (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stoppa det offentliga samhällets legitimering av och anpassning till den islamistiska ideologin och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot heltäckande klädsel och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot att bära slöja i förskolor och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot böneutrop och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell handlingsplan kring radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökat stöd till närstående och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökat stöd till verksamheter som syftar till att få fram externa medlare och mentorsprogram och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrat utbildningsstöd för myndighetspersonal och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:583 av Matheus Enholm m.fl. (SD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ingen ska utsättas för otillbörlig särbehandling med avseende på omständigheter som rör den enskilde som person och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den svenska rättsordningen ska reformeras så att svenska domstolar kan återkalla medborgarskap under vissa omständigheter och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:594 av Jörgen Grubb m.fl. (SD):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värderingsstyrd slöja ska förbjudas inom grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:617 av Michael Rubbestad m.fl. (SD):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värderingsstyrd slöja ska förbjudas inom svenska förskolor och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:734 av Jonas Andersson i Skellefteå (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:751 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om klagofristen vid domstolen och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:844 av Dag Larsson (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över ett införande av ett moderniserat uniformsförbud och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:946 av Anna Wallentheim (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att studera förutsättningarna för att införa ett tredje juridiskt kön i svensk lagstiftning och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:1141 av Lars Beckman (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheterna att återkalla medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:1893 av Ellen Juntti m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning i syfte att införa slöjförbud i för- och grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:1971 av Maria Nilsson (L):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram en plan för hur den judiska och den muslimska minoritetens trygghet och säkerhet kan säkerställas och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2014 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid oriktiga uppgifter och mutor och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid frivilligt deltagande i utländsk militär styrka och vid brott som är till allvarlig skada för svenska statens vitala intressen och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2055 av Johan Pehrson m.fl. (L):

15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bidrag från EU ska kunna villkoras, bl.a. genom en MR-mekanism, och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om mänskliga rättigheter och rättsstatens principer i EU och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2401 av Sofia Westergren (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda slöjförbud i skolan och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2478 av Margareta Cederfelt (M):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga ytterligare förebyggande åtgärder mot våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2556 av Mats Green (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka den försvagade svenska äganderätten genom översyn och förtydligande av ”miljöundantaget” i 2 kap. 15 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2722 av Karin Enström m.fl. (M):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur skyddet för mänskliga fri- och rättigheter kan stärkas i regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vid nästa översyn av regeringsformen överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringsformen samt reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka grundlagsskyddet för de mänskliga fri- och rättigheterna på så sätt att det slås fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vid nästa översyn av regeringsformen förtydliga utformningen av skyddet för föreningsfriheten och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en äganderätts- och näringsfrihetskommision för att kartlägga hot mot och inskränkningar i äganderätten och näringsfriheten och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vid nästa översyn av regeringsformen överväga utformningen av diskrimineringsförbudet i 2 kap. 12 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2723 av Karin Enström m.fl. (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av regelverket kring utländsk finansiering av trossamfund och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av i vilken utsträckning svenska trossamfund tar emot utländska bidrag, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förslagen i manualen för hantering av IS-återvändare som utarbetats inom EU och om att kunskap i relevanta delar bör förmedlas till berörd offentlig verksamhet och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2732 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att nationella insatsteam ska stödja kommunerna i arbetet med återvändande terrorkrigsresande och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2758 av Barbro Westerholm m.fl. (L):

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda frågan om en tredje könskategori i folkbokföringen för de personer som inte vill folkbokföras som vare sig män eller kvinnor och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sanktioner mot de medlemsländer i EU som inte respekterar hbtq-personers mänskliga rättigheter och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2816 av Lars Adaktusson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tillsättande av en nationell värdekommission för att stimulera en bred offentlig debatt om samhällsgemenskapens grund, det unika och okränkbara människovärdet samt de mänskliga fri- och rättigheterna och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:2833 av Ulf KristerSSon m.fl. (M):

29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda ett införande av slöjförbud i förskolan och i grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3052 av Paula Bieler m.fl. (SD):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande och ogiltigförklarande av medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3056 av Richard Jomshof (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott för personer med dubbelt medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott för de som tidigare invandrat till Sverige och erhållit ett svenskt medborgarskap, även i de fall de görs statslösa, och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3067 av Johan Forssell m.fl. (M):

17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av regelverket för utländsk finansiering av svenska trossamfund och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett svenskt medborgarskap ska kunna återkallas, bl.a. i fall då någon med dubbelt medborgarskap har begått ett terrorbrott, och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3118 av Ebba Hermansson m.fl. (SD):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbud mot bärandet av slöja i förskolan och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbud mot bärandet av slöja i grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3195 av Markus Wiechel och Lars Andersson (båda SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att religionsfriheten även innefattar frihet från religion och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3212 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en terrordom bör resultera i indraget medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att terrordömda med dubbelt medborgarskap per automatik bör utvisas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjliggöra stängning av religiösa samfund med hårdföra tolkningar som tenderar att driva människor att begå brott eller stödja terror och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3248 av Johan Hedin m.fl. (C):

57. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om trossamfund och ideella organisationer och tillkännager detta för regeringen.
58. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förebyggande arbete mot radikaliserings bl.a. inom Kriminalvården och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3249 av Ola Johansson m.fl. (C):

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda frågan om ett tredje juridiskt kön och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3261 av Kerstin Lundgren m.fl. (C):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värna och stärka arbetet med mänskliga rättigheter med Europakonventionen om mänskliga rättigheter som en grundsten och tillkännager detta för regeringen.

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige och EU ska stå upp för att demokrati och rättsstatens principer ska gälla alla i EU:s länder och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3302 av Teres Lindberg m.fl. (S):

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för att EU-kommissionen, EU:s medlemsstater och relevanta EU-organ tillsammans utarbetar en övergripande handlingsplan som garanterar mänskliga rättigheter för hbtq-plus-personer och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3303 av Leila Ali-Elmi m.fl. (MP):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda införandet av ett tredje juridiskt kön och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3306 av Rebecka Le Moine m.fl. (MP):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inkludera naturens rättigheter enligt förslag till Sveriges grundlag och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3316 av Teres Lindberg m.fl. (S):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att införa ett tredje juridiskt kön och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3356 av Yasmine Posio m.fl. (V):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över möjligheterna för ytterligare åtgärder mot de medlemsländer som inte efterlever de mänskliga rättigheterna och verka för att man inom EU sätter hårdare press på de medlemsländer som diskriminerar sina medborgare på grund av sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck eller könskaraktäristika och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för att överträdelseärenden drivs mot de länder som inte respekterar att samkönade äktenskap ingångna i annat land ska vara giltiga i hela unionen och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör arbeta för att transpersoner i alla EU:s medlemsstater ska ha möjlighet att ändra juridiskt kön utifrån självidentifikation och tillkännager detta för regeringen.

12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör driva på för att EU ska anta en strategi för att främja hbtq-personers rättigheter inom EU och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:3374 av Alexandra Anstrell m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska tillsätta en utredning av ett slöjförbud i grundskolor och förskolor och tillkännager detta för regeringen.

Motioner från allmänna motionstiden 2020/21

2020/21:21 av Richard Jomshof (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot muslimsk slöja i den svenska för- och grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:22 av Richard Jomshof (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta reda på i vilken utsträckning muslimska församlingar och moskéer tar emot utländska bidrag, men också från vilka länder dessa bidrag kommer samt om dessa är förknippade med någon form av motkrav, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att förbjuda utländsk finansiering för religiösa grupper samt kräva att muslimska föreningar verksamma i Sverige har en grundläggande positiv syn på det svenska samhället, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:23 av Richard Jomshof (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot heltäckande muslimsk slöja på alla offentliga platser och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:183 av Richard Jomshof m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:371 av Hans Eklind (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över relevant lagstiftning för att säkerställa möjligheten att lokalt kunna stoppa regelbundna

och institutionaliserade offentliga böneutrop och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:490 av Lars Adaktusson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tillsättandet av en nationell värdekommission för att stimulera en bred offentlig debatt om samhällsgemenskapens grund, det unika och okränkbara människovärdet samt de mänskliga fri- och rättigheterna och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:491 av Lars Adaktusson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ges i uppdrag att skyndsamt ta initiativ till en kartläggning av svensk kristofobi, inkluderande analys av bakomliggande orsaker samt förslag till åtgärder mot okunskap, fördomar och hatbrott med kristofobiska motiv, och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:497 av Jonas Andersson i Skellefteå (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:642 av Adam Marttinen m.fl. (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stoppa det offentliga samhällets legitimering av och anpassning till den islamistiska ideologin och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot heltäckande klädsel på offentlig plats och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot att bära slöja i förskolor och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot böneutrop och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell handlingsplan kring radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökat stöd till närstående och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrat utbildningsstöd för myndighetspersonal och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:656 av Ebba Hermansson m.fl. (SD):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbud mot bärandet av slöja i förskolan och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbud mot bärandet av slöja i grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:675 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om klagofristen vid domstolen och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:685 av Matheus Enholm m.fl. (SD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett tydligare förbud mot otillbörlig särbehandling på grund av politisk åskådning vid anställning inom offentlig kommunal och regional verksamhet och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:797 av Matheus Enholm m.fl. (SD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur det allmänna bättre kan skydda dem som på otillbörlig grund missgynnas på grund av sin politiska åskådning och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ingen ska diskrimineras på grund av att denne är svensk och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:1290 av Mats Green (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka den försvagade svenska äganderätten genom översyn och förtydligande av ”miljöundantaget” i 2 kap. 15 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:1526 av Roger Haddad (L):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att intensifiera arbetet mot våldsbejakande extremism och radikaliserings på regional nivå och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:1621 av Jonas Andersson i Skellefteå m.fl. (SD):

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande och ogiltigförklarande av medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:1864 av Ellen Juntti m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning i syfte att införa slöjförbud i för- och grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:1934 av Patrick Reslow m.fl. (SD):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värderingsstyrd slöja ska förbjudas inom svenska förskolor och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:1936 av Patrick Reslow m.fl. (SD):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värderingsstyrd slöja ska förbjudas inom grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:1998 av Anna Wallentheim (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att studera förutsättningarna för att införa ett tredje juridiskt kön i svensk lagstiftning och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2134 av Daniel Andersson (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för att EU tar fram en handlingsplan för att skydda och värna hbtq-plus-personers mänskliga rättigheter inom EU och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2513 av Patrik Lundqvist (S):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att ytterligare stärka arbetet för att fler ska få möjlighet att åtnjuta sin rätt till religionsfrihet i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2529 av Alireza Akhondi m.fl. (C):

17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda ett starkt stöd för säkerhetsinsatser till trossamfund och civilsamhället och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning som syftar till att stoppa utländska staters finansiering av religiösa samfund i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2819 av Lars Beckman (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheterna att återkalla medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2876 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en terrordom bör resultera i indraget medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att terrordömda med dubbelt medborgarskap per automatik bör utvisas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjliggöra stängning av religiösa samfund med hårdföra tolkningar som tenderar att driva människor till att begå brott eller stödja terror och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2882 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att religionsfriheten även innefattar frihet från religion och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2951 av Martina Johansson m.fl. (C):

40. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda frågan om ett tredje juridiskt kön och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2957 av Johan Hedin m.fl. (C):

53. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förebyggande åtgärder mot radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3030 av Kristina Axén Olin (M):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att alla kommuner ska ha ett brottsförebyggande arbete och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3188 av Richard Jomshof (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott för personer med dubbelt medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott för dem som tidigare invandrat till

Sverige och erhållit ett svenskt medborgarskap, även i de fall de görs statslösa, och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3261 av Barbro Westerholm m.fl. (L):

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda frågan om en tredje könskategori i folkbokföringen för de personer som inte vill folkbokföras som vare sig män eller kvinnor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skydd mot diskriminering på grund av könsidentitet eller könsuttryck ska införlivas i grundlagen i kommande grundlagsöversyn och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sanktioner mot de medlemsländer i EU som inte respekterar hbtq-personers mänskliga rättigheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3282 av Fredrik Malm m.fl. (L):

17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om mänskliga rättigheter och rättsstatens principer i EU och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3304 av Johan Forssell m.fl. (M):

15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av regelverket för utländsk finansiering av svenska trossamfund och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett svenskt medborgarskap ska kunna återkallas, bl.a. i fall då någon med dubbelt medborgarskap har begått ett terrorbrott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3474 av Karin Enström m.fl. (M):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur skyddet för mänskliga fri- och rättigheter kan stärkas i regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringsformen samt reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka grundlagsskyddet för de mänskliga fri- och rättigheterna på så sätt att det slås fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från

- kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att förtydliga utformningen av skyddet för föreningsfriheten och tillkännager detta för regeringen.
 10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att se över möjligheten att begränsa den grundlagsskyddade föreningsfriheten för alla former av våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.
 11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att utreda och lägga fram ett förslag som innebär att ett undantag till föreningsfriheten utformas så att även kriminella sammanslutningar och gäng omfattas, samt se över regeringsformens bestämmelse om medborgarskap på så vis att en möjlighet införs att ompröva medborgarskap i de situationer som medges i folkrätten, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en äganderäts- och näringsfrihetskommision för att kartlägga hot mot och inskränkningar i äganderätten och näringsfriheten och tillkännager detta för regeringen.
 13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att överväga utformningen av diskrimineringsförbudet i 2 kap. 12 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3498 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att nationella insatsteam ska stödja kommunerna i arbetet med återvändande terrorkrigsresande och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3514 av Alexandra Anstrell m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska tillsätta en utredning av ett slöjförbud i grundskolor och förskolor och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3526 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M):

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid oriktiga uppgifter och mutor och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid frivilligt deltagande i utländsk militär styrka och vid brott som är till allvarlig skada för svenska statens vitala intressen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3650 av Leila Ali-Elmi och Camilla Hansén (båda MP):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om skyddsmekanism för att värna grundlagsskyddet för individer i kommuner utan att inskränka på det kommunala självstyret och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om definition av frihetsbegreppet för individen och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3663 av Hans Eklind m.fl. (KD):

48. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunna återkalla svenskt medborgarskap i det fall det kan styrkas att personen har erhållit detsamma på svikliga grunder och tillkännager detta för regeringen.
49. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunna återkalla svenskt medborgarskap för personer med dubbelt medborgarskap som aktivt medverkat eller varit delaktiga i terroristbrott eller krigsförbrytelser, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
50. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunna återkalla svenskt medborgarskap om en person har tillskansat sig detsamma genom mutor eller bestickning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3665 av Julia Kronlid m.fl. (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om krafttag för att stoppa hot och våld mot bakgrund av personlig trosuppfattning och tillkännager detta för regeringen.